

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
• ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

9-10

ANUL XXXIV 1984

C U P R I N S U L

Redacția : Simbolul renașterii Daciei. — — — — — 523

STUDII

Pr. dr. DUMITRU MEGHEȘAN : Rugăciune și umanism.	— — — — —	527
Drd. NACU STOENESCU : Învățătură dogmatică în „Apophthegmata Patrum”.	— — — — —	533
Prot. NICODIM BELEA : Rugăciunile Bisericii pentru om și pentru toată firea înconjurătoare.	— — — — —	547
Prot. ION B. MUREȘIANU : De la revolta bănățeană la revoluția antihabsburgică.	— — — — —	553
Pr. EUGEN GREUCEANU : Contribuții cu privire la poziția clerului ortodox din părțile Aradului în timpul mișcării revoluționare din 1784.	— — — — —	564
IOAN MIRCEA BOGDAN : Din ecoul revoluției lui Horea în presa europeană.	— — — — —	569

AMVONUL PREOȚILOR

Pr. prof. NICOLAE MORAR : Tinerețea și viața.	— — — — —	579
Pr. GABRIEL CERNĂUȚEANU : Iisus Hristos — Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat.	— — — — —	581
Pr. JIVOIN FORGA : Obștea și familia creștină.	— — — — —	583
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre Minunile Mîntuitorului.	— — — — —	585

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. dr. VASILE PETRICA : Cîntăreții bisericești în viața parohială.	— — — — —	591
---	-----------	-----

URME DIN TRECUT

Prot. IEREMIA B. GHITA : Banatul în atmosfera revoluționară a anului 1784.	— — — — —	595
Pr. IOAN MIHĂESCU : Preoți hunedoreni în revoluția lui Horea.	— — — — —	599

TREPTE ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Prestigioase realizări ale cercetării științifice timișorene. Premieră tehnică. Înaltă tehnicitate. Oțel pentru conducte submarine. Instalație pentru foraj geologic. Noi tipuri de microhidroagregate. Cuarț de Uricani. Tehnologie minieră. Produse siderurgice în premieră. Mari succese în agricultura județelor Timiș și Arad. Rari-

P. 21

MITROPOLIA BANATULUI

9-10

septembrie — octombrie 1984

ANUL XXXIV

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinți : P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL.
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.

Redactor responsabil : Arhid. dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNISR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

SIMBOLUL RENĂȘTERII DACIEI

Cu două veacuri în urmă, personalitatea unui necunoscut din Carpați fascina Europa aflată în ajunul revoluției franceze. Marasmul societății feudale intrată într-un ireversibil proces de descompunere, antagonismele sociale, economice și naționale mereu mai ascuțite, ce depășeau rivalitățile politice, anunțau explozia din încorsetarea evului mediu. Lumea de atunci mocnea ca într-un butoi cu pulbere, gata să izbucnească spre a prefăce în scrum tenebrele mizere ale unor structuri ce nu mai corespundeau propriei evoluții. Îi lipsea doar exemplul forței de sacrificiu a unui om din popor, dar pentru o cauză nobilă.

Și iată că de unde lumea se aștepta cel mai puțin, din îndepărtata Transilvanie, răsărea figura maiestuoasă a iobagului Vasile Nicolae Ursu din Albac, supranumit HOREA, nume care a străbătut cu repeziciune spațiul continentului, găsindu-și adăpost cu deosebire în sufletele majorității celor obidiți și împovărați. Era un moș sărac, dar era „Rex Daciae“, așa cum a intrat în posteritate, unul dintre „acei bărbați frumoși, tari, bine făcuți, care fiind de viță romană, nu pot ascunde ușor sîngele lor înfocat“ — după cum îl caracterizase un contemporan. Iar un altul, observator mai atent și deopotrivă fin psiholog, l-a individualizat printre ai săi, descriindu-i „eleganța rustică“ și înfățișarea personală: „Privirea lui este întunecată și melancolică, avînd ochiul ager și pătrunzător. Gura bine proporționată, are o linie spiritualizată. Profilul frumos, cu bărbia ascuțită, se potrivește foarte bine cu fruntea și mai cu seamă cu chipul său oval. Figura aceasta nu poartă un cap comun. Ochii negri nu sînt prea mari, însă plini de foc, observînd tot și oprindu-se instantaneu. Este un bărbat plăcut și bine proporționat, care cînd mergea sau sta, se ținea întotdeauna drept“.

Cine era, de fapt, Horea, cel ce concentrase pentru moment atenția lumii asupra lui, pînă la ocean? Un ins oarecare, multiplicat la scara unui întreg popor care își afirma drepturile sacre ancestrale la existență liberă la el acasă. Un chip țîșnit spontan din mijlocul unei națiuni ce îndura în propria țară urgia celei mai cumplite exploatare sociale și economice, a unor discriminări naționale și religioase fără precedentă și termen de comparație la nivel european. Nu a fost un conducător, în înțelesul obișnuit al cuvîntului, ci un interpret al voinței unei națiuni conștiente dintotdeauna de obîrșia, unitatea și independența ei, mesagerul unui neam ce purtase torța mereu aprinsă a celor mai scumpe idealuri comune oamenilor de bine de pretutindeni. În conștiința contemporanilor și a urmașilor s-a transformat într-un simbol al restituirii, al renașterii Daciei lui Burebista și Decebal, în integritatea, neatîrnarea și splendoarea ei de odinioară. A devenit o figură legendară, dar era legenda neamului său însuși.

Anticipînd revoluția franceză, programul revoluției românești transilvănene în frunte cu Horea, ce uimise lumea, a fost doar formularea ideatică a ceea ce exista în sufletul unui întreg popor intracarpatic ce purta de veacuri și stigmatul interdicției ca națiune și confesiune religioasă pe însăși vatra lui strămoșească, prin funestul pact tripartit, de tristă memorie, „Unio trium nationum”. Revoluția a fost o afirmare generalizată a existenței românilor ca națiune, deopotrivă cu idealurile de emancipare socială, de dreptate și libertate. Prin amploarea, conținutul, structura și desfășurarea ei, revoluția a prefigurat fenomenul mișcărilor democratice pe continent, dînd sens și culoare unor evenimente și tulburări sociale din diferite puncte geografice. În același timp, mișcarea națională românească din arcu carpatice a oferit lumii imaginea alianței celor nevoiași cu intelectualitatea și clerul Bisericii Ortodoxe Române, datorită refuzului constant al celor privilegiați, în majoritate străini dar stăpîni ai pămîntului și beneficiari ai sistemului politic. Desființarea clasei nobiliare exploatare și alungarea ei peste fruntariile țării — enunțate spontan și răspicat în programul revoluției — a declanșat un ecou de proporții, o uriașă popularitate la nivel european, prin radicalismul și clarviziunea formulării. Era zvicnetul unei națiuni oprite ce se făcea cunoscută în opinia publică a continentului, în masele largi ale lumii, o națiune care lupta pentru dreptate socială și egalitate națională, pentru restituirea unității cu fra-

ții de peste Carpați, pentru dreptul la un cer liber în ansamblul popoarelor și națiunilor lumii.

Dar figura lui Horea a mai vehiculat ceva în mediul lumii de atunci, stîrnind interesul contemporanilor săi de pretutindeni : eșecul formulei despotismului luminat, ca ultimă șansă și încercare de supraviețuire a unui sistem social intrat demult în desuetudine. Mitul „bunului împărat“ se prăbușea dintr-odată, după ce veacuri întregi de feudalism l-au cultivat ca instrument sacru de oprimare. „Unsul lui Dumnezeu“, suveranul drept și intangibil a fost restituit lumii în adevărata lui față, ca vîrf al piramidei exploataoare, spoliat de povestirile duioase întreținute cu grijă de cei din preajma sa. Horea pune capăt, teoretic, unui sistem, piramidei de exploatare medievală ce împovăra o imensă masă de țărani aserviți stăpînilor lor. Se năruia pentru totdeauna edificiul feudal, împreună cu iluzia monarhică, apăreau zorii unei noi lumi cu altă legalitate și legitimitate. Mișcarea lui Horea a infuzat poporului român un aer de prospețime și încredere în lupta lui dreaptă, iar lumii din afară i-a dat un impuls în răsturnarea oligarhiilor la scară continentală.

Martiriul eroului și al confrăților săi s-a produs, pe cît de ciudat pe atît de simptomatic, la Alba Iulia, în cetatea unității neamului. Era același loc de unde odinioară Mihai Viteazul proclama reunirea tuturor românilor intra și extracarpatici și unde s-a desăvîrșit mai tîrziu unitatea statală a întregului popor. Sacrificiul suprem al lui Horea a trebuit să poarte pecetea panteonului națiunii căreia și-a închinat viața cu dăruire și curaj, cu abnegație, iscusință și putere de convingere. Ultimele sale cuvinte rostite înainte de execuția monstruoasă au fost : „Eu mor pentru națiune !“ Bustul său de la Alba Iulia rămîne o mărturie permanentă asupra cinstirii și locului de frunte pe care-l ocupă în istoria neamului românesc.

Bicentenarul revoluției conduse de Horea constituie și pentru Biserica Ortodoxă Română un binevenit prilej de comemorare. Numeroși clerici ardeleni și bănățeni au participat direct sau au fost implicați în întreaga desfășurare a evenimentelor din acel an al „renașterii“, suportînd toate consecințele represaliilor habsburgice. Așa ca întotdeauna, preoții orodocși se identificaseră cu destinele națiunii căreia îi slujeau, fiind deopotrivă și exponenții unei confesiuni religioase ostracizată de oligarhia străină de țară. Clerici cunoscuți și anonimi din cuprinsul eparhiilor bănățene au depus admi-

rabile eforturi pentru generalizarea mișcării antihabsburgice și propagarea programului revoluționar al lui Horea, adeseori luptând în fruntea cetelor de insurgenți. Au plătit și ei cu viața, împărtășind destinul enoriașilor cărora le-au slujit cu credință și devotament. și devotament.

S-au scurs de atunci două secole. Horea a intrat repede în legende populare românești, chipul său pictat de meșteri anonimi a umplut multă vreme casele oamenilor, ca un talisman, o icoană de preț. Gorunul lui Horea s-a transformat în loc de pelerinaj, iar din mediul său natal s-a întrupat ceva mai târziu „Craiul munților“, Avram Iancu, ce peste ani glăsuia : „Nu cu argumente filosofice și umanitare vei putea convinge pe tirani, ci cu lancea, ca Horea !“

Sacrificiul lui Horea nu a fost zadarnic, punând în valoare marile resurse revoluționare ale poporului român. Idealurile sale de luptă pentru libertate socială și națională, pentru unitate și independență s-au împlinit definitiv și irevocabil în zilele noastre, poporul român construindu-și liber și stăpîn pe destinele sale o eră nouă de progres multilateral, de pace și armonie cu celelalte popoare, într-o țară liberă, independentă și unită, așa cum o visau odinioară toți martirii neamului.

Evocînd personalitatea lui Horea și a celorlalți fruntași ai revoluției, Președintele Nicolae Ceaușescu sublinia recent : „Ei ca și atîția alții au plătit cu viața, au fost trași pe roată ; dar idealurile de dreptate socială și națională nu au putut fi niciodată înăbușite în sînge, de nici un fel de roți din lume ! Roata istoriei a mers întotdeauna înainte ; triumful libertății sociale și naționale s-a realizat cu jertfe mari, dar s-a realizat ! Iată de ce cinstim întotdeauna pe înaintașii noștri care și-au dat chiar viața pentru ca poporul nostru să se dezvolte, pentru formarea națiunii române !“

Cinstim și noi, în aceste rînduri, memoria unuia dintre martirii neamului, împreună cu cea a confracților săi — printre care și preoți de pe meleagurile Banatului — cărora le consacram și toate articolele cu profil istoric din acest număr al revistei.

Redacția

RUGĂCIUNE ȘI UMANISM

de : pr. dr. DUMITRU MEGHEȘAN

În Sfînta Scriptură a Noului Testament la Faptele Apostolilor ni se descrie într-un mod cu totul deosebit martiriul Sfîntului Ștefan care, lovit de pietrele celor ce îl ucideau, ne lasă un exemplu grăitor despre felul în care trebuie să fie făcută rugăciunea, precum și implicațiile în viața creștină: „Iar Ștefan, fiind plin de Duhul Sfînt și privind la cer, a văzut slava lui Dumnezeu și pe Iisus stînd de-a dreapta lui Dumnezeu. Și a zis: Iată văd cerurile deschise și pe Fiul lui Omului stînd de-a dreapta lui Dumnezeu! Iar ei strigînd cu glas mare, și-au astupat urechile și au năvălit asupra lui. Și scoțîndu-l afară din cetate îl băteau cu pietre. Iar martorii și-au pus hainele la picioarele unui tînăr, numit Saul. Și îl băteau cu pietre pe Ștefan care se ruga și zicea: Doamne Iisuse primește Duhul meu! Și ingenunchînd, a strigat cu glas mare: Doamne nu le socoti lor păcatul acesta! Și zicînd acestea a adormit” (Faptele Apostolilor 7, 55—60).

Importanța martiriului Sfîntului Ștefan constă nu numai în descrierea acestuia, cît mai ales în semnificația lui privind rugăciunea creștină.

Teologii răsăriteni sînt în general de acord că Dumnezeu și lumea spirituală nu se pot cunoaște pe cale rațională, așa cum se întîmplă cu lumea naturală. Dumnezeu este necunoscut în ființa Sa, iar ceea ce știm despre El, realizăm numai în măsura în care El ni se descoperă, prin aceea că ne dă harul Său în care experiem prezența și lucrarea Sa. Faptul că îl numim cu unele atribute omenești, este încă o dovadă că Dumnezeu rămîne inaccesibil în ființa Sa și numai prin energiile Sale necreate ne devine accesibil într-o formă oarecare.

Cunoașterea lui Dumnezeu este posibilă numai printr-o viețuire spirituală ce implică din partea credinciosului experiența Lui prin rugăciune și asceză. Acest fapt depășește cunoașterea „din afară”, cunoașterea rațională, prin aceea că omul ia act de prezența lui Dumnezeu și simte această prezență ca o realitate penetrantă, care-i face viața transparentă pentru sensurile spirituale, dîndu-i un impuls spre înaintarea în progresul duhovnicesc, spre ținta finală a mîntuirii. Sf.

Ioan Scărarul scrie: „Rugăciunea este, după însușirea ei, însoțirea și unirea omului și a lui Dumnezeu, iar după lucrare, susținătoarea lumii”¹.

Pentru noi creștinii, rugăciunea este nu numai o simplă recitare de cuvinte frumoase adresate lui Dumnezeu, ci are implicații în viața necesară atât din punct de vedere personal și moral, cât și social și cultural. Rugăciunea este conștientizarea noastră spre devenire, spre țeluri mai înalte, spre progres, care aduce și valorificarea umanului din noi pentru a deveni cât mai transparenți prin virtute, spre folosul semenilor. Rugăciunea este virful corului virtuților — ne spune Sfântul Grigore de Nisa². Ea este nu numai părtășia sau experiența lui „Deus absconditus”, ci la fel a lui „homo absconditus”, un fel de întrupare a omului (*Menschwerdung des Menschen*), când toate planurile lui de activitate se concentrează într-un singur punct: devenirea sa ființială și îndumnezeirea.

1. Rugăciunea și con-formarea cu Hristos

Învăluit de puterea îndumnezeitoare a energiilor necreate, în timpul rugăciunii omul nu face un monolog adresat lui Dumnezeu, ci coboară în adâncurile ființei sale dornice de sens, unde are loc întâlnirea cu inefabilul prin unirea cu Dumnezeu. Printr-un sinergism se produce starea fericită de a fi cu Hristos (*eine en Hristo*), sau altfel spus o con-formare cu Hristos. Prin această con-formare se poate spune că asistăm la două deveniri: una a lui Hristos, în sufletul omenească, și una a omului când acesta se unește prin rugăciune cu Cel căruia i se aduc rugăciuni, devenind una cu El, dar nu prin natură ci prin har. André Louf descrie în cartea „Seigneur, apprends-nous à prier”, unirea sufletului cuprins de văpaia și focul rugăciunii cu focul Cel ce încălzește și dinamizează totul. Un frate veni la avă Arsenie pe când acesta se afla la rugăciune. El văzu atunci pe Arsenie cuprins ca de un foc. Rugăciunea care ardea în sufletul lui Arsenie, a traversat și consumat întreg corpul lui ca un foc. Aceasta era deja o participare a lui la lumina necreată, la Dumnezeu însuși³.

Prin con-formarea lui Hristos prin rugăciune, se produce „predarea” omului lui Hristos și lui însuși. Se poate vorbi așadar, aici de o stare de jertfă a întregului cosmos, care este oferit lui Dumnezeu prin rugăciunea omului, ca astfel întreaga natură și inclusiv omul să se poată primi din nou curățiți de toată întinăciunea și transfigurați

¹ Sfântul Ioan Scărarul, *Filocalia* vol. IX, Cuvîntul XXVIII, trad. de pr. prof. D. Stăniloae, București, 1980, p. 403.

² *De institute christiane*, P.G. 46, 301 D., la dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, în *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Sibiu, 1983, p. 250.

³ Alexandre de Zilon, Evêque, *A propos du livre de dom André Louf Seigneur, apprends-nous à prier* în: „Contacts”, nr. 99, Paris, 1977, p. 239.

pentru drumul spre eshaton. În rugăciune umanul este învăluit de inefabilul transcendent și ridicat la starea de puritate pentru a-și putea împotriva Lumina lumii (Ioan 8, 12).

A fi în Hristos este „eidos”-ul urmăririi lui Hristos. Aceasta înseamnă că în starea fericită de a fi în Hristos, sau cum o numesc Sfinții Părinți răsăriteni „starea de înviere” cu ajutorul rugăciunii și a sfintelor Taine, se produce mărturisirea acestei stări sau exteriorizarea ei în comunitatea unde omul trăiește, fiindcă fără urmarea etică, ontologicul nu are nici o valoare. Însuși Mintuitorul nostru Iisus Hristos ne spune: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât să vadă faptele voastre cele bune și să mărească pe Tatăl vostru Cel din ceruri” (Matei 5, 16). Un teolog scrie că viața creștinului împregnată prin sfânta liturghie trebuie să se manifeste și în afara zidurilor bisericii, ca o prelungire a liturghiei⁴. Astfel rugăciunea are un sens numai atunci când se produce această con-formare cu Hristos, iar noi devenim hristoși pentru semenii noștri. În legătură cu acest lucru, starețul Siluan spunea: „Harul vine din iubirea pentru frate și poate fi păstrat numai prin această iubire; însă dacă noi nu iubim pe fratele nostru, harul lui Dumnezeu nu vine în sufletele noastre”⁵.

Rugăciunea este, deci, chemarea de către Dumnezeu prin harul acordat nouă, care include și răspunsul nostru, prin care facem experiența prezenței lui Dumnezeu și experiența umanului, fiindcă umanul nu este decât chip creat al divinului — cum afirmă pr. prof. D. Stăniloae⁶.

2. Rugăciunea și înțelegerea umanului

Vorbind despre rugăciune, Mintuitorul nostru Iisus Hristos a spus: „... Fiindcă oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța” (Luca 18, 14), s-au în altă parte: „Tu însă când te rogi, intră în camera ta și închizând ușa roagă-te Tatălui tău, care este în ascuns și tatăl tău, îți va răsplăti tie” (Matei 6, 6). Prin rugăciune, creștinul se pogoară în adâncul ființei sale, unde se petrece o chenoză pentru devenirea lui sau pentru întruparea lui din omul vechi în omul cel nou (Coloseni 3, 9—10). Există aici o golire de omul cel vechi și o umplere cu materia încorporată în misterul lui Dumnezeu, prin întruparea Logosului divin și mai ales prin învierea Lui, când materia este transfigurată și eliberată de moarte, dându-i-se, astfel, o existență plină de sens în lumina care a cuprins-o ieșind din sfântul Mormânt.

⁴ Ion Bria, *L'Orthodoxie hier-demain*, Collection „Deux milliards de croyants”, Paris 1979, p. 237.

⁵ Arhim. Serafim, *Aulerstehung und Verklärte Schöpfung*, in *orthodoxer Sicht*, in *oekumenische Texte und Studien*, Marburg an der Lahn, p. 13.

⁶ Pr. prof. D. Stăniloae, *Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului*, in *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, nr. 9—10/1980, p. 753.

În rugăciune, Dumnezeu ia corpul nostru ca jertfă și ne dă Duhul Său, pentru a putea înțelege că întreaga creație este plină cu divinitatea, iar noi sintem chemați spre a deveni parteneri ai Lui. În acest sens se poate spune că materia și spiritul nu mai stau în contradicție, ci se configurează în trupul lui Hristos mort și înviat⁷. Prin rugăciune înțelegem că întreaga creație este luată prin întruparea și învierea lui Hristos în trupul Lui, iar Taborul s-a extins peste toată creația. Așa cum afirmă un teolog ortodox, putem și noi spune că „materia este purtătoare a realității divine”⁸.

Lumea văzută prin prisma rugăciunii nu mai este una rea, așa cum s-au făcut unele interpretări. Numai prin rugăciune se va putea înlătura bariera dintre sacru și profan, fiindcă profanul este transfigurat prin acțiunea sfințitoare a lui Dumnezeu: „Cele ce Dumnezeu a curățit, tu să nu le numești spurcate” (Faptele Apostolilor 10, 15), sau: „... căci toate sint ale voastre ... fie lumea, fie viața, fie cele de față, fie cele viitoare, toate sint ale voastre. Iar voi sînteți ai lui Hristos, iar Hristos al lui Dumnezeu” (I Corinteni 3, 21—23).

Apartenența la Hristos nu înseamnă despărțirea sau ruperea de lume ori fuga de ea, ci fuga cu lumea spre un „înainte”⁹, spre desăvîrșirea ei și transcenderea omului în ea. În acest sens rugăciunea și asceza sînt făcute cu scopul redescoperirii sensului ei în contextul înțelegerii lumii, care este spațiul unde ființa umană, însetată după libertate și desăvîrșire, tinde spre eshaton într-o perspectivă filocalică. Prin rugăciune, lumea și întreaga existență sint căi spre transcendere, unde istoria își primește dinamismul, frumusețea și sensul ei. Pe calea spre desăvîrșire, creștinul gustă deja din arvuna celor viitoare și înțelege viața sa ca un „atelier al eshatologiei și al filocaliei”¹⁰.

Așa cum am spus mai înainte, prin rugăciune se face o chenoză a omului care duce spre devenirea lui ființială, chiar dacă aceasta pare un paradox. Învăluit în lumina taborică, omul transformă și dinamizează lumea prin aceea că el revărsă lumina și pacea cîștigată prin rugăciune și le oferă semenilor lui care sint în lume, făcînd în acest fel ca întreaga creație să fie văzută prin prisma frumuseții, a iubirii și a desăvîrșirii așa cum Markel fratele starețului Zosima spunea: „Nu ne dăm seama că viața noastră e un rai, căci dacă ne-am îndupleca să recunoaștem lucrul acesta, în aceeași clipă raiul în toată măreția lui s-ar statornici pe fața pămîntului și cu toții ne-am îmbrățișa lăcrimînd...”, sau cum starețul Siluan învăța: „Dacă omul ar păzi poruncile lui Hristos, ar putea fi un paradis pe pămînt”¹¹.

⁷ Archiprêtre Nicolas, *Vers la redécouverte du sens de l'ascèse*, în: „Contacts”, Paris, 1975, nr. 90, p. 221.

⁸ Metropolit Antony von Sourash, *Theologie der Materie*, în: „Philoxenia”, V. Marburg an der Lahn, 1973, p. 37.

⁹ Johann B. Metz, *Zur Theologie der Welt*, Mainz, 1968, p. 92.

¹⁰ Ion Bria, *Un spirituel roumain, le Pere Cleopas*, în *Autre Visage de l'Orthodoxie*, Geneve 1981, p. 48.

¹¹ Arhim. Serafim, o.c. p. 13.

3. *Rugăciunea ca punct de legătură între Rațiunea supremă și rațiunile lucrurilor.*

Prin intruparea și învierea lui Iisus Hristos, lumea nu este scoasă numai din starea ei decăzută prin păcat, ci este potențată spre devenire în drumul ei spre eshaton. În liturghia cosmică, în care lumea este încorporată prin Hristos, ea tinde spre ținta finală pusă în ea prin ridicarea ei pe culmile transfigurării. Întreaga creație tinde spre arhetipul ei ontologic. Există o legătură între Logosul divin și rațiunea fiecărui lucru. Logosul divin este subiect al rațiunilor divine din univers. În concepția Sfinților părinți se poate vorbi de un sens comun al lucrurilor, un sens care le leagă, un sens de bogăție spirituală spre care înaintează omul. Sensul lor unic este Logosul divin, fiindcă în El sînt sensurile tuturor ¹².

Lumea este așadar un cuvînt al lui Dumnezeu adresat nouă sau o prelungire a Cuvîntului suprem. Ea este bună pentru că este o creație a lui Dumnezeu, iar în cartea Facerii citim: „Și a privit Dumnezeu toate cîte făcuse și iată erau bune foarte” (Facere 1, 31). Numai prin rugăciune, atunci cînd omul însuși este transformat, este posibilă o exteriorizare a devenirii lui cu ajutorul harului Sfîntului Duh ¹³. În acest sens, lumea materială devine purtătoare a realităților divine, ea este subiectivizată, iar lucrurile primesc o subțiere, ele devin ferestre spre transcendență ¹⁴.

4. *Rugăciunea și progresul*

Așa cum fața Sfîntului Ștefan strălucea de lumina necreată a divinității, fiindcă era transformată prin rugăciune, întreaga fire a omului strălucește la fel în rugăciune de lumina care subțiază și dinamizează întreaga ființă spre țelul ei eshatologic. Scopul rugăciunii este de a fi folositoare nu numai aceluia care se roagă, ci de a reda sensurile spirituale ale tuturor lucrurilor din lume. Aceasta înseamnă că rugăciunea creștinului are o legătură directă cu viața cotidiană, căreia îi dă o transparență ce anticipează viața veșnică, experimentată prin pătrunderea, cu ajutorul rugăciunii, în inefabilul divinității. Fără o legătură a rugăciunii cu viața cotidiană, ea nu are nici un sens. Rugăciunea trebuie să transforme lumea, cum spune însuși Iisus Hristos: „... iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți, bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc” (Matei 5, 44).

Pentru creștin, întreaga lui viață este centrată pe rugăciune, singura forță capabilă de a reda persoanei umane profunzime, stabilitate

¹² Sfîntul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, P.G., 91, col. 1365.

¹³ Johann B. Metz, *o.c.*, p. 52.

¹⁴ Pr. prof. D. Stăniloae, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume*, în: „Ortodoxia”, nr. 3/1973, p. 349.

și sens, sau altfel spus, rugăciunea este mediul propice devenirii umane. Devenirea este punctul comun spre care converg toate căile existențiale de valorificare a tuturor potențelor încredințate omului de către Dumnezeu, spre desăvârșirea lui ca persoană.

Devenirea este venirea spre sine sau mai bine-zis re-venirea spre chipul lui Dumnezeu și spre asemănarea cu El. A veni spre sine înseamnă a redescoperi sensurile și profunzimile ființei umane, în contextul devenirii creației la starea paradisiacă din a „opta zi”. Se poate vorbi, așadar, de un progres ce include atât ființa umană cât și lumea materială. Ținta acestui progres este de a descoperi profunzimile și sensurile nealterabile ale cosmosului creat de Dumnezeu.

Există o simbioză între progres și rugăciune ce implică o înțelegere a celor dinainte, în sensul unei conștientizări și fructificări a datului din Revelație. Așa înțeleasă, rugăciunea implică o extindere, prin aceea că ea învăluiește lumea fertilizînd-o și redescoperind semnificațiile și frumusețile de negrăit ce sînt în ea. Prin învăluirea cosmosului de lumina rugăciunii, lucrurile nu mai sînt socotite ca dușmane omului, pe care trebuie doar să le stăpînească într-o menieră suverană, ci sînt ajutoare și trepte pe scara spirituală ce duce spre îndumnezeire.

În măsura în care noi creștinii ne integrăm tot mai mult în Logosul divin, care este izvorul întregii creații, putem înțelege legile din univers, putem deci progresa, fiindcă tot ce există se menține numai prin Logosul divin și prin căldura Sfintului Duh, care ne dă posibilitatea de cunoaștere.

INVĂȚĂTURI DOGMATICE ÎN „APOPTHHEGMATA PATRUM” *

de : drd. NACU STOENESCU

În spritualitatea ortodoxă, colecția sau culegerea de sentințe, maxime și cuvinte duhovnicești, cunoscută sub denumirea științifică de „Apophthegmata Patrum” sau „Verba Seniorum” (Cuvintele Părinților)¹, iar în Biserica Ortodoxă de-a lungul vremii sub numele de „Pateric”², „Gheronticon” (Cartea Bătrînilor) sau „Paradisul Părinților”, ocupă un loc și un rol cu totul aparte, fiind, alături de Sf. Scriptură și Filocalie, cartea de referință a oricărui monah creștin. Această colecție anonimă este în cea mai mare parte rodul, expresia și concentrația autentică a spiritului monastic egiptean, din secolele IV—V. Asupra originii, datei, locului și autorilor probabili ai colecției nu s-a spus încă ultimul cuvânt de către cercetătorii teologiei patristice³. Bibliotecile multor mănăstiri orientale păstrează încă manuscrise inedite cu apoftegme în limbile greacă, latină, siriacă, armeană, coptă, etiopiană, georgiană, arabă.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, întocmită sub îndrumarea pr. prof. dr. Ștefan C. Alexe, care a dat și avizul spre a fi publicată.

¹ În înțeles creștin, „apoftegma” este o sentință memorabilă, o vorbă de duh a unui bătrîn ascet. Se cunosc și apoftegme ale filosofilor antici (Guil. Aug. Mulla-chius, *Fragmenta philosophorum graecorum*, vol. I, Paris, 1860, text paralel grec-latin, cap. Sentințele și apoftegmele celor șapte înțelepți... p. 203—236).

² În limba română, *Patericul* cunoaște trei ediții tipărite: București 1828, 162 pp., Iași, 1913, 487 pp., Rîmnicu Vilcea 1930, 480 pp. Asupra răspîndirii și circulației *Patericului* în mănăstirile românești și în viața parohială, vezi pr. Ioan Zugrav, *Literatura pioasă în „Candela”*, 1943, pp. 125—153; ierod. Ioanichie Bălan, *Circulația Patericului în manuscrise românești*, în B.O.R. nr 1—2/1979, pp. 121—153, pr. Ioan Buga *Rugăciunea în Pateric*, în „Ortodoxia”, nr. 3, 1983, pp. 457—463.

³ Despre „Apophthegmata Patrum”, origine, dată, loc, cuprins, mai pe larg la Cuthbert Butler, *The Lausiac History of Paterius*, Cambridge, 1898, pp. 208—215; Jean Bremond, *Les Pères du désert*, (vol. I, Paris, 1927, p. XVI—XVII; F. Cayré, *Patrologie*, vol. II, Paris, 1933, p. 108 (considera că literatura apoftegmelor la acea vreme era încă „un haos inabordabil”); C. Verchaffel art. „Apophthegmata Patrum”, în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. II, partea a 2-a, Paris 1931, col. 1602; F. Cavalera, art. „Apophthegmes” în *Dictionnaire de Spiritualité*, vol. I, Paris, 1937, col. 765—760; Dom Lucien Regnault *Les Apophthegmes des pères en Palestine aux V—VI siècles*, „Irénikon”, 1981, nr. 3, pp. 320—330, socotește Palestina ca loc probabil al redactării colecției.

Cele mai multe apoftegme, aproape de 1600, au fost exprimate oral în limba coptă, limba asceților egipteni, iar mai apoi așezate în scris de ucenicii și urmașii acestor părinți, întâi în greacă, apoi și în celelalte limbi de circulație din Biserica primelor veacuri. Colecția greacă, fiind cea mai importantă, se înfățișează în două variante: 1. alfabetică⁴ — „Cuvinte folositoare ale sfinților bătrini, începutul slovei A...”, apoftegmele fiind rinduite după numele alfabetic al părinților în 24 capitole, de la ava Antonie până la ava Or, vorbesc aproximativ 135 de părinți, monahi, clerici, ierarhi un mirean și trei maici; și 2. tematică⁵ sau sistematică — „Cuvinte folositoare ale sfinților bătrini celor fără nume”, așezate pe probleme în capitole, al căror nume diferă după traduceri și manuscrise, 22 în varianta latină a lui Pelagiu la care se adaugă patru, în varianta lui Ioan; 21 în traducerea franceză, 29 (cu adăugiri) în traducerea românească. Aceste două colecții au fost mai tirziu în parte explicate, dezvoltate și re-luate de Paladius în *Istoria Lausiaca*, de Sf. Ioan Casian în *Convorbiri cu Părinții*, apoi de Isaia din Scetis, Dorotei de Gaza, Sf. Ioan Scărarul, Sf. Isac Sirul și alți părinți ai Filocaliei.

Studiind și caracterizând tematica diversă ce se cuprinde în aceste cuvinte duhovnicești sau „cuvinte din bătrini”, Lucien Regnault scria despre o „tăcere a apoftegmelor”, prin care bătrînii asceți egipteni vorbeau și spuneau mai mult decît prin cuvintele ce ne-au rămas de la ei. Tăcerea grăitoare este spiritul care se revelează de dincolo de litera și sunetul cuvîntului. Ava Pamvo răspundea ucenicilor săi nedumeriți de tăcerea bătrînului vizitat de arhiepiscopul Teofil al Alexandriei, spunînd: „Dacă nu se folosește de tăcerea mea, nici de cuvîntul meu nu poate să se folosească”⁶. De aceea, apoftegma se poate defini ca un cuvînt harismatic, un „verbum salutis”, rostit „ex silentio” și „ex profundis”, cuvînt ocazional, adesea laconic, venit ca din partea lui Dumnezeu prin gura ascetului, ca mesager al tainei Cuvîntului, ce se păstra în tăcere și despre care arareori părinții deșertului se încumetau să grăiască.

⁴ Jean B. Cotelier, *Ecclesiae Graecae Monumenta*, t. I, 1677, pp. 338—712, re-luată de P. Migne, P.G. LXV, col. 71—440; traducerea franceză *Les Apophtegmes des Pères du désert* de Jean-Claude Guy, coll. „Testes de Spiritualité orientales” nr. 1 (litografiat), Abbaye de Bellefontaine, 1966, 434 pp. și ultima ediție românească, *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrini*, Rîmnicu Vilcea, 1930, pp. 7—241.

⁵ Patriarhul Fotie cunoștea o asemenea variantă în greacă în 22 cap. numită „Biblos andronaghion”, P.G. CIII, col. 664. O ediție latină completă, după traducerea lui Pelagiu și Ioan (sec. VI) se află la H. Rosweyde, în *Vitae Patrum (Verba Seniorum)*, cărțile V—VI, Anvers, 1615, reprodusă de Migne în P.L. LXXIII, col. 851—1022. Traducerea franceză *Les Sentences des Pères du désert. Les Apophtegmes des Pères* (rescension de Pelage et Jean) de J. Dion et G. Oury, Abbaye de Saint-Pierre de Solesmes, 1966, 312 pp. Traducerea românească, *Patericul*, ed. cit. (partea a II-a), pp. 242—472.

⁶ Teofil Arhiepiscopul, Cuvîntul — apoftegmă nr. 3, *Patericul*, Rîmnicu Vilcea, 1930, p. 96, P.G. LXV, 197 D.

Apoftegmele erau rostite în cadrul unor întruniri sau adunări ale mai multor monahi ce dezbăteau probleme ziditoare de suflet, cu prilejul unor convorbiri frățești între doi bătrâni și mai ales cu ocazia unor dialoguri particulare dintre un ucenic și bătrînul, părintele sau duhovnicul său, ca răspuns la dorința și întrebarea esențială a ucenicului: „Spune-mi un cuvînt cum să mă mîntuiesc”.

După Thomas Merton, părinții deșertului reprezintă ceea ce sociologii moderni numesc apariția „omului axial”. „Apoftegmele au fost trăite, ele izvorăsc din experiența celui mai profund nivel al existenței, acestea reprezintă descoperirea omului în sensul unei călătorii spirituale interioare care este cu mult mai crucială și infinit mai importantă decît orice zbor spre lună”⁷. Apoftegmele rostite de părinți cu scopul de a ajuta pe ucenici să dobîndească discernămintul în limbaj paterical și a deveni un monah încercat, un om înduhovnicit, constituie un ecou al Cuvîntului lui Dumnezeu din Scriptură (Faptele Apostolilor 7, 38) primite de Moise pe Sinai, sau „cuvinte de nespus” (II Corinteni 12, 4) auzite de Sf. Apostol Pavel în răpirea sa la al treilea cer. Sînt cuvinte rostite „cu putere multă”, născute, după tăcerea gîndurilor obișnuite, din „gîndul lui Hristos” (I Corinteni 2; 16), sau gîndul neîncetat la Hristos, prin rugăciunea minții și a inimii.

Părinții deșertului aveau o profundă conștiință dogmatică ortodoxă, deși cei mai mulți dintre ei erau oameni simpli, cu excepția apei Arsenie, fost demnitar al împăratului Teodosie I. El însuși recunoaște faptul că deși era versat în știința greacă și latină, încă n-a reușit să învețe „alfabetul” duhovnicesc al asceților egipteni.

Părinții Patericului nu sînt străini de dogma și eforturile Bisericii pentru formularea, apărarea și păstrarea dreptei credințe. Între asceții circula următorul cuvînt apoftegmă: „Zis-a avă Grigore Teologul, că aceste trei lucruri cere Dumnezeu de la tot omul care are Botezul: credință dreaptă de la suflet, adevărul de la limbă și înfrînarea patimilor, adică curățenie de la trup”⁸. Avă Siluan îndemna pe fiecare monah ca în fiecare dimineață după ce dă mărire lui Dumnezeu, să citească „Credința”, adică să mediteze îndelung asupra Simbolului de credință Niceo-Constantinopolitan. Monahii iau atitudine ortodoxă fermă împotriva ereticilor: „Venind odată arieni la avă Sisoe în muntele ce se numea al Sfîntului Antonie, au început a cleveti pe ortodocși. Bătrînul nu le-a răspuns lor nimic, ci chemîndu-și ucenicul a zis: Avraame adu-mi cartea sfîntului Atanasie. Și tăcînd ei s-a cunoscut eresul lor. Și i-a slobozit pe ei cu pace”⁹. Avă Ghelasie ia ati-

⁷ Thomas Merton, *La Sagesse du désert* (trad. fr.), Paris, 1967, p. 21; Jean Claude Guy, *Paroles des anciens Apophthegmes des Pères du Désert*, Paris, 1976, pp. 5–10.

⁸ Avă Grigorie Teologul I, *Patericul*, p. 46; P.G., LXV, 145, B.

⁹ Avă Sisoe 25, o. c., p. 214, P.G. LXV, 400 D. Desigur este vorba despre una dintre scrierile Sfîntului Atanasie cel Mare împotriva arienilor, arătînd dumnezei-

tudine împotriva nestorienilor, avea Foca împotriva monofiziților, avea Lot împotriva origenismului, un bătrîn creștin Serapion convertește un maniheu, alți părinți combat pe mesalieni.

Sfînta Scriptură este izvorul învățăturii părinților, avînd un rol deosebit în viața primilor monahi. Deși o recomandau, o citeau și o meditau neîncetat în tăcere și taină, totuși părinții pustiei se fereau să vorbească cu ușurință din Sfînta Scriptură: avea Pimen și avea Pamvo "nu degrab vorbeau din Scriptură", recomandînd în discuții mai întîi „Cuvintele Bătrînilor”, ca pregătire pentru a înțelege din „Cuvîntul lui Dumnezeu”. Avea Pimen spunea avei Ammun Nitriotul: „Dacă nu poți să taci, mai bine este să vorbești din cuvintele bătrînilor și nu din Scriptură, că nu mică primejdie este”¹⁰.

I. Învățătura Părinților despre Dumnezeu

a) Sfînta Treime. Teologia părinților Patericului nu este nici savantă, nici naivă, ci practică, trăită și experimentată ortodox. Deși părinții vorbesc mult cu Dumnezeu, prin rugăciune și contemplație, totuși extrem de puțin și de rar vorbesc despre El, iar cînd vorbesc, nu ei sînt cei ce grăiesc, ci Dumnezeu se exprimă prin cuvintele lor.

Pentru părinții asceți, Dumnezeu este, există și se revelează, ca un contemporan al lor și al tuturor generațiilor. Ei nu au nevoie de argumente raționale pentru dovedirea existenței Lui; mărturiile Scripturii, Tradiției și viața lor le sînt suficiente.

Dumnezeu este inaccesibil în Ființa Sa, care rămîne marea Taină păstrată în tăcere, ca și perihoreza și deoființimea Persoanelor Sfîntei Treimi. Vorbînd unui frate despre Dumnezeu în Sfînta Treime, Sf. Sisoe se folosește, într-o apoftegmă păstrată în armeană, de o antologie clasică: soarele ca simbol al Tatălui, raza pentru Fiul și răsăritul sau aurora pentru Duhul Sfînt: „După cum tu nu te poți ridica la înălțimea soarelui, nici să pipăi raza, nici să pătrunzi răsăritul, cu atît mai mult tu nu vei putea înțelege Treimea”¹¹. Sf. Atanasie întrebă despre egalitatea Fiului cu Tatăl răspunde că aceasta este, „ca și vederea în cei doi ochi”, iar Sf. Grigore Teologul, întrebă asupra egalității persoanelor Sfîntei Treimi, spune: „Dumnezeirea este asemenea unei lumini contopite în trei sori apropiați unul de altul”¹². Prin doxologia mică „Slavă Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh”, un monah dovedea înșelăciunea unei arătări a diavolului, cuvinte care-l ard ca focul și-l alungă. „Dumnezeul puterilor” „locuiește în cer”; El „este peste cer și peste pămînt”, este bun și milostiv, este Făcătorul omului, văzătorul de inimi, Judecătorul tuturor; El „știe” pe fiecare, Lui îi

rea și deoființimea Fiului cu Tatăl. Observăm elemente referitoare la sfînta Tradiție. Apoftegmele fac parte din Tradiție.

¹⁰ Ava Ammun Nitriotul 2, o. c., p. 36; P.G. LXV, 128 C și 324 A.

¹¹ Lucien Regnault, *Les Sentences des Pères du Désert*, Solesmes, 1970, p. 264.

¹² Idem, p. 13.

este milă de zidirea Sa, El este credincios și puternic. Maica Singlichia citează din Evrei 12, 29 : „Dumnezeul nostru este foc mistuitor”. În timpul ispitei, un călugăr își zicea mereu întru sine : „Meșteșugirile vrăjmașului sînt întuneric, iar Fiul lui Dumnezeu este lumină”¹³. Dumnezeu Duhul Sfînt „odihnește peste sfinți”, înnoind și rodind în viața lor după cuvintele avei Ioan Colov. Ava Milisie, trăitor împreună cu doi ucenici în hotarele Persiei, spune unor păgîni idolatri să nu se mai închine soarelui, focului și apei, ci „Adevăratului Dumnezeu care a zidit toate acestea, Cel ce a răstignit păcatul și a omorît moartea”¹⁴.

Dintre puținele referințe propriu-zise ale apoftegmelor la Dumnezeu, pe lângă credința în existența Sa, ca Lumină și Iubire, ava Macarie spune că Dumnezeu „acoperă lumea” cu iubirea Sa. Două însușiri naturale se impun în conștiința părinților Patericului : omniprezența și atotștiința lui Dumnezeu. Ava Visarion spune că : „Dumnezeu este aici și pretutindenea este Dumnezeu”¹⁵. Sf. Efrem răspunde unei femei păcătoase : „Dacă de oameni ne rușinăm, cu mult mai virtos trebuie să ne rușinăm de Dumnezeu care vedește cele ascunse ale întunericului”¹⁶. Dumnezeu care „cercetează inimile și răunchii, pretutindeni este de față și noi stăm neîncetat înaintea Lui”¹⁷. Privitor la contemplația și cunoașterea lui Dumnezeu de către om, părinții mărturisesc într-o apoftegmă : „Daniil contempla pe Dumnezeu ca pe Cel vechi de zile, Ezechiel, pe carul heruvimilor, Isaia, pe un tron prea înalt, Moise, acoperindu-și fața cînd vedea pe Cel nevăzut”¹⁸.

b) Persoana și opera Mîntuitorului Iisus Hristos. Nu ne putem aștepta să întîlnim la părinții Patericului o hristologie sistematizată și nici completă sau îndeajuns schițată. Specific Patericului este faptul că însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, se descoperă pe Sine, se arată, se face văzut și vorbește unor părinți, ca un contemporan al lor și al tuturor. Referințele hristologice din Pateric sînt centrate pe faptul întrupării și răscumpărării lumii prin jertfa Crucii și învierea Sa, ca și pe latura eshatologică a activității Sale. Un părinte ascet răspundea diavolului care venise la el schimbat în inger de lumină cerîndu-i să i se închine : „Eu am pe Domnul Iisus Hristos, Împăratul și Dumnezeu și Mîntuitorul meu, căruia pururea mă închin ziua și noaptea”. ... Hristos aparține creștinului ca Domn, Împărat, Dumnezeu și Mîntuitor, iar creștinul se face părtaş și beneficiar al operei Sale. Ava Moise spune atît de frumos : „Pentru tine omule, Mîntuitorul s-a născut, pentru aceasta a venit Fiul lui Dumnezeu, ca tu să fii mîntuit, S-a făcut om rămînînd Dumnezeu, s-a fă-

¹³ Patericul, partea a II-a tematică, cap. VI, 38, p. 313; *Verba Seniorum Pelagii* V, 37, P.L. LXXIII, 884 A.

¹⁴ Ava Milisie 2, p. 151; P. G. LXV, 297 C.

¹⁵ Ava Visarion 1, p. 42; P.G. LXV, 140 A.

¹⁶ Ava Efrem 3, p. 69; P.G. LXV, 168 D.

¹⁷ Ava Nesteros 5, p. 160; Pimen 174, p. 191; Pamvo 15, p. 196; P.G. LXV 303 C; 364 D; 372 B.

¹⁸ J. C. Guy, *Les Apophthegmes*..., p. 420.

cut prunc, s-a făcut citeț, luind cartea a citit în sinagogă, zicînd : Du-hul Domnului peste mine este pentru care m-a uns pe Mine și ca să binevestesc săracilor M-a trimis pe Mine. S-a făcut ipodiaton, căci împletind un bici din funii, pe toți i-a alungat din templu împreună cu oile și boii. S-a făcut diacon, căci încingîndu-se cu un ștergar a spălat picioarele ucenicilor Săi poruncindu-le să spele picioarele învătîndu-i. S-a făcut presbiter (preot) și a stat în mijlocul dascălilor învățîndu-i. S-a făcut episcop, căci luînd pîinea, a binecuvîntat-o și frîngînd a dat-o ucenicilor Săi. Pentru tine a fost biciuit, a fost răstignit și a murit, dar a treia zi a înviat și s-a înălțat la cer. Toate pentru tine le-a primit în Sine, pentru ca să ne mîntuiască pe noi...¹⁹. „Domnul nostru Iisus Hristos prin întrupare a devenit un frate pentru sufletul omului, care îl ține mereu de mîna apărîndu-l de uneltirile vrăjmașilor“. Într-o altă apoteagmă din limba arabă, ava Macarie mărturisea că numele sfînt al Domnului Iisus Hristos este mărgăritar prețios, mai dulce decît mierea și fagurul de miere (Psalmul 18, 11) în gura celui ce-l dobindește, fiind însăși „hrana vieții“²⁰.

După Pateric, Mîntuitorul Hristos este primitorul sau destinatarul faptelor bune îndreptate de creștini spre El. Într-o descoperire, Mîntuitorul spune despre Sine : „Pentru păcătoși, Eu m-am răstignit și preacuratele Mele palme pentru ei le-am întins“, iar în altă împrejurare El mîngîie pe un monah : „Dacă singele Meu l-am dat pentru tine, cu mult mai vîrtos voi da iertare și ție și la tot sufletul care se po-căiește curat“.

Referitor la ipostaza euharistică a Mîntuitorului Iisus Hristos, prin care se împărtășește oamenilor întreaga Sa operă, apoteagmele grăiesc : „Iosif din Arimateia a luat Trupul lui Iisus și l-a înfășurat în giulgiu curat și l-a pus în mormînt nou, adică în om. Să se silească, dar, fiecare cu dinadinsul să nu greșească, ca să nu defaime pe Dumnezeu Cel ce viețuiește întru el și să-L alunge din sufletul lui. Că lui Israil i s-a dat mană în pustie ca să mănînce, iar Israilului celui ade-vărat (Biserica) Trupul lui Iisus Hristos s-a dat“²¹.

În hristologia Patericului se evidențiază actualizarea și permanen-tizarea Jertfei Mîntuitorului de pe cruce, în lumina învierii contem-plată de Părinți, precum și anticiparea Judecării de apoi. Sînt două elemente importante ale hristologiei, primul central, încheiat, iar cel de al doilea în desfășurare. Ava Isaac spusese cu o împrejurare : „Gîndul meu era unde a stat Sfînta Născătoare de Dumnezeu și plin-

¹⁹ Patericul cap. VII, 7, p. 319; X, 5 p. 336; P.L. LXXIII. 1015—1016.

²⁰ După Lucien Regnault, *Quelques Apophtegmes arabes sur La prière de Jésus* în „Irenikon“ nr. 3/1979, pp. 345—347.

²¹ Patericul, cap. XIV, 1, p. 376—377; XVII, 21, p. 393; cap. XIX, 2, p. 408, 11, p. 412—413; XXV, 31, p. 451—452; Ava Daniil, 7—8, pp. 52—54; P.G. LXV, 156—159.

gea la crucea Mîntuitorului și eu voiam pururea așa să plîng”²². Gîndul luminat de credință, depășește spațiile și veacurile și aduce în contemporaneitate evenimentele cruciale din iconomia mîntuirii. Un frate monah ce primise darul umilinței și al lacrimilor în rugăciune spunea altuia: „Iartă-mă frate, că întotdeauna cînd stau la pravila și rugăciunea mea, văd pe Judecătorul și pe mine ca un osîndit stînd, întrebat și muștrat fiind și zicîndu-mi Judecătorul, pentru ce ai făcut cutare și cutare păcat și de aceea eu nu mai știu ce voi răspunde...”²³.

II. Lumea — revelație și cunoaștere naturală a lui Dumnezeu.

Deși comparativ cu Patericul, nici o altă scriere a literaturii patristice nu reliefează mai mult aspectul negativ al înțelesului de „lume” (lumea păcatului) de care se lepădau asceții, totuși părinții se întorceau spre lume sau chiar în lume și o vedeau transfigurată, ca un „cer nou și un pămînt nou”, curățită prin lumină și iubire. Sf. Antonie spunea că „părinții cei vechi au ieșit în pustie și vindicîndu-se ei înșiși, și ajungînd doctori, s-au întors tîmăduind pe alții”²⁴. După Pateric, lumea este creată și proniată de Dumnezeu, dar chipul lumii este umbrat de apariția răului și a păcatului. Lumea își află izbăvirea prin lucrarea pronietoare și mîntuitoare a Creatorului²⁵. Lumea este locul de slujire și mîntuire a omului și de întîlnire a lui cu Dumnezeu și cu semenii”. De va petrece cineva într-un loc și de nu va face asemănarea locului, însuși locul îl alungă pe el că nu face fapta locului”²⁶.

Viețuind în lume, creștinul trebuie să citească în cartea naturii, să descopere rațiunile divne sădite în lucrurile sau fapăturile create, să lucreze „fapta locului”, altfel se înstrăinează, se autoexilează în sine. Sf. Antonie răspundea unui filosof nedumerit că pustnicul nu trăia în lumea cărților, zicîndu-i: „Cartea mea este natura și cînd eu vreau să citesc cuvintele lui Dumnezeu, aceasta este întotdeauna în fața mea”²⁷. Prin imaginile lumii, Dumnezeu vorbește și se descoperă în conștiința omului dator să contemple, să citească, să păzească și să lucreze acest Eden cosmic.

Privitor la lumea spirituală a îngerilor buni și perihoreza acesteia cu lumea oamenilor, apoftegmele conțin mărturisiri deosebit de profunde. Ava Arsenie spune că „oștile cele de sus mii și milioane, au

²² Ava Pimen 144, p. 187; P.G. LXV, 357 B; Mîntuitorul Hristos se descoperă răstîgnit între cei doi tîlhari: cap. XV, 10, p. 381; Yperechie, 8, p. 236; P.G. LXV, 432 A.

²³ Patericul, cap. II, 8, p. 254. După Pateric, cel ce judecă pe aproapele său este un antihrist, pentru că încearcă să răpească demnitatea și misiunea de judecător pe care Dumnezeu Tatăl a încredințat-o Mîntuitorului Hristos (cap. XV, 8 și 10, p. 380—381).

²⁴ Ava Antonie 3, p. 8; P.L. LXXIII, 1053 C.

²⁵ P.G. LXV, 233 B.

²⁶ Patericul cap. XXV, 22, p. 450; P.L. LXXIII, 927 C.

²⁷ Th. Merton, o. c., p. 74; P.L. LXXIII, 1018 C.

numai o voie", aceea de a împlini voința care le-a creat. În Pateric, îngerii însoțesc și conviețuiesc cu părinții, îi vindecă, li se descoperă, îi străjuiesc în ceasul morții. Îngerii și oamenii trăiesc într-o familiaritate deloc utopică: un părinte cunoscându-și ziua morții prin descoperire de la înger spune fratelui său: „Părinte, azi să nu mergi nicăieri, că vin ai mei să mă ia”. Un bătrîn, așteptînd neîncetat venirea îngerului la ceasul morții și a ucenicului la ascultare, cugeta zicînd: „Oare ce frate va apuca mai înainte și va veni, cel de sus sau cel de jos?”²⁸.

Pentru Părinții deșertului, lumea spiritelor rele, a demonilor, a păcatului este o realitate de netăgăduit. La cetățenia acestei lumi a păcatului renunțau părinții prin lepădare (Iacob 4, 4; I Ioan 2, 15). După Pateric, diavolul cu ceata sa de îngeri căzuți este cel mai mare uzurpator și înșelător, dar poate fi învins prin Crucea și numele Mîntuitorului Hristos și prin smerenie. Diavolul uzează de pseudo-revelații, prezentîndu-se unora și spunîndu-le: „Eu sînt Hristos...”, sau: „Am venit să te iau ca pe Ilie...”; pe unul cuprins de slavă deșartă îl „hirotonește” ca „preot”, iar unui călugăr pe care l-a scos din minți slava deșartă îi spune: „Eu sînt de care ai auzit, Satana, care am înșelat pe Adam și Eva, cei dinții zidiți, și fac război cu oamenii ca să nu las pe niciunul să se mîntuiască...”. Un bătrîn spune: „Diavolul dintru început nevrînd să se închine Dumnezeuului tuturor, s-a lepădat din ceruri și străin s-a făcut de împărăția lui Dumnezeu. Pentru aceasta și pe noi se silește a ne trage de la rugăciune la alte fapte, vrînd să lucreze și în noi ceea ce a pătimit”, iar un altul scrie că: „Satana este împletitor de funii, pe cît îi dai lui suvițe și el împletește — prin gîndurile rele primite în minte”²⁹.

Apoftegmele clarifică astfel imaginea generală a lumii existente: lumea spirituală și transfigurată a îngerilor, lumea sensibilă și dinamică a materiei și a omului și lumea inferioară a păcatului și a demonilor.

III. Antropologia creștină după „Aphthegmata Patrum”

În viziunea apoftegmelor, omul este după cuvîntul avei Isidor „icoană și asemănare a lui Dumnezeu”, zidirea lui Dumnezeu, fiind alcătuit din trup și din suflet nemuritor. Ava Daniil mărturisea: „Întru început, țărîna luînd din pămînt, a zidit pe om după chipul Său și nimeni nu poate zice că nu este chip al lui Dumnezeu, deși este neînțeleș chipul”³⁰. Ava Sosipatru spune: „Să nu cercetezi despre chipul lui Dumnezeu din om..., căci cu neputință este a se pricepe acest lu-

²⁸ Patericul cap. XVIII, 16, p. 400; XIX, 19, p. 415; P.L. LXXIII, 937 A.

²⁹ Patericul cap. XXII, 9, p. 435; XXV, 67, p. 462; VII, 6, 7, 9, 10—p. 324; P.L. LXXIII 965 D.

³⁰ Ava Daniil 7, p. 53; P.G. LXV, 157 B.

cru de toată zidirea”³¹. În rugăciunea asceților, omul este „fiu” al lui Dumnezeu după har sau dar și totodată fiu al lui Adam, iar prin virtuți omul se face un „lăcaș” al lui Dumnezeu prin sălășluirea Sfîntului Duh. După progresul său moral, omul poate aparține lui Iisus, lui Adam sau lui Satana. Un avă mărturisea: „Minciuna este omul cel vechi care se strică după poftele înșelăciunii, iar adevărul este omul cel nou zidit după Dumnezeu”. După Pateric, omul poate ajunge un idolatru, dacă se lasă biruit de patimi acceptîndu-le, sau un „om al lui Dumnezeu” care atinge asemănarea cu El, cum mărturiseau tîlharii veniți să prade chilia unui călugăr, biruiți fiind de nevinovăția și iubirea lui: „Cu adevărat omul lui Dumnezeu este acesta”³².

Destinul și vocația omului, al cărui nume se înscrie prin smerenie în „cartea vieții” (după prima apoftegmă a avei Pafnutie) „este îndumnezeirea lui prin participarea la harul lui Dumnezeu și creșterea neîncetată în asemănarea cu El. Ava Siluam, răpit la cer în rugăciune, contemplă slava lui Dumnezeu, iar ava Macarie era socotit de părinți un „dumnezeu pămîntesc”. Despre ava Pamvo, ucenicii spuneau că trei ani s-a rugat lui Dumnezeu ca să nu fie slăvit pe pămînt, iar Dumnezeu l-a preamărit³³. La săvîrșirea din viață a avei Sisoe, fața lui a strălucit ca soarele, fiind inundată de lumina dumnezeiască a harului, iar un sobor ceresc însoțea ieșirea sufletului său: „Și dîndu-și îndată duhul ca un fulger ce se ridică spre cer, locul s-a umplut de mireasmă”³⁴.

După ava Zinon, Dumnezeu voiește mîntuirea unui suflet, care-i poartă chipul Său, mai mult decît nenumărate lumi cu avuțiile lor. Părinții pustiei înțeleg mîntuirea ca desăvîrșire, ca stare taborică, după trecerea inevitabilă prin Ghetsimani și urcarea pe Golgota. După Pateric un scop al omului este de a ajunge „israelitean” — contemplativ, prin întinderea permanentă a gîndurilor minții la Dumnezeu. Despre unii părinți se spunea că erau sporiti întru „privirea minții”, sau „văzători cu mintea”. Unii părinți vedeau și cunoșteau pînă și gîndurile altora, faptele din trecut și intuiau viitorul.

După Pateric, sau „Apophthegmata Patrum”, omul contemplă și se aseamănă cu Dumnezeu prin relația sa cu aproapele. Privitor la raportul dintre doi oameni, ava Apolo spunea: „Trebuie să facem plecăciune fraților care vin la noi, căci nu lor, ci lui Dumnezeu ne închinăm. Căci se zice că dacă ai văzut pe fratele tău, ai văzut pe Domnul Dumnezeu tău. Și cînd îi primești, să-i silești spre odihnă, că și aceasta de la Lot am învățat, care a primit pe îngeri”³⁵. Ava Pimen înțelege și aude glasul copiilor veniți la mănăstire, ca glasuri de

³¹ Ava Sosipatru, *Patericul*, p. 222; P.G. LXV, 413 A.

³² *Patericul*, cap. XXV, 46; p. 455; cap. XI, 9, p. 356; XVIII, 2, p. 395 și 10, p. 399; P.L. LXXIII, 971 D.

³³ Ava Pamvo, 1—2, p. 193; P.G. LXV, 368 C și 372 B.

³⁴ Ava Sisoe, 14, p. 211; P.G. LXV, 396 BC.

³⁵ Ava Apolo, 3, p. 40; P.G. LXV, 136 B.

îngerii. Dragostea frățească desăvârșită „ridică spre cer pe fratele său”. Un bătrîn ascet spunea: „Douăzeci de ani am petrecut luptându-mă și rugându-mă lui Dumnezeu ca pe toți oamenii să-i văd ca pe unul”³⁶. În viziunea părinților, omenirea este unitară și nu suportă discriminări între membrii ce o alcătuiesc. Omul este pentru semenul său un chip și o prezență a lui Dumnezeu și a Mintuitorului Hristos. Prin fapta bună îndreptată spre aproapele, „omul dă împrumut acel lucru lui Hristos însuși”. Ava Antonie spunea unuia ce îngrijea un bolnav: „Cel ce l-a făcut nu-l leapădă și tu vrei să-l lepezi pe el?”³⁷

Părinții pustiei prin apoftegme, ne lasă să înțelegem că ei știau despre om, priveau omul și vedeau în el cu mult mai mult decât un ochi ce privește obișnuit. Existența omului înzestrat cu nemurire, „îmbrăcat întru Hristos”, depășește limitele spațiului și timpului terestru, traiectoria sa neputînd fi barată de mormînt.

IV. Biserica și Sfintele Taine

Apoftegmele ne oferă puține elemente pentru o eclesiologie completă, dar suficiente pentru a întrezări viziunea eclesial-ortodoxă a părinților, care retrași în pustie, nu ieșeau din Biserică pentru ca să facă un corp aparte de Trupul lui Hristos. Pentru ei, „Biserica cea sobornicească” păstrează dreptarul credinței adevărate, accentuînd necesitatea comuniunii cu învățătura și Tradiția ortodoxă a Bisericii. În Biserică are loc refacerea și prefacerea omului prin pocăință. Ava Pavel cel Simplu vedea cu duhul pe un oarecare intrînd în Biserică, întunecat la față și la trup de mulțimea păcatelor care l-au îndepărtat pe îngerul său păzitor și i-au apropiat pe demoni, iar după sfînta slujbă, pe același îl vede ieșind luminat la față și la trup, împăcat cu Dumnezeu, cu sine și cu îngerul păzitor. Patericul întrevece un aspect comunitar al Bisericii, spunînd că „un trup sîntem în Hristos” și „a mulțimii celor ce au crezut inima le era una”. Mai este și aspectul dinamic și indisolubil în rugăciune, pentru mîntuirea unui suflet, prin relația dintre Biserica biruitoare din cer și Biserica luptătoare de pe pămînt.

Un părinte sfătuiește pe un frate: „Unde vei auzi că sînt credincioși ortodocși acolo să mergi”³⁸. Iar o altă apoftegmă ne relatează despre un tînăr care ezita între ortodocși și monofiziți: „Unde ești, bine ești. Și îndată cu cuvîntul s-a aflat înaintea ușilor sfîntei Biserici a ortodocșilor celor sobornicești”³⁹. În apoftegme vorbesc și ierarhi, ca arhiepiscopul Teofil al Alexandriei, episcopul Apfi, sfîntul ierarh Epihanie și alții.

³⁶ *Patericul*, cap. XV, 11, p. 381; XII, 6, p. 361; P.L. LXXIII, 931 C.

³⁷ *Patericul*, cap. XXIX, p. 470; P.L. LXXIII, 1043—1044.

³⁸ *Patericul*, cap. XII, 11—12, p. 365—366; P.L. LXXIII, 950 B; „Ubi audieris orthodoxos esse fideles, illic vade”; P.L. LXXIII, 388 A.

³⁹ Ava Foca 1, p. 237; P.G. LXV, 433 A.

Patericul oferă și o viziune cosmică a Bisericii lui Hristos, cu ingerii înconjurând pe Hristos cel euharistic, cetele îngerești coborând și aducând oamenilor pe Hristos euharistic ca Prunc spre Jertfă și apoi ridicându-se la cer după împărtășire și sfârșitul sfintei slujbe⁴⁰.

Sfintele Taine sînt prezente în învățătura Patericului. Prin Botez, omul este îmbrăcat în Hristos, primind „îmbrăcămintea cea cerească”, Haina de nuntă, iar prin Sfîntul Mîr, primește „pecetea Sfîntului Duh”. Un bătrîn ascet spune că: „Unde va locui Dumnezeu prin darul Botezului și prin lucrarea poruncilor, acolo se fac lucrurile și darurile cele mai presus de fire”. Pentru monahi, împărtășirea cu Trupul și Singele Domnului este centrul și condiția vieții spirituale. Ava Karion vorbește despre felul de împărtășire „ca un om” și împărtășirea „ca un inger”. Euharistia prefigurată de mănă în Vechiul Testament, este „hrană a Israilului celui adevărat” adică a Bisericii. În legătură cu realitatea prefacerii euharistice și cu viziunea din timpul sfintei liturghii, a unui inger care aduce Pruncul spre jertfă, părinții mărturisesc: „Precum a învățat Biserica cea sobornicească, noi credem că pîinea aceasta este Trupul lui Hristos cu adevărat și paharul este în-suși Singele lui Hristos cu adevărat și nu este închipuire”⁴¹. Ava Pimen relevă necesitatea împărtășirii, comentînd Psalmul 41, 1: „Fiindcă cerbii în pustie înghit multe tîrtoare, cînd li arde otrava doresc să vie la ape, iar după ce beau se răcoresc de otrava aceloră. Așa și călugării șezînd în pustie, se ard de otrava demonilor celor vicleni și doresc sîmbăta și duminica să vie la izvoarele apelor, adică la Trupul și Singele Domnului nostru Iisus Hristos, ca să se curățească de amărăciunea celui viclean”⁴².

În legătură cu Taina Hirotoniei, consemnîndu-se toate cele trei trepte ierarhice, Patericul nu insistă decît asupra evidențierii „conștiinței nevredniciei” care stăpînea pe asceții ce intrau în cler. Legat de sfînta liturghie pe care o săvîrșește preotul în focul nevăzut al harului, după ce a fost curățit de inger înaintea slavei cerești, ava Macarie Egipteanul spusese: „Puterea cea dumnezeiască nu va curăți oare pe slujitorii Sfintelor Taine cînd stau înaintea slavei cerești?”⁴³

Intrucît păcatul este o realitate de netăgăduit, se impune și necesitatea Tainei Pocăinței. După părinți, păcatele formează un zid întinecat între om și Dumnezeu, întipăriindu-se prin gînduri, vorbe și fapte rele și se pot spăla prin mărturisire, lacrimile rugăciunii și prin nevointă. Pomenirea numelui lui Iisus prin rugăciunea minții, spun părinții, topește gîndurile rele ca și ceara la fața focului. Un văzător cu duhul, observînd nevointa unui frate, îl îndemna mereu: „Silește-te frate căci cu multă osteneală se spală slovele zapisului”. Privitor la felul mărturisirii, Patericul ne dă multe mărturii, iar epitimia sau ca-

⁴⁰ Ava Daniil 7—8, p. 53—54; P.G. LXV, 156—159; P.L. LXXIII, 978—980.

⁴¹ Idem, *Ibidem*, P.G. LXV, 157 A.

⁴² Ava Pimen, 30, p. 172; P.G. LXV, 320 BC.

⁴³ Ava Marcu Egipteanul 1, p. 155; P.G. LXV, 304 C.

nonul are un efect terapeutic. Patericul dovedește că unele mănăstiri aveau chiar și o mică temniță de pocăință cu un regim de viață extrem de aspru și de durată diferită, pentru ispășirea unor păcate grele, spre exemplu încălcarea voturilor monahale.

V. Îndumnezeire și eshatologie

Apoftegmele ne oferă dovezi practice în legătură cu posibilitatea și realitatea îndumnezeirii creștinului. Ava Arsenie este văzut de ucenic, în timpul rugăciunii, învăluit în focul luminii divine necreate; despre ava Ioan Colov, părinții spuneau, la moartea lui, că „acesta este inger, nu om”; Sf. Macarie era socotit de părinți și ucenici ca un „dumnezeu pămîntesc”, prin puterea sa iubitoare. Lui Pamvo, Siluam și Sisoe fața le strălucea ca soarele, semn că au atins culmile Taborului. Răspunsul pe care un monah îl dă diavolului înfățișat în lumina unui Hristos mincinos: „Eu nu vreau să văd pe Hristos cu ochii mei aici în lumea aceasta”⁴⁴. Apoftegmele spun că: „Sfinții au pe Dumnezeu întru sine”, căruia I s-au făcut locaș prin iubire și smerenie, deși la ceasul morții ei se socoteau că încă n-au pus început bun. Aceasta este explicația că Dumnezeu lucra prin ei fapte minunate, proorocii și vindecări. Doi anahoreți mărturisesc că prin voia lui Dumnezeu, nu simțeau iarna frigul și nici vara, arșița. Ava Pavel Tebeul spunea: „Dacă cineva va avea curăție, toate i se vor supune lui ca și lui Adam cînd era în Paradis înainte de încălcarea poruncii divine”⁴⁵. Starea de îndumnezeire la care au ajuns părinții încă din această viață îi petrecea prin moarte dincolo, în nemurire și veșnicie.

Deosebit de semnificativ este și felul în care părinții pustiei privesc moartea. Ava Pimen spunea unui frate: „Avraam cînd a intrat în pămîntul făgăduinței și-a cumpărat mormînt (peștera Macpela) și prin mormînt a moștenit pămîntul, iar mormîntul înseamnă locul plîngerii și al tînguirii”⁴⁶. Părinții cugetau, așteptau și se pregăteau neîncetat pentru moarte, ca pentru un eveniment de sfîrșit al vieții și totodată de început. Unii cugetau la moarte în lacrimi: „Omul care are în tot ceasul înaintea sa moartea, biruiește slăbiciunea trupului”. Un ascet recomanda la doi filosofi care îi cer un cuvînt: „Să vă fie filosofia voastră aceasta, adică a vă deprinde pentru cele de moarte și pentru liniște și să vă păziți pe voi cu tăcerea”. În ziua martiriului său, cînd saracenii năvăleau în schit, ava Moise îi încuraja pe frați, spunîndu-le: „Eu în toți anii am așteptat această zi...”⁴⁷.

În Pateric, evenimentele eshatologice sînt anticipate din viitor în prezent. Ava Agaton îndeamnă: „Omul trebuie în tot ceasul să ia

⁴⁴ *Patericul*, cap. VII, 6; P.L. LXXIII, 965 D.

⁴⁵ Ava Pavel Tebeul, *Patericul*, p. 202—203; P.L. LXXIII, 1002 D.

⁴⁶ Ava Pimen 50, p. 174; P.G. LXV, 333 B.

⁴⁷ *Patericul*, cap. IV, 1, p. 266—267; P.L. LXXIII, 983 AB; XIX, 15; p. 414; P.L. LXXIII, 1019 A.

aminte la Judecata lui Dumnezeu”, iar în ceasul morții sale mărturie: „Stau înaintea Judecării”. Bătrînii asceți recomandau cugetarea la Judecata lui Hristos și pregătirea răspunsului ce va trebui să-l dea fiecare. Evagrie îndemna pentru cugetarea la moarte, la Judecată, învierea de apoi, iad și rai. Ava Milisie și ava Macarie, după ce au înviat cîte un mort, le spune: „Du-te și dormi pînă ce va veni Domnul și te va ridica”, sau „Dormi iarăși pînă la ziua învierii”.

Într-o apoteagmă, se ilustrează eshatologia generală astfel: „... Datori sîntem a trăi ca și cum am fi în toate zilele întrebări și cercetați pentru viața noastră de însuși Domnul Dumnezeu”⁴⁸.

Părinții Patericului aveau cea mai profundă conștiință a nevredniciei și păcătoșeniei, expresia smereniei autentice. Ava Pimen spunea: „Eu zic că în locul unde se aruncă satana acolo voi fi aruncat”, iar cei cărora în ceasul morții fața le strălucea ca soarele, se socoteau că încă n-au pus „început bun” și cereau timp pentru pocăință. În convorbirea celor doisprezece anahoreți se relatează că cel de al 12-lea pustnic plîngea zilnic cugetînd, văzînd și trăind cu anticipație chinurile celor din marea de foc a iadului, socotindu-se nevrednic de cer și pămînt⁴⁹. În viziunea Patericului, eshatologia creștină reprezintă desăvîrșirea rostului și rolului omului în existența dăruită de Dumnezeu, care conduce toate faptele și lucrurile în vederea atingerii scopului lor creatural.

Apotegmele sînt rodul unei insuflări și exprimări spontane, un răspuns în rezolvarea problemelor vieții creștine. Cel din urmă părinte care încheie seria apotegmelor alfabetice, ava Or, spunea: „De ne va cerceta pe noi acum Dumnezeu, ce facem?” Un părinte îndeamnă pe un frate să spună mereu „Oare de mă va chema Dumnezeu astăzi ce voi face ca să fiu primit și plăcut Domnului?”⁵⁰

În concluzie putem spune că apotegmele reprezintă coborîrea dogmelor din sfera teoretică în practica vieții, „hic et nunc”, iar în împlinirea acestui adevăr sfinții părinți ai pustiei rămîn neîntrecuți.

a) În învățătura Patericului, dogmele creștine nu sînt neglijate sau evitate de părinți, deși lipsește orice dezvoltare și sistematizare teoretică;

b) Privitor la dogma Sfintei Treimi și la cea hristologică, asceții se apropie de adevărul acestor taine cu mare prudență și sfială;

c) Omul în raporturile sale cu Dumnezeu, lumea și semenii, deține rolul central în spusese apotegmelor;

d) Referințele la eclesiologie și la Sfintele Taine, deși puține, sînt suficiente pentru a observa ortodoxia apotegmelor;

⁴⁸ Patericul, cap. III, 4, p. 265; XIX, 18, p. 415; P.L. LXXIII, 863 D—864 A. O descriere „plastică” a raiului și iadului se află în capitolul XIX, 23, p. 416—419; P.L. LXXIII, 995—998.

⁴⁹ J. C. Guy, *Les Apophthegmes...*, p. 426; P.L. LXXIII, 1062.

⁵⁰ Ava Or, I, p. 240; cap. IV, 3, p. 269; cap. XIX, 17, p. 414—415; P.G. LXV, 437 B.

e) Eliberarea omului de patimi și calea spre îndumnezeire este linia dinamică a Patericului, a cărui întreagă teologie se pregătește și se îndreaptă spre evenimentele eshatologice.

Cît de actuale și necesare sînt și astăzi apoftegmele, care au primenit viața spirituală a Bisericii de-a lungul veacurilor, se poate observa și din mărturiile prezentate mai sus.

RUGĂCIUNILE BISERICII PENTRU OM ȘI PENTRU TOATĂ FIREA ÎNCONJURĂTOARE

de : prot. NICODIM BELEA

Privind originea problemei de care ne ocupăm, este știut că rugăciunea e comună tuturor religiilor, căci toți s-au rugat și se roagă în felul lor, divinității lor. În creștinism, însă, rugăciunea capătă un sens mai adânc. Este vorbirea minții creștinului cu Dumnezeu, iar Dumnezeu răspunde prin ajutorul dăruit. Dumnezeu a dat viață, prin cuvânt, la tot ceea ce vedem, inclusiv omului, din țărină. De atunci, om, lume s-au întrepătruns purtând aceeași soartă. Găsim în creștinism înfrățire cosmică : om, natură, biserică, popor și preoți, care toate merg spre unirea cu El, după ideea mistagogică a Sfintului Maxim Mărturisitorul.

Considerind fidelitatea cu care Biserica Ortodoxă a păstrat anumite rugăciuni provenind din cultul Bisericii primare, încă dinainte de Sinodul IV ecumenic (451), găsim rugăciunile pentru om și natură perpetuate veacuri de-a rîndul prin tradiția dinamică creatoare de valori spirituale¹.

Biserica Ortodoxă Română este una dintre Bisericile care a păstrat mereu, cu grijă, rugăciunile de înfrățire cosmică dintre om și firea înconjurătoare. Românul nu poate fi despărțit de natură. Aici schimnicii se rugau pentru om, începînd cu tainele inițierii pînă la ierurgiile care însoțesc toată viața omului. Natura a rămas o ființă vie și sîntem plini de respect pentru ea. Românul vede în natură o carte uriașă deschisă, în care găsește Logosul existent dintru început în lume, căruia i se slujește „Liturgia cosmică”, în mijlocul naturii — după cum scrie Sf. Maxim Mărturisitorul².

Cultul ortodox păstrează ca pe o comoară de mult preț toate rugăciunile care îl leagă pe om de natură, așa cum se rugau strămoșii noștri. S-au ivit însă unele curente de adaptare sau acomodare lentă a cultului la oarecare situații contemporane. Dar aceste fenomene cul-

¹ H. J. Congar, *Chrétiens desunis*, Paris, 1937, p. 126 ; *Diaspora Ortodoxă* în „M.B.” nr. 4—6/1980 și *Diaspora și Bisericile mame*, în „M.B.” nr. 4—6/1981.

² Pr. prof. Teodor Bodogae, *Săvîrșirea Sfințelor Taine și a ierurgiilor prilejuri pentru pastorație*, în „Îndrumătorul bisericesc”, Sibiu, 1984.

tice își au clasicismul lor venind de la Mintuitorul, prin Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți care le-au alcătuit și au fost practicate de Biserica primară până azi³.

Tainele și ierurgiile. După învățătura Bisericii Ortodoxe, creștinul primește prin rugăciuni și acte văzute în Sfintele Taine, din partea episcopului sau preotului, harul lui Dumnezeu. Nicolae Cabasila scrie că „Tainele sint poarta cerului prin care coboară Dumnezeu la om ca să-l îndumnezeiască”. Harul primit prin Sfintele Taine constituie condiția de temelie pentru mintuirea făpturii omenesti. Dar în cursul vieții, creștinul are nevoie permanentă de ajutorul lui Dumnezeu⁴. Cu alte cuvinte, harul trebuie să fie mereu actual și activizat în viața acestuia, pentru a-l ridica din nou la starea cea dintii, așa cum la boala trupească sint necesare medicamente, pentru păstrarea sănătății. Slujbele care cuprind rugăciunile de permanentizare a harului și ajutorul dumnezeiesc și de alungarea duhurilor rele se numesc ierurgii sau euhologii.

Prin venirea Mintuitorului nostru Iisus Hristos, omul și firea înconjurătoare au dobândit posibilitatea reabilitării. Omul și-a păstrat „chipul” și prin practicarea susținută a virtuților are posibilitatea să se ridice până la „asemănarea” cu Dumnezeu⁵. Natura a fost sfințită de însuși Mintuitorul, care a purtat trup omenesc, călcând pământul. A umblat printre grîne și pe ogoare, a văzut cum plugarii seamănă aruncînd sămînța spre încolțire, a mîncat pîine și din toate roadele pămîntului. A sfințit apele Iordanului, atunci cînd s-a botezat, a admirat florile cîmpului și păsările cerului⁶.

Mintuitorul a lăsat apostolilor și urmașilor lor puterea de a scoate pe om și toată firea înconjurătoare de sub influența diavolului, ca și puterea de sfințire a tot ce este văzut, atunci „cînd i-a chemat la Sine pe cei doisprezece ucenici...” (Matei 10, 1—8)⁷. În virtutea acestor puteri, Sfinții Apostoli și-au exercitat misiunea de doctori ai sufletelor și trupurilor. Biserica își împlinește și azi neîntreput această putere prin slujbele ierurgiilor. Mintuitorul Iisus Hristos n-a determinat numărul lor, ci a lăsat în seama Bisericii să introducă atîtea ierurgii de de cite are omul trebuință.

³ Mai pe larg la prof. Ene Braniște, *Probleme de actualitate ale Bisericii de azi...* în „Ortodoxia” nr. 2/1969 p. 197, ș.u.; Idem, *Cîteva opinii, atitudini și propuneri în problema revizuirii cultului ortodox*, în „Ortodoxia” nr. 3/1974 p. 451, ș.u.; pr. prof. Ștefan Alexe, *Curenți și tendințe în teologia contemporană*, în „Ortodoxia” nr. 1/1977 p. 86 ș.u.; pr. prof. D. Stăniloae, *Liturgia urcuș spre Dumnezeu*, în rev. „M.B.” nr. 1—3/1981.

⁴ Hristu Andrusos, *Dogmatica*, trad. de pr. D. Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 238 și 241; Nicolae Cabasila, *Viața în Hristos*, trad. de pr. T. Bodogae, Sibiu, 1946, p. 9—11.

⁵ Sf. Ioan Damaschin, *Despre virtuți și păcate...*, în Migne P.G. vol. 95, col. 85—98.

⁶ P. F. Patriarh Iustin, *Carte de învățătură creștină ortodoxă*, București, 1978, p. 111.

⁷ Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, trad. de pr. dr. T. Bodogae Sibiu, 1946, p. 128.

Ierurgiile se numesc exorcisme, când au de scop înlăturarea influenței satanei asupra persoanelor sau lucrurilor⁸, și se numesc binecuvântări când se referă la înlăturarea „întinăciunii patimilor” și a decăderii morale. Ierurgiile prin care Biserica binecuvântează și întărește totul prin actualizarea harului se referă la lucruri, la persoane, fapte din viața credincioșilor.

a) Ierurgiile referitoare la binecuvântarea lucrurilor sînt: sfințirea mică a apei (aghiasma mică sau sfeștania), sfințirea mare a apei (aghiasma mare) și sfințirea bisericii. Subliniem că la toate trei se întrebuintează apa, elementul natural cel mai necesar vieții omului și a naturii în general, folosindu-o însuși Mîntuitorul în atîtea ocazii.

Sfeștania se face fie în locașul bisericii fie în casele credincioșilor sau chiar în mijlocul naturii, pentru înlăturarea influenței „duhurilor viclene din tot locul”⁹. Sfeștania în case coboară harul lui Dumnezeu asupra credincioșilor prin care „se gonesc duhurile viclene din tot locul, se iartă păcatele cele mici de peste toate zilele, iar mintea se curățește de gîndurile cele spurcate îndreptîndu-se spre rugăciune, se dă sănătate trupezască și sufletească”¹⁰. Ele sînt un bun prilej pentru reîntîlnirea preotului cu credincioșii săi în afara locașului bisericii¹¹.

Sfințirea cea mare a apei sau aghiasma mare, se săvîrșește în ajunul Bobotezei și în ziua de Bobotează. Sfîntul Ioan Gură de Aur spune că „apa Sfintei Teofanii rămîne nestricată multă vreme fiind tot atît de proaspătă, curată și plăcută ca și cum ar fi luată curînd din izvor”. Cu această apă se stropesc persoanele și lucrurile, utilizîndu-se la botezul copiilor, la sfințirea troitelor și a crucilor; a clopotelor, a vaselor și veșmintelor bisericești, a antimiselor, etc.

Sfințirea bisericii este cea mai solemnă și mai dezvoltată dintre toate ierurgiile. Potrivit sfîntelor canoane, actul de sfințire este un drept al episcopului, dar el poate da delegație și preoților¹².

b) Ierurgiile în legătură cu omul îl însoțesc pe acesta de la naștere pînă la moarte și chiar și după moarte, spre deosebire de Taine care se ocupă numai de cei vii¹³.

Datoria celor vii de a se ruga pentru cei morți a fost pusă în practică încă din primele veacuri. Atunci preotul slujea încă din prima seară panahida, ce înseamnă priveghiu, făcîndu-se toată noaptea ru-

⁸ Sf. Ciril al Ierusalimului, *Catehezele*, partea I, trad. rom. de pr. D. Fecioru, București, 1943, p. 46 (Procateheză).

⁹ *Aghiasmatar*, București, 1965, p. 151.

¹⁰ *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 313.

¹¹ Prot. Nicodim Belea, *Contribuții la problema conducerii pastorale a credincioșilor de la sate*, Sibiu, 1955, pp. 142—154.

¹² Canoanele sin. VII ecumenic Dionisie Areopagitul, *De ecclesiastica Hierarhia*, în Migne, P.G. T. 3, cap. 5; Mitrofanovici, *Liturgica*, Cernăuți, 1929, p. 866—871.

¹³ Simion Tesaloniceanul, *Despre Sf. Taine*, în MG, PG, t. 155, col. 207, p. 58.

găciuni la căpătîiul decedatului, în asistență solemnă¹⁴. După înmormîntare, aveau loc agape frățești cuviincioase, datini cu fundament divin și continuitate neîntreruptă în tradiția dinamică a Bisericii care în zilele noastre ar trebui curățite de formele de prisos¹⁵ și reasezate în sobrietatea avută în primele veacuri creștine.

Credincioșii conștienți de sensul privegherii, cu citiri evlavioase, și de rostul agapelor de doliu, cu colivă, vor ști să țină seama de porunca Mîntuitorului care ne îndrumă „să chemăm săracii, neputincioșii, șchiopii și orbii care nu pot să ne răsplătească aici pe pămînt, ci la învierea dreptilor” (Luca 14, 12—15). Este bine ca preotul să nu lipsească de la aceste agape de pomană, nu numai pentru necesitatea binecuvîntării mesei, ci și pentru că prezența preotului ar fi o frînă pentru cei de față, care vor păstra în vorbă și atitudini, echilibrul cerut de momentul îndoliat, dînd însuși pildă de cumpătare în mîncare și vorbă¹⁶. Acest lanț ce leagă pe creștini întreolaltă și pe toți de Biserică nu trebuie rupt, ci îndreptat cu grijă, în așa fel încît „continuitatea să nu se strice și să nu se desființeze, în Biserică”¹⁷. Mesele frățești ale credincioșilor constituie o valoare tradițională, sînt trup din trupul lor.

c) Anumite fapte și întîmplări din viața omului constituie și ele obiectul rugăciunilor cuprinse în ierurgii. În cărțile de cult (Liturghier și Aghiasmatar), se cuprind rugăciuni pentru diferite trebuințe: bolnavi, călătorii, dezlegări de blestem și dhuri rele, rugăciuni de mulțumire pentru toate binefacerile primite de la Dumnezeu, ca de pildă la plinirea soroacelor de la cununie (10 ani, 25, 50 și 75 de ani). Unele ierurgii sînt legate de anumite sărbători ale anului bisericesc, ca spre pildă binecuvîntarea salciei la Florii, a brînzei și a ouălor roșii la Paști, gustarea strugurilor în ziua Schimbării la față a Domnului.

În general rugăciunile cuprinse în ierurgii, sînt „rugăciunile tuturor pentru toți”. În aceste rugăciuni omul nu apare singular, izolat, ci se află unit cu toți oamenii și cu tot universul. Între rugăciuni se găsesc în chip firesc și cele pentru căpeteniile statului, care nu sînt elemente noi în cultul creștin, ci „fac parte din atitudinea permanentă a Bisericii față de cei ce conduc societatea și treburile obștești”. Sf. Apostol Pavel îi scrie ucenicului său Timotei limpede ce are de făcut privind rugăciunile pentru autoritățile statului (I Timotei 2, 1—4)¹⁸.

¹⁴ Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală*, ed. II, vol. I, Buc. 1925, p. 425, și vol. II, p. 219—220.

¹⁵ Așezămintele Sfinților Apostoli, cartea VIII 42—44; pr. prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică ortodoxă*, București, 1978, vol. 3, pp. 277 și 322; pr. Ioan Bunea, *Cultul morților*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 7—8/1970, p. 463—466; V. Mitrofanovici, o. c., p. 29—30.

¹⁶ *Aghiasmatar*, p. 279.

¹⁷ V. Mitrofanovici, o. c., p. 30.

¹⁸ Comentatorii acestui loc pornesc de la ideea că Biserica se roagă pentru

Stăpînitorii lumești sînt de la Dumnezeu, scrie Sf. Apostol Pavel (Romani 13, 1—6), și conduc din voința poporului, ceea ce înseamnă că trebuie să simțim cu dinșii și să dorim împreună cu dinșii mai binele obștesc.

Între Taine și ierurgii. Mărturisirea de credință ortodoxă ne învață că Sfintele Taine se aseamănă cu ierurgiile, deoarece și unele și altele mijlocesc harul pentru sfințirea omului. Se deosebesc mai întîi prin aceea că Sfintele Taine sînt întemeate de însuși Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și privesc numai pe om, pe cînd ierurgiile sînt rînduite de Biserică și au un cîmp mai larg de înfrîurire, privind nu numai viața omului ci și firea înconjurătoare. Tainele sînt condiții strict necesare mîntuirii, pe cînd absența ierurgiilor din viața omului nu atrage pierderea mîntuirii; ele sînt rugăciuni pentru „întreținerea” și sporirea harului dobîndit prin Taine în vederea mîntuirii. Dar cea mai importantă deosebire între Taine și ierurgii este că „Tainele lucrează prin ele însele, adică roadele lor nu atîrnă nici de vrednicia celui ce le săvîrșește, nici de a celui ce le primește, pe cînd ierurgiile își împlinesc efectul numai asupra celor ce le primesc cu vrednicie”. La Botezul copiilor se consideră condiție a lucrării Tainei, receptivitatea pasivă a lucrării Duhului Sfînt¹⁹. În toate lucrează însuși Întemeietorul lor, Domnul nostru Iisus Hristos, căci „al lui Dumnezeu este darul” (Efeseni 2, 8), iar săvîrșitorii sînt numai „slujitori și iconomi ai Tainelor lui Dumnezeu” (I Corinteni 4, 1). Toate Sfintele Taine „se încadrează în procesul restaurării omului căzut”. Ierurgiile reaprind în om focul harului primit prin Taine, alungînd duhurile rele din natura înconjurătoare²⁰.

Tematica pastorală cuprinsă în Taine și ierurgii. Rugăciunile pentru om și toată firea înconjurătoare oferă preotului și un bun prilej de învățare a credincioșilor pe lîngă latura soteriologică. La săvîrșirea Sfintelor Taine și ierurgii se strîng oameni de toate vîrstele și de diferite profesii, prieteni ai casei pentru cinstirea evenimentului familial. Preotul trebuie să încerce cu toate ocaziile o „regîndire a datoriiilor creștine”²¹. Una dintre ocaziile acestea i se oferă la săvîrșirea Sfintelor Taine și ierurgii.

Cele trei Taine ale inițierii lasă preotului drum să descopere celor de față că Botezul naște, Mirungerea crește, iar Sf. Euharistie hră-

toți: Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia VI de la epistola către Timotei*, în Migne, PG, tom. LXII, col. 530; Tertulian, *Apologeticum*, cap. 30—33, 36, în Migne, P.L. t. I, col. 504, 509—510, 532; Sf. Clement Romanul, *Epistola către Corinteni*, cap. 4 și 51; Gerhard Kittel *Christus u. Imperator*... Stuttgart, 1939, p. 25; Ludwig Biehl, *Das liturgische Gebet für Kaiser u. Reich*, Paderborn, 1937, p. 26.

¹⁹ *Învățătura de credință*, p. 311; Hr. Andrusos, *Simbolica*, trad. prof. Iustin Moisescu, Craiova, 1955, p. 242, 243, 246; pr. prof. D. Stăniloae, *Dogmatica* (o. c.); vol. 3, p. 24—33.

²⁰ Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Creștina ca dar și Tainele Bisericii*, în „*Ortodoxia*”, nr. 1/1976, p. 29.

²¹ Dr. Antonie Plămădeală, *Ca toți să fie una — ut omnes unum sint* — București 1979, p. 310—311.

nește pe primitor. Avînd în față „materialul intuitiv”, adică, pruncul, nașii și mișcările din cuprinsul ritualului celor trei Taine, preotul poate învăța pe cei prezenți ceva despre numele pruncului în raport cu cununa de Sfinți pe care n-i prezintă Biserica să ne fie model de trăire; o temă importantă ar fi despre rolul nașilor în viața celui botezat²².

Taina Spovedaniei și Maslul ne lasă să vorbim despre iubirea cea fără de margini a lui Dumnezeu, care ne iartă dacă îi făgăduim îndreptare, ori de cîte ori îi cerem, subliniind dacă nu cumva unele suferințe trupești n-au izvorul în păcat.

Căsătoria și cununia sînt temelia sporirii Împărăției lui Dumnezeu. Căsătoria fără cununie nu este după voia lui Dumnezeu, pentru că El așteaptă ca votul făcut în fața oamenilor să aibă la temelie sinceritatea și iubirea curată precedată de Spovedanie, căci numai așa se vor putea încorona mirii „cu mărire și cu cinste”. Taina cununii este atît de mare, încît Apostolul o aseamănă cu legătura indisolubilă dintre Hristos și Biserică. Veselia ce urmează după cununie va fi o copie a nunții din Cana Galileii, unde vor fi de față oameni în sufletul cărora să rămînă adînc săpat sfatul Maicii Domnului „să faceți tot ce vă va spune”. Deși vinul de la Cana avea atunci puterea miracolului, Sf. Scriptură nu arată ca cineva să fi întrecut măsura gustării. Povața Maicii Domnului de a face în viață tot ceea ce ne va spune Iisus, depășește limitele subiective, căci Maica Domnului este „principiul de unitate al întregii Biserici ca și al tuturor creștinilor”.

Preoția, ca și căsătoria, este o Taină specială căreia nu i se pot supune toți, decît numai cei chemați de Dumnezeu. Este o Taină legată tot de sporirea Împărăției lui Dumnezeu, pentru că preotul este așezat între oameni, ca să plinească voia lui Dumnezeu.

Ierurgiile oferă o tematică pastorală mai largă decît Tainele, pentru că ocaziile și împrejurările acestor rugăciuni sînt atît de variate, iar credincioșii sînt atît de receptivi, încît preotul poate rosti cu mult folos cele mai potrivite cuvîntări de zidire, după caz. Așa de pildă cu ocazia sfeștaniilor la casa credinciosului, ca și la înmormîntări, acesta este pregătit și are sufletul deschis și foarte receptiv. Poate aduce pace în familii și între vecini, valorificînd Evanghelia lui Hristos, nu în sens unilateral, insistînd numai asupra anumitor păcate, ci să scoată din tezaurul Evangheliei încrederea în viitor și în iubirea lui Hristos. A scoate în evidență numai păcatul nu e bine pentru că sufletul credinciosului are un fond sănătos cu mari posibilități de înnoire.

Prin rugăciunile ce se găsesc în Sfintele Taine și ierurgii, omul se înfrățește cu pămîntul din care se hrănește și cu semenii, avînd toți aceleași țeluri spre mîntuire și progres, slujind poruncilor lui Dumnezeu și vieții societății în care trăiește.

²² *Invățătura de credință ortodoxă*, p. 286, 316.

DE LA REVOLTA BĂNĂȚEANĂ LA REVOLUȚIA ANTI-HABSBURGICĂ

de: prot. ION B. MUREȘIANU

Poporul român din vestul Carpaților a purtat o luptă grea și îndelungată pentru apărarea pământului strămoșesc, pentru dreptate, libertate și unitatea întregului neam. În Banat, străvechile districte și-au păstrat propriile orinduiuri și autonomia până târziu, spre sfârșitul secolului XVII, prin confruntări ce nu de puține ori primejduiau ocîrmuirea cîmpitorilor, confruntări din care nu a lipsit generosul aport dat de slujitorii Bisericii. Afirmări ale conștiinței și demnității celor mulți, în secolul XVIII, au luat noi dimensiuni, își precizaseră tot mai limpede scopul, s-au manifestat răscolitor în 1737, în alăturarea la revoluția lui Horea, apoi pe Cîmpiile Libertății de la Blaj și Lugoj, iar în 1918, hotărîtor, la Alba Iulia.

Secolul XVIII, a înscris între evenimentele importante, mai întîi răscoala românilor bănățeni desfășurată între anii 1737—1739, de la al cărei sfîrșit s-au împlinit 245 ani, iar în 1784, marea revoluție țărănească transilvăneană. Două din faptele veacurilor, cu numeroase jertfe, fără de care nu au fost posibile adevăratele victorii.

Cu aceleași aspirații, precum toate ridicările maselor de pe întinderea pământului românesc, răscoala din 1737—1739 confirmă unitatea neamului, face deplin înțelese manifestările de atașament ale bănățenilor la revoluția lui Horea, cu toată amploarea măsurilor aspre luate de Habsburgi, îndreptățind rememorarea lor în același context.

Prin tratatul de pace încheiat la Karloviț în 1699 între Imperiile otoman și habsburgic, Transilvania intră sub stăpînirea Austriei. Banatul, în urma unei noi ofensive, a trecut din posesia otomană în cea habsburgică, fiind recunoscut prin tratatul de pace de la Pojarevaț din 1718 ca provincie imperială, dar luptele au continuat în estul provinciei pînă la sfîrșitul secolului. Regimul militar instaurat s-a dovedit pentru români mai apăsător decît dominația turcească. Robota istovitoare la refacerea cetăților și construirea fortificațiilor, în mine, la desecări, transporturi și în toate muncile grele; colonizarea de grupări etnice străine în locurile cele mai fertile de unde românii au

fost transferați, acțiunile aspre de catolicizare, obligativitatea de a întreține armata cu tot necesarul ei, au provocat răzmeriți ca cea din 1719, din 1724—1725 și de mai mare anvergură în 1737—1739, considerată prin întindere, durată și urmările ei, una din cele mai mari răscoale din Imperiul habsburgic în prima jumătate a secolului XVIII¹.

Revolta românilor, care formau cel puțin trei sferturi din totalul populației Banatului, s-a manifestat prin refuzul de a presta robota, de a plăti impozitele, prin fuga peste graniță în Țara Românească, dar mai ales prin evadarea în haiducie, expresie a curajului, formă de acțiune pentru dreptate și libertate. Organizați, haiducii atacă neașteptat, duc război de partizani descumpănind administrația imperială².

Răscoala mocnește în așteptarea momentului potrivit. În 1735 izbucnește conflictul cu turcii în părțile Mehadiiei, unde era masată armata austriacă, iar în 1737 încep ostilitățile. Românii se retrag în munți, atacă detașamentele imperiale, se alătură turcilor. Organizați, lovesc necruțător armata aflată în retragere, devastează clădirile oficiale. Acțiunile se înmulțesc, se generalizează, afirmându-se ca răscoală a țărănimii din Banatul întreg. În mai 1738, 1000 răsculați din Almăj erau pregătiți să atace regiunea minieră din sudul provinciei, iar la începutul lunii următoare au fost incendiate și distruse în parte atelierele metalurgice de la Oravița, Ciclova, Dognecea și Bocșa, unde mai tirziu 600 răsculați, sub conducerea lui Adam Mohora, au cuprins atelierul de armament. La Luncani, în nord-estul Banatului, a fost distrus atelierul metalurgic, iar funcționarii din Făget, amenințați de satele revoltate au fugit la Sînandrei apoi la Lipova, de unde s-au stabilit la Arad, de teama răsculaților. Legăturile dintre oficialitățile din Timișoara și Arad au fost întrerupte³. În iulie, armata austriacă înfrintă de turci, s-a retras spre Caransebeș. La cheile Slatinei, mulțimea răsculaților bine înarmați și organizați, conduși de Ianăș Bum-băcilă, dezlănțuie un atac violent împotriva armatei, folosind și tunuri din cireș sălbatic⁴. Răscoala se extinde în jurul Timișoarei, Ciacovei, Lipovei. Sint vizate așezările de coloniști aduși de Habsburgi, iar acțiunile din regiunea Lugojului și a Făgetului s-au intensificat, represaliile dovedindu-se fără efect.

¹ Bujor Surdu, *Răscoala populară antihabsburgică din Banat (1737—1739)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, București, 1957, p. 289; Patriciu Drăgălina, *Din istoria Banatului Severin*, III, Caransebeș, 1902, pp. 175—178.

² Ion Stoia Udrea, *Răscoala țărănească din Banat de la 1738—1739*, Timișoara, 1945, p. 27; Aurel Țintă, *Aspecte din lupta maselor populare din Banat împotriva exploatarea habsburgică în prima jumătate a sec. XVIII*, în „Studii și materiale de istorie medie”, II, București, 1957, pp. 255—278.

³ Costin Feneșan, *Informații documentare privind răscoala populară bănățeană de la 1737—1739*, în „Banatica”, II, Reșița, 1973, p. 165—185.

⁴ Patriciu Drăgălina, o. c., III, p. 204; Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, studiu introductiv și ediție de Damaschin Mioc, ed. II, Timișoara, 1981, pp. 179—180.

Guvernatorul militar a ordonat înăbuşirea răscoalei cu orice preţ, dar măsurile luate, luptele următoare şi represaliile cu masacrarea populaţiei dovedesc amploarea ridicării maselor şi panica ce a cuprins păturile guvernante.

Din Timişoara, pleacă la 14 ianuarie 1739, o armată compusă din 1600 infanterişti, 1200 cavalerişti şi 70 ostaşi din miliţie, cu misiunea de a se întâlni la Caransebeş cu generalul Lentulus, plecat din Transilvania cu 1000 cavalerişti şi 300 călăreţi din miliţia ardeleană. Două zile mai târziu Lentulus năvăleşte pe Valea Bistrei, prefăce în cenuşă satele Marga, Măru şi cele din jur, apoi Crişma, Mal, Ciraşa, Bistra, Ohaba şi ucide populaţia fără apărare. În 18 ianuarie, zi de tîrg la Caransebeş, a incendiat case şi ucis 300 locuitori. Documentele oficiale mai relatează că în 22 ianuarie 1739, armata sa, unită cu cea sosită din Timişoara, incendiază satele din apropiere, masacrînd 235 ţărani.

În sus, pe valea Timişului, s-au dat lupte sîngeroase. Răsculaţii baricadează drumurile, distrug podurile, sapă întărituri. În 23 ianuarie 1739 la cheile Slatinei, 1000 ostaşi atacă răsculaţii care strigau: „Să se căte din ţara lor, că dînşii nu se vor supune” — cum consenmează un act oficial. După lupte înverşunate, în care a fost rănit mortal un general, poziţiile răsculaţilor au fost ocupate, iar satele Slatina, Goleţ, Petroşniţa, Bolvaşniţa, Borlova, incendiate. 1500 soldaţi au trecut peste Ticvani la Virşeş şi Moldova Nouă, devastînd totul în calea lor. În 26 ianuarie, satul Jdioara, un centru al răsculaţilor, a fost ocupat. După lupte grele, satul e distrus, împreună cu Criciova. O altă parte a armatei a ocupat Coşteiul, iar pe valea Begheiului, spre Făget, localităţile Bujoru (Traian Vuia) şi Ohaba. În vecinătate, la Ohaba Lun-că — aşezare greu accesibilă, înconjurată de păduri — s-au grupat haiducii cei mai temuţi, împreună cu cetele şi populaţia satelor limi-trofe, au baricadat drumurile, pentru înfringerea lor fiind necesară concentrarea întregului efectiv militar disponibil, care a atacat pe trei coloane. Localităţile din împrejurimi au fost nimicite şi peste 200 ţă-rani ucişi. Rezistenţa opusă sub conducerea lui Nicolcea continuă şi în ziua următoare, între cei căzuţi numărîndu-se şi unul dintre preoţii din Topolovăţ. Balinţul şi alte aşezări au fost prefăcute în scrum, iar 60 ţărani decapitaţi. În 30 ianuarie 1739, după lupte crîncene, sint in-cendiate localităţile Hauzeşti, Drinova, Uzeşti, din sudul Făgetului, iar locuitorii măcelăriţi.

O coloană militară, plecată spre sudul Banatului, ajunge în 4 fe-bruarie 1739 în apropiere de Iasenovo, unde 250 români cu trei stea-guri, conduşi de haiducul Iacob, le-au opus rezistenţă, căzînd în luptă 50 dintre ei împreună cu căpetenia lor. Răsculaţii s-au regrupat. În 14 februarie, 1000 răsculaţi au învins, în apropierea Virşeşului, un puternic detaşament trimis de Lentulus, din care s-au salvat doar 16 husari.

Răscoala continuă. În 12 iulie 1739, armata a fost atacată de răsculați în diferite locuri, iar la Teregova s-au dat lupte cu mari unități militare imperiale, urmate de represalii sângeroase⁵.

Represaliile, crimele oribile, cum puține cunoaște istoria, ar fi continuat dacă la tratativele de pace de la Belgrad, din 1739, când Austria a pierdut Oltenia și Serbia, turcii nu ar fi impus oprirea atrocităților.

În 1741, când autoritățile habsburgice au acuzat pe țăranii din satele adunate la Cornea că „sfântului steag cu cruce n-ați fost credincioși, iar steagului fără cruce v-ați închinat și ați slujit”, aceștia au răspuns: „steagurile cu sfânta cruce, trei ani toate bucatele și verdețurile cîmpului nostru ni le-au mîncat și grea foamete am răbdat, în pădure coajă de cer am mîncat. Iară venind steag fără cruce (turcii), adunînd sate, împărțind bucate și săimani cu simbrie care au vrut s-au pus”⁶. În raportul înaintat Curții din Viena, Engelshofen, viceguvernatorul Banatului, afirmă că răscoala a fost cauzată de sarcinile insuportabile, de teroarea exercitată de funcționari, „care voiau prin singele supușilor (al românilor) să cîștige merite”, propunînd să se oprească fărădelegile — singura posibilitate de a restabili liniștea⁷.

Nu ne este cunoscut ecoul răscoalei în Imperiul habsburgic și peste hotarele sale. Durata, extensiunea și intensitatea ei, nu-l exclud. În Transilvania, agitațiile împotriva uniției, deși generale, se limitau în acești ani la revolte locale. Hotarul cu Țara Românească era trecut de haiduci în refugii temporare. Răsculații bănățeni nu au făcut front comun cu turcii, ci au folosit împotriva asupririi luptele odată declanșate. Pe Valea Bistrei la Chizătău și nu numai acolo, se rostea semnificativ pînă și în chiuiturile de la horă: „Ține Doamne tot așa, nici cu neamțu, nici cu turcu”⁸.

Despre revoluția lui Horea și răsunetul ei atît de larg, cercetările îndelungate au adus informații bogate și amănunțite, dar prea puține în legătură cu efectul pe care l-a avut în Banat. Aici, odiosul masacru din 1737—1739, în ciuda scopului urmărit, a accentuat spiritul de revoltă, a dat propriilor forțe o conștiință ce se exteriorizează în numeroase acțiuni.

În 1784, haiducia a luat mari proporții în părțile Banatului, Aradului, Zărandului și Bihorului, acționînd neașteptat și organizat împotriva administrației imperiale și ținînd în nesiguranță regiuni în-

⁵ Patriciu Drăgălina, o. c., pp. 192—220. Autorul a cules datele din documente oficiale; Bujor Surdu, *art. cit.*, pp. 311—322. Despre un alt preot din Topolăvăț, Ioan Munteanu, cu rol important în răscoală, prins și anchetat, precum și cîteva informații despre Nicolcea și fratele său, I. D. Suciu — R. Constantinescu, *Documente privitoare la Mitropolia Banatului*, I, Timișoara, 1980, pp. 182—184.

⁶ Nicolae Stoica de Hațeg, o. c., pp. 184—185.

⁷ Szentkláray Jenő, *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből*, I, Timișoara, 1879, p. 154, 155; Patriciu Drăgălina, o. c., III, pp. 206—207.

⁸ Nicolae Stoica de Hațeg, o. c., p. 181.

tregi. Din Banatul de est, haiducii s-au retras la nevoie în Ţara Românească, iar cei din comitatul Timiş, activau împreună cu cei din Zărand.

Circularele din 1784 şi anii următori, cu porunci citite de preoţi în biserici, cuprind numeroase dispoziţii referitoare la haiduci, denumiţi „lotri” (o expresie locală), pentru răufăcători fiind întrebuinţat cuvântul „hoţ”. Curtea imperială din Viena, alarmată, l-a trimis la Timişoara pentru prinderea lor, pe contele Anton Iankovich, în calitate de comisar regal, care în aprilie 1784 ordonă măsuri aspre în sensul ordinului primit. În octombrie, însă, în Timişoara stăpînea teama că va fi atacată de haiducii masaţi în munţii şi pădurile din regiunile Lugoj şi Caransebeş⁹. Măsurile militare iau amploare, dar fără rezultat.

În această stare de spirit generalizată în sinul maselor de români din Banat, deja în primele zile ale ei ajung ştirile despre revoluţia lui Horea¹⁰.

Declansată cu cinci ani înaintea revoluţiei franceze, prin tot ce o caracterizează, revoluţia lui Horea depăşeşte cadrul istoriei noastre naţionale. Conducătorul ei, iobagul sărac din munţii bogaţi, după patru drumuri efectuate la Viena spre a cere împăratului dreptate pentru ai săi, ce iobăgeau şase din cele şapte zile ale săptămîinii pe pămîntul străbun înstrăinat prin silnicii, convins că dreptatea nu este dăruită ci se cucereşte, ridică steagul revoluţiei. Noianul suferinţelor adună mulţimile şi în cîteva zile revoluţia cuprinde comitatele Alba, Zărand, Hunedoara, Turda, Bihor, Cluj, pînă la Baia Mare şi Maramureş. Se rup stavilele răbdării şi involburarea îndelungatei pătimiri e necrutătoare. În ultimatul dat impilatorilor e cuprinsă adîncă semnificaţie socială, scopul însuşi al revoluţiei, nici unde spus atît de desluşit în acel veac: totala înlăturare a nobilimii de pe moşi, împărţirea pămîntului ce le aparţinuse dintru început, pe care ei îl lucrau cu sudoare, dar nu pentru ei; toţi, fără nici o deosebire, să plătească impozite după dreptate, răsturnînd revoluţionar raporturile feudale, întreaga orînduire. Revoluţia a stăpînit suveran, cîteva săptămîni, aproape toată Transilvania.

Fiirec, revoluţia a răscolit adînc sufletul maselor mereu răzvrătite din Banat, deşi împrejurările de aici aveau particularităţile lor. Manifestarea solidarităţii este evidentă. Ţăranii din jurul Făgetului

⁹ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, ed. II revăzută, Bucureşti, 1984, pp. 81, 83, 86.

¹⁰ Costin Feneşan, *Ştiri asupra răscoalei lui Horea în Banat*, în „Apulum”, Alba Iulia, 1972, p. 773; Aurel Tintă, *Răsunetul răscoalei lui Horea în Banat*, în „Studii”, nr. 4, 1969, p. 221—238; Ion P. Munteanu, *Măsuri administrative luate de autorităţile habsburgice în Banat în timpul răscoalei lui Horea, Cloşca şi Crişan*, în „Apulum”, Alba Iulia, 1967, p. 441—449. Menţionez şi lucrări apărute în Banat; Gheorghe Neamţu, *Cauzele social-economice ale revoluţiei lui Horea, Caransebeş*, 1927; Ion B. Mureşianu, *Un veac şi jumătate de la tragicul sfîrşit al martirilor Horea, Cloşca şi Crişan, conducătorii marelui mişcări de dezbinare socială şi naţională*, Timişoara, 1935; Constantin Stoicănescu, *Revoluţia lui Horea*, Timişoara, 1937.

„și-au exprimat dorința fierbinte de a proceda în același chip” și „să dea Dumnezeu ca aceasta să înceapă tot așa în toate părțile”, iar insurgenții din Lăpușul de Jos transilvănean, vin în Banat, la Coșava și Coșevița, să recruteze pentru revoluție. La atacul asupra curții nobilului din Conop, comitatul Arad, participă și bănățenii ¹¹.

Congregația comitatului Caraș cu reședința la Lugoj, informată de nobilimea fugară din Transilvania, a fost înspăimântată că „nația noastră valahă, și altcum gata la orice răzvrătire... și avind exemplu și poate și instigați din partea celor ce trec din Transilvania în comitatul nostru, să amenințe siguranța publică și ca nu cumva aceea nație să se dedea la faptele ce se petrec în Transilvania... trebuie să ia cele mai intense măsuri” ¹². Se cer Comisiei regale instrucțiuni și armată, urmările întârzierii socotindu-se nefaste, și se organizează supravegherea poporului. Contele Iankovich ordonă supravegherea permanentă a trecătorilor de pe linia Mureșului, observarea și cercetarea cu grijă a persoanelor străine, reținerea suspectilor, iar generalului Papilla i se cere să controleze frontiera cu Țara Românească. Consiliul de război își exprima temerea că în confiniul militar banatic e posibilă o alăturare la răsculați, dispunând ținerea militarilor sub control ¹³.

În 7 și 8 noiembrie 1784, răsculații veniți pe Valea Mureșului ajung la Săvirșin, punctul de trecere în Banat, spre Făget, asaltează castelul vicecomitelui Bihorului și alte clădiri, cu participarea bănățenilor, flăcările incendiului văzându-se în Făget ¹⁴. Măsuri militare se iau în comitatele Timiș și Torontal, iar linia Mureșului a fost întărită ¹⁵.

Comisarul regal a cerut episcopilor ortodocși din Timișoara și Virșeț să dispună preoților să liniștească poporul. Vichentie Popovici, episcopul Virșețului, își anunța mitropolitul despre „ceea ce a început să facă îndureratul popor din Ardeal și varmeghia Aradului, nu departe de noi”, iar mai târziu, că „Horea împreună cu unul dintre primii săi căpitani, au fost prinși cu mare viclesug” ¹⁶. Prin circulara din 10 noiembrie 1784, difuzată tuturor parohiilor din eparhie spre a fi citită credincioșilor, se cerea a nu se „strica odihna”, indemnând spre liniște: „Ai mei pravoslavnicri creștini, datoria aceea care mai sus o am adus aminte noi pretutindenea, iar mai vărtos acuma (a o

¹¹ D. Prodan, o. c., I, p. 308.

¹² Ioan Boros, *Rapoartele vechiului județ Caraș și alte informații despre revoluția lui Horea*, în „Analele Banatului”, ianuarie—februarie, Timișoara, 1931, pp. 90—96.

¹³ Costin Feneșan, *art. cit.*, p. 768.

¹⁴ Nicolae Edroiu — Petre Iambor, *Săvirșinul în timpul răscoalei lui Horea*, în „Apulum”, Alba Iulia, 1968, p. 569—575.

¹⁵ D. Prodan, o. c., I, p. 452.

¹⁶ Silviu Anuichi, *Un episcop uitat: Vichentie Popovici (1774—1785)*, în: „M. B.” nr. 1—3/1979, pp. 62—63.

Victor Gaga, HOREA. Relief în lemn.

păzi), cînd auzim vecinii cei din Ardial întru ce tulburare jalnică de aproape s-or slobozit" ¹⁷.

Primele știri despre răscoala din Transilvania ajung la Viena în 12 noiembrie și provoacă panică. Imperiul habsburgic era în război cu Țările de Jos, în fața unui posibil război european, cu conjuncturi externe nefavorabile. Împăratul Iosif II urmărea evenimentele cu îngrijorare, dă personal ordine, e în legătură neîntreruptă cu autoritățile din Transilvania și Banat. În 19 noiembrie dispune contelei Iankovich și generalului maior Papilla, care erau în Banat, să plece imediat în Transilvania, să cerceteze cauzele răscoalei și să ia măsurile necesare pentru înăbușirea ei.

În aceeași vreme, comitatul Caraș cerea comisarului regal o înțelegere armată, pe care a primit-o, organizată în fronturi în nordul regiunilor Lugoj și Făget, pe malul Mureșului și de la Coșava, spre sud, pe hotarul muntos cu Transilvania, cu Țara Românească, pînă la Virșeț. Congregația comitatului Timiș raportează măsurile complexe luate pentru preîntîmpinarea răscoalei în Banat. Se ordonă: interzicerea trecerii oricărui român din Transilvania în Banat, adunarea țăranilor în grupuri, supravegherea atentă a poporului și să se raporteze care e starea de spirit ¹⁸.

Era o mobilizare generală, militară și civilă, o desfășurare de forțe identică cu starea de război. Și totuși, în 21 noiembrie 1784, se raportează că la hotarul nord-estic al Banatului sînt de așteptat răscoale, acolo aflîndu-se adunați în păduri țăranii din Banat, care iau parte la răscoală ¹⁹. E reflectată starea de spirit generală, explozivă, ce înapăimîntă oficialitatea. Spre finea lunii noiembrie, în jurul Orașului se semnalează agitații. Rapoartele manifestau teama că în satele Fibiș și Alioș va izbucni foarte curînd răscoala, iar în decembrie, în comitatul Timiș au fost arestați țăranii pentru discuții instigatoare la răscoală ²⁰.

Consiliul de locotenentă din Buda trimite episcopilor din Timișoara și Virșeț dispoziția nr. 27.750 din 2 decembrie 1784, prin care constată că circularele privind liniștirea populației sînt răstălmăcite de preoți: „de asemenea tălmăcesc și îndrăsneli așa fel de cuvinte întrebunțează cu care nu pe voie, ci obștii pagubnice îndemnări în inimile lor, care a să ridica pot”, că, „prin preoți cu străine chipuri s-au tălcuit, îndemnările celor pagubnice și nepăciuirilor nici o țîră de chip să le dea... ca toate ceale prin așa strîmbe și reale tălcuiuri ce ar putea ieși în exțesuri și gilceavă dintru norod, să se păzească” ²¹.

¹⁷ Arhiva Mitropoliei Banatului, *Protocolul circularilor din parohia Ilova*, jud. Caraș-Severin, nr. 9069, filele 23—24. (În continuare AMB).

¹⁸ D. Prodan, o.c., I, pp. 580—581.

¹⁹ Ioan Lupaș, *Contribuțiuni documentare la istoria satelor transilvănene*, în: „Studii istorice”, 1943, p. 289—290.

²⁰ D. Prodan, o.c., I, p. 552; II, 189, 219.

²¹ AMB, *Protocolul circularilor din parohia Șag*, jud. Timiș, nr. 95, f. 19 și din parohia Ilova, menționat, f. 25—26.

Acelaşi Consiliu emite în 11 noiembrie un ordin lung privind liniştitarea populaţiei revoltată împotriva recensământului, căci „dă să va întâmpla oare ce ne nădăită ne rănduială şi împotrivire întru aşa întâmplări, pre cei maghistratualnici, pre preoţi şi spahii, ca şi pre cei ce dă aceasta au a răspunde, întru aceea a lor mărire îi va căuta”²².

Prin trădare, Horea şi Cloşca sînt prinşi în 27 decembrie 1784, iar Crişan în 30 ianuarie 1785. Condamnaţi, sîrşesc în cea mai groaznică tortură prevăzută de legea austriacă, în 28 februarie 1785. Crişan şi-a curmat viaţa încă în 13 februarie. Revolta nu şi-a pierdut intensitatea, manifestîndu-se în forme variate ce pregătesc evenimentele din 1848. Ştefan Trifu-Fîrtălă, unul din comandanţii lui Crişan, s-a ascuns în localitatea Tisa din vecinătatea hotarului Banatului, de unde întreţinea legături cu bănăţenii în vederea răscoalei din primăvara anului 1785, dar a fost şi el prins în 27 februarie. Tot în primăvara anului 1785, generalii Papilla şi Koppenzoller sînt îndrumaţi să ia cele mai aspre măsuri împotriva intensei acţiuni a haiducilor din comitatul Caraş, desfăşurată la hotarul cu Transilvania şi Ţara Românească, afectînd grav situaţia întregului ţinut²³.

O altă formă a revoltei e dezertarea din armată, frecvent întîlnită în circularele de la finea secolului XVIII şi începutul celui următor. În 1785, Consiliul de locotenenţă din Buda anunţa amnistiarea dezertorilor, prin circulare şi prin afişe tipărite, semnate de contele Anton Iankovich²⁴.

Contele Iankovich, cunoscut îndeosebi din activitatea sa în timpul răscoalei, din procesul şi condamnarea lui Horea, din interesantul raport trimis împăratului în 6 iulie 1785 despre cauzele răscoalei (pe care le găseşte în iobăgie, în comportarea inumană a nobilimii, propunînd pentru înlăturarea lor mai multă libertate ţăranilor români, ridicarea nivelului lor cultural şi egalitate religioasă), referindu-se la măsurile luate pentru înlăturarea răscoalei în Banat, confirmă că a dispus comitatelor Timiş, Torontal, Caraş şi Arad să cerceteze cu toată atenţia pe cei închişi, să-i ţină sub pază şi să nu aplice legea statală²⁵.

Totuşi, răscoala mocneşte în Banat. Informată „că s-au auzit nişte glasuri că românii pînă la scurtă vreme iară o să se ridice”, în 10 august 1785, congregaţia comitatului Timiş, cere episcopului din Timişoara... „ca preoţilor de sub mîna voastră tare şi supt gria pedeapsă, porunciţi ca nimenia acest feli fără de samă şi îndascutelor vorbe să grăiască, sau pre cineva grăind să asculte şi să tăgăduiască şi numai pre acest chip oamenii grăitori de aşa vorbe păcii tuturor de obşte potrivnice şi stricătoare, cit de curînd supt ştraf la maghistraturi şi

²² AMB, idem, f. 20—30.

²³ D. Prodan, o.c., II, p. 572—573, 588, 650, 689.

²⁴ AMB, *Protocolul circularilor din parohia Jebel*, jud. Timiş, nr. 36, f. 6.

²⁵ D. Prodan, o.c., II, p. 585.

judecători să-i arate" ²⁶. Circulara episcopului din Virșeț din 9 septembrie, conformindu-se poruncii „locului celui prea înalt” în care se spune că „pentru oare care nouă adunare de lotri în Ardeal să vorbește, care fiind că pre oamenii cei proști spre mare pagubă lesne pot a-i întărita”, ordonă aplicarea măsurilor dispuse în circulara episcopiei Timișoarei ²⁷.

Lotria (haiducia), prin forța ce o reprezenta, primejdioasă pentru autoritățile habsburgice, a fost o permanentă preocupare oglindită în circulare. Consiliul de locotenență emite în 7 iulie 1785, ordinul nr. 15.449, difuzat de episcopia Virșețului în 27 august 1785, ce cuprinde dispoziții detaliate pentru „dezrădăcinarea haiduciei” ²⁸. Altele, cuprind interesante referiri privitoare la organizarea lor în cete și la ritualul primirii în haiducie.

Revoluția lui Horea și diversitatea formelor de manifestare continuă a revoltei împotriva exploatării habsburgice, nu au fost zadarnice. În 27 septembrie 1785 Iankovich trimite celor doi episcopi ortodocși din Banat decretul împăratului Iosif II, emis prin consiliul de locotenență din Buda, ordonând difuzarea imediată a libertății cultului ortodox, egalitatea lui cu cel romano-catolic, libertatea ridicării de biserici ortodoxe și școli, fără aprobarea forurilor comitatense, restrângerea atribuțiilor judecătorești ale episcopilor și noua împărțire administrativă a Ungariei ²⁹.

Cînd tensiunile scad din intensitate, începe deportarea celor mai cunoscuți răsculați, împreună cu familiile lor.

În 30 octombrie 1785, Consiliul aulic de război transmite comandantului armatei din Transilvania ordinul imperial în legătură cu stabilirea numărului celor ce trebuie deportați în confiniul militar din sudul Banatului și stabilirea localităților ³⁰. Pentru deportare, au fost propuse 346 familii. Comitatul Caraș era informat în 17 februarie 1786 că în cursul acelei luni va trece un grup de 94 deportați pe ruta Caransebeș, Brebu, Cîlnic, Goruia, Virșeț, pînă la Alibunar, iar un alt grup prin Lugoj, Sinersig, Chevereș, Denta, pînă la Sînmihai, luîndu-se toate măsurile pentru paza, hrana, asigurarea locuinței și a mijloacelor de existență. Printre deportați se afla și Ioan, fiul lui Horea, împreună cu soția ³¹.

Dispozițiile forurilor politice, difuzate prin circularele menționate, atestă rolul preoților români din Banat în lupta maselor pentru dreptate socială, libertate și recunoașterea drepturilor istorice. Ca exponenți ai maselor, preoții sînt acuzați în 1784 de interpretare

²⁶ AMB, *Protocolul circularilor din parohia Șag* (citată), f. 38.

²⁷ AMB, *Protocolul circularilor din parohia Ilova* (citată), f. 46—47.

²⁸ AMB, *Idem*, f. 39—44.

²⁹ AMB, *idem*, f. 48, 50.

³⁰ Gheorghe Vinulescu, *Contribuții la colonizările din Banat*, în: „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, 1931—1935, Cluj, 1936, pp. 542—547.

³¹ Ioan Boros, *art. cit.*, p. 93; D. Prodan, *o. c.*, II, pp. 521—529.

ostilă a ordinelor, de atitudini potrivnice orinduirii, fapte ce provoacă tulburări. În august 1785, Iosif II aprobă înființarea unei școli teologice ortodoxe la Timișoara, din fondurile statului, între motive numărându-se recente tulburări prilejuite de răscoala lui Horea, atribuite în mare parte „lipsei de experiență a clerului ortodox” — cum afirmă îngăduitor actul oficial³². Circulara episcopiei Virșetului, din 6 aprilie 1787, face cunoscut că „dintr-un proțăs criminalnic s-au înștiințat precum oare care preoți pre cei ce au fugit, făcători de rău, care împotriva împărăției au greșit, pentru aceea i-au ascuns, pentru că ei așa au judecat, precum chemării sale cei preotești pe acela a-l descoperi este cu necuviință”. Iar circulara din 15 mai 1787 vorbea despre preotul din Brebu care ducea haine și bani haiducilor aflați în pădurile din apropiere, iar în timpul procesului afirmase că a făcut o faptă bună și nu se socotește vinovat³³. Circulara din 4 iulie 1798 se referă la atitudinea ostilă a preoților față de autoritățile habsburgice civile și militare, iar cele din 12 martie 1800 și 7 octombrie 1801, la colaborarea preoților cu haiducii³⁴.

În 1788, preotul Damaschin Brenca din Comoriște, conducea o ceată de 300 țărani în răscoala de pe Valea Carașului, a luptat împotriva armatei imperiale și a căzut alături de 130 cetași. Alți doi preoți și 14 țărani s-au sfârșit în 11 și 12 octombrie, în furcile ridicate lângă Denta³⁵.

După trei decenii, în 1816, mărturie a acelorasi vreri, 32 învățători se întrunesc la Ticvanu Mare, iau atitudini îndrăznețe și cîțiva comemorează pe Horea și Cloșca, exprimîndu-și dorința de a imita faptele curajoase ale celor „doi crai”³⁶, așa cum au rămas ei în conștiința maselor, simbol al dreptății și libertății.

³² Nicola Gavrilovici, *Planul cu privire la organizarea interioară a seminarului ortodox din Timișoara în secolul al XVIII-lea*, în: „M. B.” nr. 7—9/1974, p. 439.

³³ AMB. *Protocolul circularelor din parohia Ilova* (citat), f. 80—81, 88—89.

³⁴ AMB. *Protocolul circularelor din parohia Cornereva*, jud. Caraș-Severin, nr. 9074, f. 133—134, 155—156, 165—166.

³⁵ Ion Stoia Udrea, o. c., p. 52.

³⁶ Vasile Popeangă, *Un secol de activitate școlară românească în părțile Aradului, 1721—1821*, Arad, 1974, pp. 63—64.

CONTRIBUȚII CU PRIVIRE LA POZIȚIA CLERULUI ORTODOX DIN PĂRȚILE ARADULUI ÎN TIMPUL MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE DIN 1784

de : pr. EUGEN GREUCEAN

Se împlinesc două secole de la răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan, provocată de intensitatea exploatarei feudale și agravarea impilării naționale și religioase, în care un rol important l-au jucat și masele arădene.

În perioada respectivă, care coincide cu descompunerea orânduirii feudale, domeniile din comitatul Arad tindeau la formarea unor rezerve senioriale întinse. În consecință, seniorii refuzau să formeze sesii iobăgești, pe măsura creșterii populației, permițând alocarea acestora doar acolo unde robota noilor posesori le era necesară. Astfel între 1771—1798, numărul iobagilor cu sesie a crescut doar de la 1 551 la 14 540 (+125,98%), în timp ce familiile de jeleri, lipsiți de pământ au sporit de la 4 760 la 8 189 (+172,03%), reprezentând 36,02% din populația rurală¹. În plasa Lipova, aparținătoare noului comitat Timiș (1 779), ei aveau o pondere de 20,03%². O situație similară se contura în părțile Beliului (comitatul Bihor). În valea Crișului Alb, între Iosășel și Ionești (parte a comitatului Zărand), ponderea jelelilor era mică, datorită stării înapoiate a regiunii.

În a doua jumătate a secolului XVIII, pădurile au fost acaparate de moșieri, lăsându-se iobagilor doar un uz limitat, care adeseori era anulat. În anul 1784, au înaintat plingeri în acest sens iobagii din Galșa, Șiria, Sîntana, Odvoș, etc.³ Multe pășuni, ca spre exemplu Odvoș și Seleuș, au fost ciuntite⁴. Iobagii au fost deposezați de pă-

¹ Arhivele Statului Arad (în continuare A.S.A.), fond conscripții, nr. 30/1798; Kovách Géza; *Ahol Dózsa és Horea hadai jártak (Pe urmele oștirii lui Doja și Horea)*, București, 1976, p. 32.

² Arhivele Statului București (în cont. A.S.B.) microfilme (Iugoslavia, rola 117, cadrele 406—414.

³ A.S.A., fond. Prefectura județului Arad, Acta Congregationum (în cont. A. C.), nr. 75/1784, 735/1786.

⁴ Idem, nr. 1053/1784, 1148/1786.

minturile defrișate prin munca lor, sau au fost supuse sarcinilor feudale, ca de pildă la Iteu⁵.

Robotele, mai ales în comitatul Zărand, erau excesive, ridicându-se la patru zile pe săptămână. Moșierii sau arendașii domeniilor exploatau fără cruțare țărănimea. Însuși secretarul guvernatorului Transilvaniei observa că domeniul Hălmagiului, de câțiva ani este „stors de un arendaș, o adevărată lipitoare”⁶.

În perioada respectivă s-a accelerat procesul formării națiunii române și s-a întărit dorința ei de a trăi o viață liberă. Problema națională se complica prin faptul că țărănimea română se confrunta în general cu nobilimea proprietară maghiară ce monopoliza și aparatul local de stat. În comitatul Zărand, aparținător Marelui Principat al Transilvaniei, românii aveau încă statutul de „tolerați”. Chiar și în comitatul Arad, nobilimea refuza orice concesiune pe tărîm național. Astfel în anul 1784, autoritățile locale au returnat imprimările de recensămînt cu text românesc⁷.

Deși în comitatele bănățene și crișene, Biserica Ortodoxă posedă așa-zisele „privilegii ilirice”, ea era departe de statutul confesiunilor „recepte”. Mai ales în Bihor și Zărand, Biserica suporta și presiuni legate de politica habsburgică de uniție cu Roma. Rezistența ortodoxă a fost deosebit de puternică în părțile Hălmagiului, raliindu-se și răscoalei condusă de călugărul Sofronie (1759—1761)⁸.

În cadrul mișcărilor populare ce au premers răscoalei din 1784, clerul din lumea satelor a fost alături de cei exploatați, cu atît mai mult cu cît era pus în stare de inferioritate, comparativ cu slujitorii cultelor „recepte”, mergînd în părțile zărandene pînă la plata rentei feudale integrale pe seama moșierilor. Astfel în 1782, un preot ortodox anonim a condus mișcarea satelor Priș, Toc, Troaș, Baia, Lupești și Birzava din valea Mureșului, precum și Zeldiș (azi Iacobini) și Buceava din valea Crișului Alb, din cauza răpirii unor pămînturi de către moșieri. În final, el voia să organizeze exodul iobagilor, probabil în Țara Românească⁹.

O implicare a clerului poate fi sesizată și în mișcările populare ce urmăreau, în lunile premergătoare răscoalei, militarizarea țăranilor, pentru a scăpa de iobăgie. În primăvara anului 1784, lipovenii insistau pentru statutul de grănicer. Protopopul din Tăgădău, precum și preoții din Măraș și Bochia, au fost tîrîți în temnița de la Oradea, „întru robie de șant”, deoarece au publicat vestea că toți iobagii devin „că-

⁵ Idem, fond 248, R. 38, dos. 191.

⁶ Izvoarele răscoalei lui Horea, Seria B, (Izvoare narative), București, 1983, p. 448.

⁷ A.S.A., A.C. nr. 614/1784.

⁸ Silviu Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a românilor din Ardeal*, vol. II, Sibiu, 1930, p. 152—201; Diac. Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-slabe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, (extras), București, 1980, pp. 81—90.

⁹ A.S.A., A.C. nr. 22/1783.

tane" ¹⁰. Ca urmare a implicării masive a clerului în această acțiune din zona Hălmaگیului, la cererea guvernului din Sibiu în 7 octombrie 1784, episcopul Petru Petrovici al Aradului a fost nevoit să dispună ca preoții să nu se mai amestece în acțiuni ¹¹.

Izbucnirea răscoalei țărănești a avut loc în comitatul Zărand, la sfârșitul lunii octombrie 1784, întinzându-se, apoi, în nordul Hunedoarei.

Evenimentele din comitatul Arad au fost impulsionate de un grup de răsculați sosiți din Zam, cărora li s-au atașat țărani din Petriș și din jur, pornind la asaltul domeniului Salbeck. Printre conducătorii grupului hunedorean a figurat preotul din Zam precum și cel din Bujuc ¹². În zilele următoare, cete de răsculați au lichidat structurile existente pe malul nordic al Mureșului, pînă la Radna (azi Lipova II). În satul Toc, la nimicirea avutului moșieresc era prezent preotul Petru alături de enoriașii săi. La 8 noiembrie, răsculații au sosit la Săvîrșin, centrul marelui domeniu Forray. Alături de cei care au asaltat așezămintele moșierești, se găseau preoții Zaharia și Alexandru, precum și popa Gheorghe din Corbești. Acțiunea a continuat în satul montan Baia, unde se evidențiază preotul local Gheorghe.

După înăbușirea răscoalei, protopopul Zaharia Popovici a fost invinuit de participare la asaltarea domeniului erarial din Vărădia. Apărătorii lui au argumentat că în același timp el scăpase pe vameșul Iosif Kiss de furia poporului ¹³.

Starea revoluționară s-a extins și în alte regiuni ale părților arădene. La 18 noiembrie 1784, căpitanul imperial Werner raporta că în districtul Buteni, vecin cu comitatul Zărand, preoții sînt foarte „neliniștiți” și vorbesc „multe suspecte”. Nu e greu de declarat îndemnul lor la luptă. În sectorul Gașa—Pincota—Agrîș au izbucnit mișcări locale, fiind implicați și preoții din Gașa și Tirnova ¹⁴.

Un alt raport precizează că protopopul Atanasie Roșu din Sebiș a declarat populației reformate locale că dacă se raliază ortodocșilor, vor fi cruțați de orice neajuns. S-au evidențiat în frământările din zonă preoții din Aldești, Voivodeni și Răpsig ¹⁵.

Succesele raportate de țărani în Zărand, în valea Mureșului și cîteva zone din valea Crișului Alb au creat premise pentru instaurarea

¹⁰ A.S.B., microfilme (Iugoslavia), rola 117, cadrele 427—28; Ed. I. Găvănescu. *Mărturii românești din eparhia Aradului în veacul al XVIII-lea*, Arad, 1940, pp. 38—39.

¹¹ D. Prodan, *Răscoala lui Horia*, vol. I, București, 1979, p. 258.

¹² A.S.B., microfilme (Ungaria), rola 284, cadrul 174.

¹³ Nikola Gavrilovic, *Documente din arhivele iugoslave referitoare la răscoala din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan*, în: „Studii și materiale de istorie medie”, VI (1973), p. 377—378, D. Prodan: o.c., vol. I, p. 317, vol. II, p. 514.

¹⁴ Ibidem, I., p. 560, Nicolae Densușianu: *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784—1785*, București, 1884, pp. 279—280.

¹⁵ Márki Sándor, *Aradvármegye és szab. kir. város története (Istoria comitatului Arad și a orașului crăiesc liber, Arad)*, Arad, 1895, p. 438.

¹⁶ Ed. I. Găvănescu, o.c., p. 36.

unei organizări locale noi, libere în timpul revoluției. Au început să circule „pașapoarte” scrise românește de preoți, ca de pildă cel de la Criștior, iar preotul Adam Pag din Cristești a început să funcționeze ca șef al administrației. Preoții au avut în continuare un rol însemnat în publicarea dispozițiilor date de căpeteniile răscoalei. Astfel, la sfârșitul lunii noiembrie preotul din Zam a vestit ordinul de mobilizare a lui Horea, în preajma încălcării armistițiului de la Tibru de către armata imperială. Poziția unor clerici, ca purtători de cuvânt ai maselor, reiese și din misiunea preotului din Tărmure, care plecase în ianuarie 1785 la Alba Iulia, spre a afla vești despre soarta lui Horea, întemnițat la garnizoana respectivă¹⁷.

Spre deosebire de Marele Principat al Transilvaniei, în Banat și Crișana aparatul militar habsburgic nu a așteptat ordinele sosite de la Viena, angajându-se la mijlocul lunii noiembrie în ajutorul nobilimii. O coloană militară plecată din Arad a pătruns în valea Mureșului, iar alta a operat în valea Crișului Alb. Aceasta din urmă l-a arestat pe protopopul din Sebiș și pe preotul din Aldești, trimittându-i la închisoarea comitatensă.

Sub protecția armatei, mandatarii comitetului au întemnițat la Arad o mulțime de răsculați, printre care preoții din Voivodeni, Răpsig, Baia, Corbești, Buteni, etc. Preotul din Zam a fost dus de militari la Arad, iar cel din Gura-Văii a ajuns în temnița de la Deva¹⁸. Dînd curs furiei nobilimii, comitatul Arad a continuat represaliile, condamînd la moarte 43 participanți, printre care și pe preotul din Corbești.

Împăratul Iosif II nu a fost de acord cu aceste măsuri brutale și dorea îmbirarea acțiunilor militare cu cele privind liniștirea populației. Din acest motiv a acordat amnistie participanților (cu excepția conducătorilor) și s-a făcut apel la autoritatea clerului pentru liniștirea spiritelor și evitarea intervențiilor militare. În acest sens a convins populația, parohul din Birchiș (comitatul Caraș), în timp ce Căpâlnașul învecinat a suferit „execuție militară”¹⁹.

Aceeași contribuție se cerea episcopilor Aradului și Timișoarei și starețului de la Hodoș-Bodrog, prima cerere fiind formulată de către Anton Jankovich, comisarul regal din Timișoara, investit ulterior cu puteri discreționare. Ca urmare, episcopul Petru Petrovici s-a deplasat personal în ținutul Hălmagiulu²⁰. Protopopul Gersici din Arad, împreună cu un demnitar comitatens și un ofițer au vizitat 20 sate din valea Mureșului, spre a-i determina pe cei fugiți în păduri și munți, de groaza represaliilor, să se întoarcă acasă²¹.

¹⁷ Biblioteca Academiei R.S.R. București, cabinetul manuscrise (în cont B.A.R.), mss. rom. 382, p. 73—77, mss. rom. 384, p. 52.

¹⁸ Ed. I. Găvănescu, o.c., p. 36.

¹⁹ A.S.B., microfilme (Ungaria), rola 140, cadrul 623; D. Prodan, o.c., vol. I., p. 563.

²⁰ A.S.B., microfilme (Ungaria), rola 284, cadrele 94—95.

²¹ B.A.R., mss. rom. nr. 382, pp. 27—31.

Dar măsurile întreprinse de episcopul Petru Petrovici nu s-au circumscris doar la liniștirea răsculaților. După înăbușirea mișcării, împreună cu locuitorii satelor a făcut demersuri în primul rînd pentru a-i disculpa pe preoții arestați. Episcopului i se adresau numeroase plîngerii ca de pildă ale ale preoților Ioan, Blaj și Popovici din Hălmăgel, ultimul persecutat de vicecomitele Hollaki, șeful administrației din Zărand²². În urma intervenției episcopului, comitatul Arad a fost nevoit să elibereze pe garanție preoții arestați cu excepția parohului din Slatina de Mureș. Preotul din Zam a fost predat comitatului Hunedoara²³.

În sfîrșit, Iosif II, continuîndu-și politica sa de monarh „luminat” a casat procesul preoților, măsurile ulterioare fiind date în sarcina episcopului.

În perioada care a urmat revoluției, clerul arădean a stat și pe mai departe alături de lupta de eliberare socială și națională a maseilor. Este suficient să arătăm că în anul 1788, un preot ortodox stătea în fruntea unei cete de haiduci ce activa în sectorul Zerind²⁴.

O nouă efervescență a luptei populare s-a produs în anul 1790, mai ales în ținutul Hălmagiului cu ocazia alegerii celor zece delegați din eparhia Aradului pentru congresul iliric de la Timișoara. În toiul frămîntării au fost prezentate plîngerile poporului român. O parte a revendicărilor populare a fost cuprinsă în memoriul înaintat congresului la 18 septembrie 1790, în fruntea semnatarilor arădeni figurînd arhimandritul Teodosie Ioanovici, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog. De fapt, memoriul poate fi considerat drept primul program național al românilor arădeni, cuprinzînd revendicări imediate. În esență se cerea participarea lor la administrația locală și centrală, libertatea cultului ortodox, etc.²⁵

Aspirațiile și luptele românilor pentru eliberarea națională și socială au continuat mereu mai intens. Naum Rîmniceanu, om de cultură și acțiune progresistă din Țara Românească, ce poposise în 1791 pentru o vreme la Hodoș-Bodrog și apoi la Lipova, scria: „Corabia... neamului românesc, are trebuință de un corăbier iscusit și acesta este unirea românilor”²⁶.

²² Ed. I. Găvănescu, o.c., pp. 76—78.

²³ A.S.A., A.C. nr. 34, 47, 75, 86/1785.

²⁴ Idem, 1777/1788.

²⁵ Eugen Arădeanul — Teodor Bodogae — Lucian Emandi, *Mănăstirea Hodoș-Bodrog*, Arad, 1980, p. 65.

²⁶ *Din istoria filozofiei în România*, București, 1955, p. 37.

DIN ECOUL REVOLUȚIEI LUI HOREA ÎN PRESA EUROPEANĂ

de: IOAN MIRCEA BOGDAN
bibliotecar Centrul eparhial Arad

Marea ridicare a românilor transilvăneni la luptele din anii 1784—1785 are trăsături comune cu confruntările sociale din secolul „luminilor”, dar poartă și pecetea realităților locului și timpului, care o individualizează. Una dintre trăsăturile specifice este strînsa asociere dintre lupta socială și cea națională. În rîndurile iobagilor din Marele Principat al Transilvaniei, românii reprezentau mai bine de trei părți, coeficient suficient pentru a imprima răscoalei un caracter românesc, în opoziție cu nobilimea transilvană, în marea ei majoritate de origine maghiară sau maghiarizată¹. Discriminarea politică, națională și religioasă la care era supusă populația românească autohtonă și majoritară a Transilvaniei a accentuat aspectul național al mișcării. Prin programul de luptă — Ultimatumul lui Horea din 11 noiembrie 1784 — ea a stîrnit deopotrivă și adeziunea Țării Românești și a Moldovei². S-a pus cu acuitate necesitatea soluționării grabnice a problemei țărănești, în condițiile în care în Transilvania persistau încă relațiile feudale.

Sub impulsul mării epopei țărănești din toamna lui 1784, mișcarea politico-națională a românilor transilvăneni a primit în anii imediat următori o nouă fundamentare ideologică, prin acel program denumit „Supplex Libellus Valachorum”³.

Horea a adus în planul luptei politico-sociale și naționale soluția revoluționară, opusă reformismului ca modalitate de acțiune. Era soluția radicală, care ținea la instituirea unor noi structuri în locul celor învechite, asupra cărora Iosif II insista printr-o operație de „adaptare” (subl. n.) pe calea reformelor. De aici ecoul stîrnit în întregul spațiu european de marea ridicare românească din toamna lui 1784.

¹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. 1, București 1984, p. 404.

² Idem, *L'Ultimatum des paysans adressé à noblesse dans l'insurrection de Horea*, în: „Revue Roumaine d'Histoire”, XVIII (1979) nr. 4, p. 687 și urm.

³ Idem, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967.

Prezența răscoalei lui Horea în paginile periodicelor europene ale vremii, concomitent sau la foarte scurt timp după eveniment, este și ea un atestat al interesului pentru istoria românilor.

Publicind în paginile ce urmează, material edit și inedit, cercetat în Biblioteca Națională din Paris, relatări din citeva periodice de frunte ale presei europene din secolul luminilor, trebuie să precizăm că alături de numeroase adevăruri despre românii din Transilvania, în paginile ziarelor respective s-au strecurat o serie de exagerări. Relatările au, totuși, meritul de a fi descris, la o mică distanță în timp, fapte și întâmplări de istorie românească ce interesau opinia publică europeană.

Cercetarea ecourilor la nivel continental, ale revoluției lui Horea datează în istoriografia românească din secolul trecut (N. Bălcescu⁴, Al. Papiu-Ilarian⁵, etc.). Firește, ele s-au amplificat în secolul nostru (I. Lupaș⁶, M. Dan⁷, Șt. Pascu⁸, D. Prodan⁹, etc.), dar o sinteză în această problemă aparține cercetătorului clujean N. Edroiu¹⁰. Desigur rămâne deschisă posibilitatea aducerii unor noi mărturii, iar volumele de documente cu privire la ecourile externe ale răscoalei lui Horea se editează în continuare de colectivul de cercetători clujești în frunte cu acad. Șt. Pascu¹⁰ bis.

Ziarele austriece, cu precădere ziarul Curții imperiale: „Wiener Zeitung”¹¹, cunoscut și sub numele de „Gazette de la Cour”¹², supraviețuiește îndeaproape de vigilența cenzurii habsburgice, se mișcă în limitele atitudinii oficiale, imperiale. Predomină în ele informația, comentariul fiind redus sau chiar lipsind. Materialele presei vieneze și optica ei s-au propagat, mai mult sau mai puțin mecanic, și în restul presei occidentale. Dar în răspîndirea știrilor despre marea epopee din toamna lui 1784, un anume rol l-au avut și unele orașe transilvane, ca Sibiu, Cluj, Oradea, Alba Iulia, etc., unde corespondenții de presă au putut pătrunde sau de unde au primit scrisori reproduse obișnuit în rezumat în paginile periodicelor occidentale.

⁴ N. Edroiu, *Nicolae Bălcescu despre răscoala lui Horea*, în vol. „Țara Moților”. Studii, articole și comunicări”. Abrud, 1974, p. 36 ș.u.

⁵ Al. Papiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, vol. I, Viena, 1852, p. 74 ș.u.

⁶ I. Lupaș, *Răscoala țăranilor din Transilvania la 1784*, Cluj, 1934, p. 185, ș.u.

⁷ M. Dan, *Ecoul european al răscoalei populare conduse de Horea, Cloșca și Crișan*, în vol.: „Lucrări științifice”, seria B. Oradea, 1969, p. 263.

⁸ Șt. Pascu, *The publication of sources concerning the revolt of Horea*, în vol.: „Rumanian Studies”, I. Leiden, 1970, p. 149.

⁹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 664.

¹⁰ Cf. N. Edroiu, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea*, Cluj, 1976.

¹⁰ bis. Șt. Pascu și alții, *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria B, vol. I—II, București, 1983; Ibidem, Seria A, Vol. I, București, 1982.

¹¹ N. Edroiu, *Răsunetul european*, ... p. 50—51.

¹² „Nouvelles extraordinaires de divers endroits (Leyda)” sau „Gazette de Leyde”, Supliment la nr. 7 din 25 ianuarie 1785. Extrasele sînt făcute după numerele din colecția de periodice a Bibliotecii Naționale din Paris, (cota M. 9937/75) — (În continuare: Gazette de L...). cf. și N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 104.

NUMERO IV.

NOUVELLES EXTRAORDINAIRES DE DIVERS ENDROITS

du VENDREDI 14. Janvier 1785.

EXTRAIT d'une Lettre de HERMAN
STADT en TRANSYLVANIE
du 16. Décembre, 1784.

NOTRE malheureuse Province ne cesse d'être le Théâtre des plus horribles cruautés & de la désoiation la plus affligeante. *Kérés, Brad, Remete, Ponor,* & toute la Contrée, que *Horiah* parcourt avec des milliers de ses Adhérents, ont éprouvé tour-à-tour l'excès de leur barbarie; & quelle que puisse être la justice des griefs dont ils se plaignent, rien ne sauroit excuser les horreurs, dont ils se rendent coupables: Mais nous espérons d'en voir bientôt la fin. Il a été formé, autour des Districts que nous venons de nommer, un Cordon de Troupes, composé des Régimens de *Lepold de Toscane*; de *Gulay*, des Grenadiers d'*Orefz*, des *Hussars Sicules*, & de l'Infanterie ou Milice-Frontière de *Granicie*. Ces Troupes amènent quatre Pièces de Canon; & l'on pense, qu'elles resserrent bientôt les Rebelles, de façon à les forcer à une prompte soumission. Ce qui fortifie cet espoir, c'est qu'ils ne sont point pourvus de Munitions de guerre; & que les Vivres commencent à leur manquer. Parmi les Familles, qui ont été les Victimes de leur vengeance sanguinaire, sont celles du Baron de *José* & du Baron de *Nolazi*. Dans les Terres de ces deux Gentilshommes ils n'ont pas fait une pierre sur l'autre. Le Comte de

Bethlem à Foldt & Bengenz & le Baron d'*Orban* ont aussi essuyé des pertes immenses & irréparables.

P. S. En ce moment l'on vient de recevoir la Nouvelle, que le Lieutenant-Colonel de *Gray*, ayant rencontré près de *Krisfor* une Troupe de Rebelles, leur a offert le Pardon Impérial; mais qu'ils ont paru se délier de ses offres, au point de commettre des voyes de fait & d'obliger cet Officier à faire tirer sur eux. Alors ces malheureux se réfugièrent dans le Village; On les y pour suivit; & l'on en fit une trentaine Prisonniers.

EXTRAIT d'une Lettre de NIK-
NE du 25. Décembre.

On a remarqué depuis une quinzaine de jours beaucoup de mouvemens chez les Ministres de France, de Russie, & de Berlin, après l'arrivée d'Express de leurs Cours respectives: ils ont eu plusieurs Conférences entre eux & avec M. le Prince de *Kounitz*; ce qui annonce, selon un Accord modément, du moins des Négociations fort vives. L'on dit, que le Prince de *Kounitz*, en remettant au plus jeune de ses Fils une somme assez considérable pour former ses Equipages, s'est chargé d'une manière très-favorable à la Paix, de donner à entendre, que cet Argeot pourroit bien être employé à tout autre usage, qu'à celui, auquel il pourroit destiner. Il ne faut donc pas s'étonner, si d'après de pareils rapports, le Ministre général en pour la tenue d'un Congrès, qui non-seulement, à ce qu'on espère, conciliera les Différends, pour lesquels S. M. Imp. prendroit les Armes, mais qui réglerait encore tous les Points réels & essentiels, qui peuvent intéresser la tranquillité de l'Europe.

„Gazette de Leyde“ sau „Nouvelles extraordinaires“, nr. din 14 ianuarie 1785
despre revoluția lui Horea.

COURIER DE L'EUROPE.

Tros Tyriusve mihi nullo discrimine agetur.

DU VENDREDI 28 JANVIER 1785.

De Vienne, le 2 Janvier.

LES Sévères de Transylvanie sont des Vasaques, descendant de colonies Romaines établies en Dacie, la plus grande partie de la religion Grecque, & formant une population de 670,000 âmes, suivant le dernier dénombrement.

Tout ces gens-là sont d'une constitution robuste & d'une taille avantageuse; ils ne démentent pas le sang Romain dont ils sont issus, quoiqu'ils aient été soumis au joug le plus accablant du gouvernement féodal. C'étoient de vrais esclaves, sans propriétés & sans aucun droit: ils étoient tellement opprimés par les Seigneurs-Fonciers, que, pour y suffire, ils étoient obligés de condamner leurs femmes aux travaux de l'agriculture. — Depuis quelque temps on avoit aperçu certains mouvements parmi ces nations: ils avoient enfin cessé de prêter les services féodaux: ils avoient porté leurs plaintes à l'Empereur; & quoiqu'elles fussent appuyées sur les principes les plus évidens du droit naturel, on n'y avoit eu aucun égard. — La conscription militaire, annoncée dans cette circonstance, leur parut une occasion qu'ils ne dévoient pas négliger. On les voyoit courir en troupes se faire inscrire; et quand ils eurent les armes à la main, ils se crurent libres; en état de résister à leurs tyrans.

En chef, ou, selon d'autres, plusieurs chefs de parti s'élevèrent dans cette circonstance, il ne fut pas difficile de les faire écarter. Le principal est Hora ou Horia, qui avoit déjà été condamné pour des crimes capitaux. Telles sont les causes de cette révolte; elle est d'autant plus dangereuse, que les mutins ne veulent pas se fier aux accommodemens qu'on leur propose.

De La Haye, le 24 Janvier 1785.

On ne s'étonne de plus depuis l'ordinaire dernier: il y a trop de contradictions dans toutes les nouvelles qui nous arrivent d'Allemagne, pour y ajouter la moindre foi. Les uns assurent que l'Empereur se mettra le 22 de ce mois en route de Vienne pour les Pays-Bas: les autres assurent que S. M. I. ne songe point à quitter la capitale de son Empire, comme y étant plus à portée qu'ailleurs (on ne voit pas trop comment) d'observer les démarches & les mouvemens de toutes les Puissances qui pourroient prendre part à la discussion actuelle. — Quant aux nouvelles de France, elles sont tout aussi vagues & incertaines; de sorte que les politiques sont réduits en ce moment à ne raisonner que sur les conjonctures les plus hasardées, d'où résulteront inévitablement les bruits disparates qui circulent tout-à-tour sans pouvoir se consolider: celui qui tient le plus long-temps, & qui parait le plus vraisemblable, est qu'il n'y aura point de guerre, malgré les préparatifs qui semblent y

faire croire. L'objet en lui-même est trop mince pour qu'il faille le sacrifice de tant de sang; d'ailleurs l'Empereur a trop de raisons de craindre qu'il ne soit plus d'une nation à combattre pour ne pas adopter la voie des négociations qu'on le presse de suivre, & dans lesquelles il pourra établir quelque clause suffisante pour la réparation du coup hostile tiré sur son pavillon. — De leur côté, L. H. P. sentent tout le danger de trop de roideur dans leur conduite: il n'y a point de doute qu'elles ne soient portées à faire quelque avance conciliatoire; mais jamais on peut l'affirmer; jamais elles ne se relâcheront sur l'ouverture illimitée de l'Elceut, sur la cession de Maestricht, ni sur le prétendu paiement de 15 millions de florins pour indemniser l'Empereur des frais de marche de ses troupes. En effet, quelle condition plus dure la République pourroit-elle craindre d'une guerre malheureuse? Il convient donc d'attendre encore que l'on soit plus éclairci, avant de rien affirmer sur les conditions qui pourroient avoir lieu.

Le départ de M. le Comte de Maillebois, qu'on disoit fixé au 20 de ce mois, est encore reculé; il seroit très-possible, & l'on commence à croire qu'il n'aura pas lieu: mais il a été décidé par les Etats-Généraux que le traitement de cet Officier-Général lui sera continué, qu'il y ait guerre ou non.

De Paris, le 21 Janvier 1785.

Ordonnance du Roi, du 17 Décembre 1784, portant amnistie générale en faveur des soldats, cavaliers, infanterie, dragons & chasseurs qui ont déserté des troupes de S. M. avant le 1er Janvier 1785.

S. M. se proposant d'établir un nouvel ordre de peines contre les déserteurs de ses troupes, elle a cru devoir préparer l'effet de la législation dont elle s'occupe sur cet objet important, par la publication d'une amnistie que la bonté l'engage à accorder aux déserteurs vraiment repentans de leur crime; en conséquence, S. M. a ordonné & ordonne ce qui suit:

ARTICLE PREMIER.

S. M. quite, remet & pardonne le crime de désertion commis par les soldats, cavaliers, hussards, dragons & chasseurs de ses troupes, tant Françaises qu'Etrangères & Provinciales, avant le 1er Janvier 1785, soit que lesdits soldats, cavaliers, hussards, dragons & chasseurs aient passé d'un régiment dans un autre, qu'ils se soient retirés dans les provinces du Royaume, qu'ils soient détenus dans les dépôts ou prisons, ou qu'ils soient passés dans le pays étranger: descendant S. M. à tous ses officiers & autres ses Sujets, de les inquier pour raison dudit crime de désertion, ni de les obliger, sous quelque prétexte que ce

Cum izbucnirea mișcării lui Horea e anunțată de ziarele vieneze cu întârziere (abia la 27 nov. 1784) — ceea ce relevă cu claritate incertitudinea ce domnea la Viena asupra evenimentelor ce aveau loc în partea răsăriteană a imperiului¹³ — este explicabilă și decalarea în timp (cu o lună — o lună și jumătate), cu care periodicele occidentale au anunțat momentul de început al marii epopei țărănești și desfășurarea ei.

Astfel, „Gazette de Leyde” sau „Nouvelles extraordinaires de diverses entroits” publică prima știre despre izbucnirea răscoalei la 7 decembrie 1784¹⁴, „Gazette d'Utrecht” în numărul din 10 decembrie 1784¹⁵, iar „Gazette de France”¹⁶ și „Courier de l'Europe”¹⁷ abia la 14 decembrie 1784.

Nu vom urmări presa apuseană în detalii, ci vom reține optica ei, felul cum prezintă faptele, ce semnificație atribuie răscoalei, cauzele care au generat mișcarea, etc.

Depășind granițele habsburgice, optica se schimbă. Cauzele mișcării sînt căutate în „domnii pămîntești”, în asuprire și abuzuri, în sarcinile fiscale, în dorința de libertate a țaranului român, indiferent dacă atitudinea ziarului era favorabilă, neutră sau ostilă răscoalei. „Vexațiunile proprietarilor i-au împins pe răsculați la aceste vinovate excese” — scrie periodicul din Leyde¹⁸ în vreme ce ziarul din Utrecht, anunțînd izbucnirea marii epopei țărănești din Transilvania, arată că românii „s-au ridicat contra domnilor lor de pămînt”¹⁹. De altfel, scopul răsculaților era „să se răzbune pe nobli și de a scăpa de sub dependența stăpînilor de pămînturi”²⁰.

Periodicul de la Boulogne (Franța) — „Courier de l'Europe” — relevînd originea românilor transilvăneni, „coborînd din coloniile romane stabilite în Dacia”, și faptul că ei sînt populația majoritară a Marelui Principat al Transilvaniei, în număr de 670.000 oameni²¹, menționează cauzele care au dus la izbucnirea revoluției; românii

¹³ M. Dan, o.c., p. 267.

¹⁴ „Gazette de L.” Supliment la nr. 98 din 7 decembrie 1784, p. 2.

¹⁵ „Gazette d'Utrecht”, nr. 99 din 10 decembrie 1784, p. 2. Extrasele sînt făcute după numerele din colecția de periodice a Bibliotecii Naționale din Paris (cota G. 4468—88, în continuare: *Gazette d'U.*).

¹⁶ „Gazette de France”, nr. 100 din 14 decembrie 1784, p. 409. Extrasele sînt făcute după microfilmul (nr. 197) din Biblioteca Națională din Paris (În continuare: *Gazette de F.*); cf. N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 86.

¹⁷ „Courier de l'Europe”, vol. XVI, nr. 48 din 14 decembrie 1784, p. 377. Extrasele sînt făcute după numerele din colecția de periodice a Bibliotecii Naționale din Paris (cota Nd. 34). (În continuare: *Courier...*); cf. N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 107.

¹⁸ „Gazette de L.” Supliment la nr. 100 din 14 decembrie 1784, p. 1.

¹⁹ „Gazette d'U.”, Supliment la nr. 101 din 17 decembrie 1784, p. 1 și nr. 102 din 21 decembrie 1784, p. 2; cf. și N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 102—103.

²⁰ „... de se venger des Nobles et de se mettra hors de la dépendance de leurs seigneurs-fonciers” — *Idem*, nr. 102 din 21 decembrie 1784, p. 2).

²¹ „Courier”, vol. XVII, nr. 8 din 28 ianuarie 1785, p. 57; cf. și N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 108.

erau „supuși jugului celui mai apăsător al guvernământului feudal”. Ei erau „adevărați sclavi, fără proprietăți și fără nici un drept”, iar „conscriptia militară” anunțată li s-a părut o ocazie de loc neglijabilă..., în dorința lor de a scăpa de servituțiile feudale²². Anularea conscripției militare este socotită între cauzele răscoalei și de către periodicul din Leyde²³. „Răsculații, spre consternarea nobilimii, nu mai vreau să fie iobagi, ci să fie în serviciul împăratului și să fie tratați ca „sécuii”²⁴.

Ziarul parizian, care apărea ca organ de presă politică al regalității franceze, s-a limitat strict la anunțarea marii ridicări din toamna lui 1784, fără a comenta evenimentul și cauzele lui²⁵.

Referitor la momentul de început al răscoalei, puține detalii au ajuns în paginile ziarelor apusene. Ceva mai detaliat este prezentat acest moment în periodicul de la Leyde. Ziarul olandez scrie că mișcarea românilor din Transilvania a început la chemarea lui Horea de la Mesteacănu (31 octombrie 1784, unde în fața mulțimilor adunate, acesta „le prezintă un pretins ordin sau scrisoare imperială, prin care ei erau împuterniciți să extermină pe toți nobilii și să rupă jugul servituții”. La Mesteacănu, Horea le-a luat românilor jurământul pe o „cruce de aur sau cel puțin dintr-un metal galben pe care o purta la gît”, că vor lupta „pînă la ultima picătură de singe pentru realizarea proiectului propus de el”²⁶.

Periodicele, broșurile, pamfletele, calendarele, rapoartele diplomatice, etc., narează cu predilecție faptele, dar le și accentuează, colorează, denaturează și chiar inventează la nevoie, spre a trezi cît mai mult interes. Stăruie asupra atrocităților, sau le imaginează cît mai variate, după cunoștințele din alte răscoale.

Răsculații, în număr de 20.000, înaintînd pe mai multe coloane, ard și devastează zeci de localități castele, etc. și sînt cruși cu proprietarii de pămînt. Mișcarea extinzîndu-se spre Banat și comitatul Arad, face necesară intervenția armatei — notează „Gazette de Leyde”²⁷. O știre asemănătoare publică și periodicul boulognez „Courier de l'Europe”²⁸, precum și cel din Utrecht²⁹.

La 2 decembrie 1784, maiorul Stojanich a silit 5000 rebeli să depună armele — scrie ziarul din Leyde — deși recunoaște că cifra este „puțin exagerată”. Se mai spune că sînt vreo 9000 de răsculați în ju-

²² *Ibidem*.

²³ „Gazette de L.” nr. 100 din 14 decembrie 1784, p. 2—3.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ „Gazette de F.” nr. 100 din 14 decembrie 1784, p. 409.

²⁶ „Gazette de L.” Supliment la nr. 105 din 31 decembrie 1784, p. 3; cf. și N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 104.

²⁷ *Idem*, nr. 100 din 14 decembrie 1784, p. 1—2 și nr. 102 din 21 decembrie 1784, p. 2.

²⁸ cf. „Courier...” nr. 48, din 14 decembrie 1784, p. 377.

²⁹ cf. „Gazette d'U”, nr. 103 din 24 decembrie 1784, p. 1—2.

rul Turzii și Trascăului³⁰. Aceleași relatări sînt cuprinse și în „Gazette de France”³¹. Preluînd o știre vieneză din 5 ianuarie 1785, oficiosul regal francez informează că „răscoala românilor, pe care comisarii imperiali sînt însărcinați să o potolească, nu este încă de loc înăbușită... Ei (românii) îndrăznesc să se măsoare cu trupele și au avut deja loc cîteva lupte destul de înverșunate”³². Relatări despre comisarii imperiali și despre ciocnirile armate dintre răsculați și trupele imperiale se pot întîlni și în periodicele olandeze³³.

Curtea din Viena a trimis armata, dar răsculații au întors furia lor împotriva trupelor, avînd loc un război în toată legea. Trupele imperiale remarcă „curajul valghilor” — notează „Gazetta d'Urecht” în numărul său din 21 ianuarie 1785³⁴.

Se exagerează și represaliile. În urma sentințelor pronunțate de consilierii de război, „300 rebeli au fost spînzurați” — scrie periodicul din Utrecht³⁵. Răsculații avînd încredere în intențiile lui Iosif II, conducătorii mișcării au trebuit să invoce inițial poruncile imperiale privind îndreptarea răului. De aceea, în prima fază a revoltei, răsculații nu au devastat bunurile imperiale. Periodicul din Utrecht scrie, în 21 decembrie 1784, că răsculații sînt „foarte tare atașați de monarh și una din coloanele lor poartă în față imaginea împăratului, pictată mare pe un drapel”.

Pe măsură ce vîlvătaia răscoalei s-a întins, a apărut „legalitatea” răscoalei, obiectivele ei fiind clar precizate în ultimatul din 11 noiembrie 1784. În această fază a revoltei nu mai sînt cruțate nici bunurile statului, lucru inserat în „Courier de l'Europe” și „Gazette de Leyde”.

Cel mai proeminent nume și nelipsit din toate reportajele era firesc cel al lui Horea. Alături de el apar adesea și cele ale lui Cloșca și Crișan, dar cu o frecvență incomparabil mai mică și întotdeauna numai ca ale unor subordonați. Mai frecvent decît numele lor circula cel al lui Salis, dar mai apar și altele cum ar fi: Sofronie, Petru, Moldovan, Petru Potsch (Pochtchun, Botsch, Boësch), etc.

Cei doi capi principali ai răscoalei sînt Horea și Sofronie (Horiah și Sofrony) — relatează „Gazette d'Utrecht”³⁶, „Gazette de Leyde”³⁷, „Courier de l'Europe”³⁸, etc. Dar numele lui Horea este cel mai des menționat în paginile periodicelor occidentale. Numele lui apare sub diverse forme: Horiah, Horniak, Horiak, Horek, Horja, etc. „Horea

³⁰ „Gazette de L.” Supliment la nr. 2 din 7 ianuarie 1785, p. 2; cf. și N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 104.

³¹ cf. „Gazette de L.”, nr. 6 din 21 ianuarie 1785, p. 25.

³² *Ibidem*.

³³ cf. „Gazette de L.”, nr. 100 din 14 decembrie 1784, p. 4—5 și „Gazette d'U”, Supliment la nr. 101 din 17 decembrie 1784, p. 1.

³⁴ „Gazette d'U”, nr. 6 din 21 ianuarie 1785, p. 3; cf. și N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 103.

³⁵ *Ibidem*, nr. 103, din 24 decembrie 1784, p. 2.

³⁶ „Gazette d'U”, Supliment la nr. 6 din 21 ianuarie 1785, p. 1.

³⁷ „Gazette de L.”, nr. 5 din 18 ianuarie 1785, p. 2.

³⁸ „Courier...”, nr. 7 din 25 ianuarie 1785, p. 49.

— scrie „Gazette d'Utrecht” — este un om frumos, viguros și în vîrstă de 50 ani”³⁹. El este calificat adesea cu diferite epitete: „faimosul”, „seducătorul”, „infamul” ș.a.m.d. Dar i se recunosc și anumite merite, printre care și acela că timp de patru ani de zile a apărat la Viena cauza neamului său⁴⁰. Periodicul din Leyde scria despre hotărîrea lui Horea de a merge la Viena pentru a explica împăratului „greutățile neamului său”⁴¹.

Ziarele străine au apreciat caracterul și curajul lui Horea care s-a ridicat pentru libertate socială și națională. „Fermitatea sa și prezența sa de spirit — scria periodicul din Leyde — în momentul cînd a fost arestat, ne arată că acesta nu este un om de rînd”⁴². „Horea a păstrat pînă la sfîrșitul supliciului său marea sa fermitate” — notează la rîndul său periodicul din Boulogne⁴³.

Despre Cloșca, periodicele occidentale știu puține, relatînd că era „principalul locotenent” al lui Horea, sau „principalul său ajutor” ori „principalul său camarad”⁴⁴. El apare în paginile periodicelor occidentale alături de conducătorul principal al marii epopei: Cloșca (Gloska, Klodhek, Kloschka, etc.) apare inițial sub numele de Sofrony (Sofronie)⁴⁵, pentru ca ulterior să se facă îndreptarea de rigoare, unele chiar cu mențiunea că este vorba tot de Sofronie, dar că astăzi (1784—1785) este mai cunoscut sub numele de Cloșca⁴⁶. Explicația confuziei provine din informațiile primite din Transilvania, unde se făcea confuzie cu mișcarea lui Sofronie (1759). După periodicul din Boulogne, Horia avea ca tovarăș „un preot român care servea ca secretar”⁴⁷.

Cel de-al treilea șef al românilor era Gheorghe Crișan (Krischan Giorg, George Krisan), care apare destul de puțin menționat în paginile ziarelor occidentale. Comunicînd prinderea lui, periodicul din Paris, știe că, spre deosebire de Horia și Cloșca de la care nu se pot smulge decît cu greutate mărturisiri, acesta declara tot ce știe chiar înainte de a fi întrebă⁴⁸. Sinuciderea lui este redată în versiuni diferite, după originea informațiilor. S-a spînzurat cu o centură foarte subțire, pe care o purta în jurul corpului — notează „Courier de l'Europe”⁴⁹. Așa știe și „Gazette de France”⁵⁰. Periodicele din Boulogne

³⁹ „... est un bel homme, vigoureux et d'environ 50 ans...” („Gazette d'U”, nr. 8 din 25 ianuarie 1785, p.3).

⁴⁰ „Gazette de L.” nr. 5 din 18 ianuarie 1785, p. 2.

⁴¹ *Idem*, nr. 12 din 11 februarie 1785, p. 3.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ „Courier...” nr. 27 din 5 aprilie 1785, p. 209; cf. N. Edroiu, *Răsunetul european*, p. 109.

⁴⁴ „Gazette de L.”, Supliment la nr. 8 din ianuarie 1785, p. 1.

⁴⁵ *Idem*, nr. 5 din 18 ianuarie 1785, p. 2.

⁴⁶ *Idem*, nr. 14 din 11 februarie 1785, p. 1.

⁴⁷ „... un Pope ou Pretre, qui lui servoit de secrétaire” („Courier...”, nr. 19 din 8 martie 1785, p. 145).

⁴⁸ „Gazette de F.”, nr. 21 din 15 martie 1785, p. 85; cf. și N. Edroiu *Răsunetul european*, p. 87.

⁴⁹ „Courier...”, nr. 24 din 25 martie 1785, p. 185.

⁵⁰ „Gazette de F.”, nr. 25 din 29 martie 1785, p. 101.

și Paris, anunțind strângerea, scriu și despre împărțirea corpului lui în patru, o parte fiind expusă la poarta cetății Alba Iulia, alta la Deva, a treia la Hunedoara, iar a patra în locul său de naștere⁵¹. „*Courier de l'Europe*”, vorbind despre sinuciderea lui Crișan, arată că prin moartea sa voluntară, s-a sustras supliciului ce-l aștepta⁵².

Numele lui Petru Moldovan e dat de „*Siebenbürger Zeitung*”, după opinia corespondentului său din Brașov. „*Gazette de France*” îl pune în fruntea răsculaților de la granița cu Moldova și Țara Românească, refugiați acolo în timpul tulburărilor legate de anularea conscripției militare din vara lui 1784⁵³.

Numele lui Petru Botsch apare în „*Courier de l'Europe*”⁵⁴. Acesta era socotit al patrulea conducător al răsculaților. Revenind în satul lui și fiind denunțat, a fost prins și executat. Anunțând executarea lui Petru Botsch, periodicul din Boulogne scria că aceasta a fost „ultima scenă oribilă” pe care avea să o mai relateze⁵⁵.

Numele lui „*Salis*” circula insistent în Apus. Se strecoară știri confuze, contradictorii, fictive. E prezentat cînd conducător principal, cînd unul dintre conducători, cînd este confundat cu Horea. Vorbind despre conducătorii răsculaților, „*Gazette de Leyde*” scrie că unul din aceștia este „contele de *Salis*”, care anterior a fost maior de husari, și în 1774 a fost dat afară pentru delapidare⁵⁶. Așa scria și periodicul din Utrecht⁵⁷.

Circulația insistentă a numelui de „*Salis*” este explicată de acad. D. Prodan⁵⁸, în sensul că opinia transilvăneană, mai ales nobiliară, nu se putea împăca cu spontaneitatea răscoalei, cu conducerea ei de către un țaran simplu. Ea trebuia să fie instigată, fie condusă de alții, sau dacă a fost condusă de Horea, acesta trebuia să fie mai mult decît un simplu țaran. Drept soluție s-a ales numele de *Salis*.

În paginile ziarelor apusene au apărut și o serie de naivități și exagerări ale evenimentului românesc din 1784. Spre exemplu, „*Gazette de Leyde*” scria despre scrisorile lui Horea și Cloșca trimise voievodului muntean, prin care îl invitau să ia parte la revoltă. Acesta le-a mulțumit, răminînd neutru, lucru pentru care a fost felicitat de

⁵¹ „*Courier...*”, nr. 24 din 25 martie 1785, p. 185; „*Gazette de F.*”, nr. 26 din 1 aprilie 1785, p. 105.

⁵² *Idem*, nr. 24 din 25 martie 1785, p. 185.

⁵³ cf. „*Gazette de F.*”, nr. 70 din 31 august 1784, p. 288 și nr. 76 din 21 septembrie 1784, p. 312.

⁵⁴ „*Courier...*”, nr. 37 din 10 mai 1785, p. 292.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ „*Gazette de L.*”, nr. 101 din 17 decembrie 1784, p. 1.

⁵⁷ „*Gazette d'U.*”, nr. 102 din 21 decembrie 1784, p. 2 și nr. 105 din 31 decembrie 1784, p. 1.

⁵⁸ D. Prodan, *Răscoala*, II, p. 710 ș.u.; cf. C. Göllner, *Participarea emisarilor Mihail Popescu și Salis la revoluția lui Horea*, în „*Anuarul Institutului de istorie națională Cluj*”, VII, (1931—1935), p. 503 ș.u.; M. Auner, *Participarea lui Salis la răscoala din Ardeal*, în „*Revista istorică*”, XXIII (1937), p. 13 ș.u.

7 împăratul Iosif II, prin ambasadorul său de la București⁵⁹. Se mai spunea că răsculații români, în caz de înfrângere, voiau să treacă pe teritoriul Rusiei⁶⁰. Era o idee eronată a semnatarului scrisorii din Cluj din 14 noiembrie 1784, pe care periodicul olandez nu o putea verifica.

Ideea de „regat al Daciei” — titlul lui Horea ca rege al Daciei — pornise din interior. Circulau insistent și peste granițe, fie prin sursele de informație locale, fie prin colportajul Vienei, fie prin medaliile cunoscute care au avut o mare răspindire. Deosebirea era că peste granițe circulau cu mai mare pondere, având aerul de realitate. Dar ideea unui „regat al Daciei” a intrat în circuitul european și prin țarina Ecaterina II a Rusiei, care voia să formeze un „regat al Daciei” întrec ele trei mari puteri ale vremii.

După „Gazette de Leyde”⁶¹, Horea și-a luat numele de rege sau titlul de Alteță Regală, având o gardă personală de 60 oameni; el a uzurpat toate drepturile suveranului. În această calitate, el i-ar fi făcut „foarte frumoase promisiuni lui Crișan, principalul său emisar — pământurile de la Körösch cu titlul de prinț — dacă se alia proiectelor concepute de el”⁶².

Ecourile răscoalei lui Horea în străinătate nu se sting odată cu înăbușirea ei, ci se prelungesc în timp, având o circulație încă mulți ani după 1785. Chiar în perioada imediat următoare, răscoala constituie un subiect de tratat pentru istoriografia europeană. Lucrarea lui Fr. X. Millot (Istoria universală), prelucrată de W. E. Christian, este prima istorie universală ce include răscoala lui Horea⁶³.

Ecourile răscoalei de la 1784 nu s-au reflectat numai în paginile ziarelor europene, ci și în pamflete și broșuri din anii 1784—1790, în arta vremii (stampe în cabinetele din Paris, Viena, etc.), calendare de epocă, descrierile unor călători străini, chiar și după anul 1800⁶⁴. Toate ilustrează puternicul răsunet peste hotare de care s-a bucurat acest eveniment major din istoria neamului românesc, semnificația lui europeană, lucruri ce au contribuit la fixarea problematicii românești din Transilvania în dezbateri europene.

Marea ridicare a românilor transilvăneni din toamna lui 1784 se înscrie ca o strălucită filă a mișcărilor sociale și naționale antifeudale din epoca tîrzie a feudalismului european, care peste numai cinci ani avea să cunoască torentul revoluției franceze.

⁵⁹ „Gazette de L.”, Supliment la nr. 30 din 15 aprilie 1785, p. 2—3.

⁶⁰ *Idem*, nr. 100 din 14 decembrie 1784, p. 3—4.

⁶¹ „... Horiah avoit pris le nom de Roi ou le titre d'altesse royale, qu'il se faisait accompagner d'une garde de 60 hommes; et qu'il avoit usurpé tous les droits et les devoirs de la Souveraineté” (Supliment la nr. 8 din 28 ianuarie 1785, p. 1).

⁶² *Idem*, Supliment la nr. 21 din 15 martie 1785, p. 1.

⁶³ N. Edroiu, *Prima istorie universală care vorbește despre răscoala lui Horea*, în: „Acta Musei Napocensis”, III (1966), p. 191.

⁶⁴ D. Prodan, *Răscoala*, II, p. 664 ș.u.

TINEREŢEA ŞI VIAŢA

Duminica a 20-a după Rusalii

Evangelhia zilei ne oferă posibilitatea citorva momente de meditație, cu adinci implicații pentru viața noastră imediată. Subliniem următoarele elemente semnificative: răpirea unui tinăr de unda morții, înainte ca acesta să poată defini viața; intensitatea durerii care a zguduit sufletul mamei răposatului, și, intervenția miraculoasă a Domnului.

Tinerețea este vârsta visurilor de aur. Cei ajunși la deplină maturitate se întorc asupra tinărului, cu experiența propriei lor vieți, încercând să-i deschidă perspectiva unor împliniri, o realizare sub aspect matrimonial, un nume bun în societate, o realizare sub aspect profesional. Tinărul, pe de altă parte, este animat de un noian de gânduri, întrezărind idealuri dintre cele mai variate: o carieră de excepție, sau, de ce să nu o spunem, o viață fără solicitări prea multe... Satisfacția personală de a reține atenția colectivității din mijlocul căreia face parte insul respectiv are nota unei clare vanități — asemenea celei arătată de tinărul bogat, certat de Mântuitorul.

Din perspectiva religiei creștine, tinerețea și viața pot însemna și altceva.

Mai întâi este vorba de bucuria de a simți și a ne explica sensul imediat al vieții. Trebuie să avem convingerea că, prin lucrarea lui Dumnezeu, „trăim, ne mișcăm și sîntem” (Faptele Apostolilor 17, 28). Tinerețea devine, în felul acesta, începutul cunoștinței de Dumnezeu (Psalmul 118, 9), prin care găsim în ființa noastră acel „adînc, mai adînc decît noi înșine” (Fer. Augustin), capabil să ne ridice voința, simțirea și mintea într-un orizont îndreptat înspre căutarea frumuseții ascunse și tainice a lumii. Viața astfel trăită devine ea însăși o tinerețe continuă, o născătoare a adevărilor grăitoare despre lucrarea lui Dumnezeu îndreptată spre noi. Cu alte cuvinte, tinerețea în care este lăsat să se zămislească cuvîntul lui Dumnezeu, care este lumina și viața oamenilor — conform mărturiei evanghelistului (Ioan 1, 4) — este timpul în care în noi se întrupează „nemarginile

de gînd" (Mihai Eminescu) ce țin și ne pregătesc pentru veșnicie. Iar dacă ne gîndim la cuvintele psalmistului, potrivit cărora cugețul nostru nu este altceva decît fața văzută a gîndului lui Dumnezeu, atunci trebuie să ne angajăm cu toată ființa în direcția realizării Împărăției lui Dumnezeu pe pămînt și pentru a ilustra că viața noastră este însetată de bucuria de a-L avea pe Dumnezeu în centrul preocupărilor noastre și ca sens al vieții.

În partea de început a basmului românesc „Tinerete fără bătrînețe și viață fără de moarte” apare un fapt cu adînci semnificații: copilul încetează din plînsul care ajunsese să-i îngrijoreze pe părinți, abia după ce i se făgăduiește „tineretea fără bătrînețe și viața fără de moarte”. Este deci o profundă aspirație spre veșnicie, caracteristică neamului nostru, asemenea unui potir îndreptat către cer.

În al doilea rînd, învierea spirituală la care facem referire, ne dă o nouă demnitate vieții personale, care începe în anii tinereții. Din oameni robiți de păcate (Romani 6, 6), viața nouă, pe care o începem sub ucenicia Mîntuitorului, devine o imitare concretă a vieții Lui. La fel și imaginea despre viața familiară primește înțelesuri noi. Viața celor două genuri umane va fi străluminată de nimbul sfințeniei. Trupurile vor deveni temple ale Duhului Sfînt (I Corinteni 3, 16), un mijloc de ridicare a omenirii la rostul pentru care a fost creată și dăruită cu viață: „Asemănarea cu Dumnezeu”. De asemenea, concepția despre bunurile materiale va primi o altă semnificație, într-un climat al asistenței Duhului asupra vieții. Ele, nu vor mai robi făptura, ci vor fi înțelese ca mijloace prin care ne întreținem viața, urcînd împreună cu acestea treptele cerului. Creștinul va avea și despre sine o nouă imagine, regăsindu-se prin înlăntuirea cu ceilalți semenii, orice act de îndepărtare de ei însemnînd izolarea lui de fața lui Dumnezeu. Trăind altfel, insul se află în situația descrisă de un dascăl al Bisericii (Sf. Pahomie), în încercarea de-a sublinia tragedia celor ce caută numele bun dintr-un orgoliu vanitos.

Iată, deci, cum conținutul pericopei își regăsește noi sensuri și împliniri în viața de zi cu zi a fiecăruia dintre noi, revelația lui Dumnezeu lucrînd dinamic și constructiv în lume.

Prin urmare, tinerețea este vîrsta în care omul trebuie să-și găsească rostul vieții lui, să dea un sens plenar existenței. De aceea, fiecare trebuie să lucrăm în familiile noastre pentru ca lăstarele ce au încolțit din trunchiul lor să poată da rod la bunăvreme mai ales că prin aceasta dovedim, cu toții, că am înțeles chemarea cu care am fost învredniciți de Creator (I Petru 2, 9).

Pr. prof. NICOLAE MORAR

IISUS HRISTOS — CUVÎNTUL LUI DUMNEZEU ÎNTRUPAT

Duminica a 21-a după Rusalii

Pildele rostite de Mîntuitorul Iisus Hristos, în fața mulțimii ascultătorilor, aveau ca scop dezvăluirea tainelor despre împărăția lui Dumnezeu. Astfel, Iisus împlinește profecția lui David: „Deschide-voi în pilde gura Mea, spune-voi cele ascunse de la întemeierea lumii” (Psalmul 48, 4).

Una dintre pilde este și aceea a Semănătorului, pe care o tilcuiește însuși Iisus Hristos.

Pornind de la semnificațiile profunde ale acestei tălmăciri dumnezeiești, vom înțelege că Cel care a rostit și tilcuit pilda este atît Semănătorul, cit și Sămînța cea bună (Matei 13, 37) a cărei rodire depinde de noi. Astfel spus, reluînd cele deslușite de Iisus Hristos, se observă că El este *Cuvîntul lui Dumnezeu întrupat* și a-L primi și păstra înlăuntrul ființei noastre înseamnă a deveni cetățeni ai Împărăției cerurilor și împreună locuitori cu Dumnezeu, cu îngerii și cu sfinții.

Spre deosebire de toate învățăturile și religiile lumii, creștinismul are în centrul său Persoana și opera Aceluia care l-a întemeiat. Între Hristos și învățătura Sa există o unitate desăvîrșită. Hristos — Cuvîntul se află în miezul pildei.

Semănătorul este însuși Hristos (Matei 13, 37). El a venit de la Dumnezeu Tatăl în lume, întrupîndu-Se, făcîndu-Se om, pentru a semăna Adevărul, „să mărturisească Adevărul” (Ioan 18, 37). El a exemplificat prin viața Sa pămîntească, prin faptele Sale, tot ce înseamnă a trăi în adevăr. Despre Sine spune că este Adevărul: „Eu sînt adevărul...” (Ioan 14, 6).

Sămînța este Cuvîntul lui Dumnezeu, prin urmare de asemenea Hristos: „La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul” (Ioan 1, 1).

Cuvîntul lui Dumnezeu identificat cu Hristos este „lumină” (Ioan 9, 5), „înțelepciune” (Proverbe 3, 19), „cale și viață” (Ioan 14, 6). Cuvîntul este veșnic ca însuși Dumnezeu (Marcu 13, 31 și Apocalipsa 19, 13); este roditor în cei ce-L primesc (Luca 5, 5 și Evrei 4, 12), prin El devenim creștini (Ioan 8, 31) și dobîndim viața veșnică (Ioan 5, 24).

Pămîntul pe care cade această sămînță a Cuvîntului lui Dumnezeu este inima omului (Luca 8, 12 și 15).

Nu este prima oară cînd Mîntuitorul face o relație, un raport între cei ce primesc Cuvîntul lui Dumnezeu și cei care îl nesocotesc.

Din cele patru locuri în care a căzut sămînța: „drum”, „piatră”, „spini”, „pămînt bun”, doar al patrulea loc este cel care „rodește însutit”. În context cu această realitate, Domnul subliniază cu alt prilej: „Intrați prin poarta cea strîmtă, că largă este poarta și lată este calea care duce la pierzare și mulți sînt cei care o află. Și strîmtă este poarta și îngustă este calea care duce la viață și puțini sînt cei care află” (Matei 7, 13—14).

În lumina acestei constatări, trebuie să analizăm adîncul inimii noastre, întrebîndu-ne din ce „categorie de inimi” facem parte? Am lăsat să cadă Cuvîntul lui Dumnezeu pe „marginea de drum a inimii noastre”, pentru ca diavolul să ni-L răpească? (Luca 8, 12). Poate fi asemănată inima noastră cu o „piatră”, în înțelesul că acceptîndu-L pe Hristos numai la bine și în stări de bucurie, refuzăm să-L urmăm în necazuri și să ne purtăm crucea în fiecare zi, lepădîndu-ne de El în vreme de ispite și restriște? (Luca 8, 13). Nu îngăduim, oare, ca spiniile grijilor, ai îndestulării și ai plăcerilor vieții să înăbușe în inima noastră Cuvîntul lui Dumnezeu, care în felul acesta nu poate rodi? (Luca 8, 14).

La aceste întrebări ce ne angajează ca purtători ai numelui Fiului lui Dumnezeu, ne răspunde Hristos Însuși: „Iar sămînța de pe pămîntul bun sînt cei ce, cu inimă curată și bună, aud Cuvîntul, îl păstrează și rodesc întru răbdare” (Luca 8, 15).

„Inimă curată” înseamnă „omorîrea poftelor trupești” și „înfățișarea trupului ca pe o jertfă vie, sfîntă, bine plăcută lui Dumnezeu” (Romani 12, 1). Iar „inimă bună” nu este altceva decît rodirea virtuților pe ogorul binecuvîntat al sufletului, prin slujirea celorlalți.

Cînd ne vom lăsa pătrunși de adevărul că „omul nu trăiește numai cu pîine ci și cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu” (Matei 4, 4) și vom păstra acest cuvînt ca o „comoară de mare preț” în inima noastră (Matei 6, 21 și 13, 46), atunci Hristos — Dumnezeu, Cuvîntul vieții veșnice, se va sălăslui în noi și între noi, învățîndu-ne că precum El S-a făcut Mîntuitor pentru toți oamenii, așa trebuie să devenim și noi, fiecare în parte, un Mîntuitor pentru semenul nostru.

Iar înțelegerea profundă și trăirea reală a acestui adevăr va odrăsli, la vremea cuvenită, roadele vieții, ale nemuririi, așteptate de la noi de către Logosul divin și veșnic, Căruia i se cuvine mărirea și închinarea în veci de veci.

Pr. GABRIEL CERNĂUȚEANU

OBȘTEA ȘI FAMILIA CREȘTINĂ

Duminica a 23-a după Rusalii

Sf. Evanghelist Luca ne-a istorisit zguduitoarea minune a vindecării demonizatului, a omului stăpinit de puterea duhului necurat din ținutul Gadarei. Omul acela îndura o mare suferință din partea celui rău. Duhul îl făcea să strige, să facă spume la gură, să se zbată, să umple de spaimă pe cei ce-l priveau. Și Mîntuitorul, ca totdeauna cînd era în fața unui nenorocit, s-a îndurat fără zăbavă și puterea Sa dumnezeiască a poruncit diavolului să iasă din om și să se ducă prin locuri pustii.

Tămăduit de o boală așa de cumplită și scăpat de stăpînirea puterilor care-l făceau să nu-și mai afle loc și să colinde pustiile, alungat de lume, bărbatul din care „ieșiseră demonii”, cade la picioarele Mîntuitorului și-L roagă să fie primit între ucenici. Mîntuitorul îi refuză această dorință, dîndu-i în schimb o sarcină mai grea: „Întoarce-te la casa ta și spune cît bine ți-a făcut ție Dumnezeu”.

Nu l-a trimis, prin urmare, să propovăduiască mulțimilor despre ceea ce i-a făcut lui Dumnezeu, despre bucuria, pacea, fericirea pe care a găsit-o la picioarele Lui, ci i-a arătat o altă cale de apostolie: familia.

Familia izvorul binecuvîntat al tuturor virtuților, sanctuarul celei mai dezinteresate iubiri pe care o cunoaște lumea, celula vie chemată să odrăslească întotdeauna vlăstarele popoarelor și să le fie temelie de nezdruccinat, se stricase cu desăvîrșire în Gadara. De aici, din familie trebuie să înceapă renașterea Gadarei, spre a putea deveni și ea neam sfînt, popor agonisit de Dumnezeu, fiindcă un popor sănătos, plin de vigoare sufletească și trupească există prin familii sănătoase și trupește și sufletește.

După învățătura sfintei noastre Biserici, familia este un așezămînt dumnezeiesc și temelie vieții de obște. Ea se întemeiază prin căsătorie, adică prin legătura dintre bărbat și femeie, binecuvîntată de Dumnezeu în fața sfîntului altar. Această legătură răsare din imboldul firesc sădit de Dumnezeu în om: „De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amîndoi un trup” (Facerea 2, 24). Cea dintîi familie s-a întemeiat în rai, avînd ca preot și martor pe însuși Dumnezeu. „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie. Și Dumnezeu i-a binecuvîntat zicînd: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul” (Facerea 1, 27—28).

Familia este făcută să dăinuiască, adică soții să rămînă credincioși unul altuia pînă la sfîrșitul vieții. Familia trebuie să fie durabilă,

adică să fie asemenea cetății despre care vorbește Iisus Hristos, care nu este zidită pe nisip, ci pe piatră, încât prin orice încercare ar trece și orice fel de necazuri ar apărea, ea nu se dărimă ci stă neclintită. În adevărata familie, soțul și soția se iubesc pînă la sfîrșitul vieții, părinții și copiii la fel se iubesc unii pe alții, cei dinții străduindu-se să crească copiii într-o atmosferă de dragoste, de virtute, într-o atmosferă sănătoasă.

Căsătoria trebuie să fie pentru toată viața, căci: „Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă” (Matei 19, 6). În afară de moartea trupească, Biserica îngăduie desfacerea legăturii dintre soți (divorțul), numai din pricini morale asemănătoare morții trupesti, cum sînt: necredincioșia și legături trupesti neîngăduite (Matei 19, 9).

Cu toate acestea, flagelul cel mai obișnuit și înspăimîntător care bîntuie familia creștină este divorțul. Se sfîșie fără milă inimi care și-au împletit o lume întreagă de nădejdi și idealuri în căsnicia începută. Se aruncă cu cruzime mulțime de copii în tristele căi ale vieții de orfan, pentru motive cu totul lipsite de temei. De fapt, cauza adevărată este lipsa dragostei și a credinței în Dumnezeu și în sfințenia tainei cununiei, la încheierea căreia nu se are în vedere sufletul și cerințele lui, ci numai partea materială, sau frumusețea trupească atât de trecătoare. În absența dragostei, e firesc ca familia să devină un adevărat iad de ură și neînțelegeri, căci „iadul este lipsa de iubire” (Dostoievski).

Dar familia creștină, binecuvîntată de Iisus Hristos, nu-și implinește rostul numai pentru ea însăși, ci are însemnătate și pentru Biserica lui Iisus Hristos și slujește și poporul din sinul căruia face parte. Omul este creat pentru viața în societate (de obște), adică pentru a trăi în tovărășia semenilor săi: „Și a zis Dumnezeu: Nu e bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el” (Facerea 2, 18). Cea dinții formă a vieții de obște este, deci, familia. Pe ea se întemeiază toate celelalte forme de viață obștească.

Obștea creștină sau familia Bisericii, ne cuprinde pe toți cei ce preamărim pe Domnul, pe toți cei ce ne plecăm în fața puterii Lui dumnezeiești. Familia creștină trebuie să fie vatra în care focul dragostei nu se stinge niciodată și de la care să se încălzească omul și întreaga obște.

Familia este un așezămînt dumnezeiesc: să o prețuim în această demnitate și să n-o înjosim la nivelul unui contract de vânzare! Ea este o legătură pe viață. Să rămînem credincioși cuvîntului dat în fața lui Dumnezeu și a oamenilor și să nu desfacem ceea ce Dumnezeu a unit.

Familia este chemată să fie izvor de viață, marea școală a formării omului. Să prețuim nașterea de copii, ca o binecuvîntare cerească și să facem din educarea micilor odrasle o preocupare sfîntă. Raza de soare nu-i așa de dulce ca surîsul unui copil.

Pentru a întări obștea creștină, trebuie întărită familia. Pentru a o întări, sîntem datori s-o sfințim prin puterea și harul Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos.

Pr. JIVOIN FORGA

CUVÎNT DE ÎNVAȚĂTURĂ DESPRE MINUNILE MÎNTUITORULUI

I. Introducerea

Venind să mîntuiască lumea din păcat și să restabilească chipul lui Dumnezeu în om, determinîndu-i în același timp pe Apostoli și pe cei din jur să creadă în dumnezeirea Lui, Domnul a săvîrșit fapte ieșite din comun, care depășesc posibilitatea de înțelegere a omului și care se numesc minuni.

II. Anunțarea temei

Ne vom referi în cele ce urmează la minunile Mîntuitorului.

III. Tratarea

Sfintele Evanghelii ne prezintă întreaga activitate a Mîntuitorului aureolată de puterea dumnezeirii Sale, manifestată prin foarte multe minuni.

1. *Felurile minunilor.* Minunile Mîntuitorului le putem împărți în trei: a) Asupra naturii și mediului înconjurător, cum ar fi: potolirea furtunii pe mare, uscarea smochinului neroditor, pescuirea minunată, prefacerea apei în vin, înmulțirea pîinilor și peștilor, etc. b) Asupra omului, manifestate prin vindecările acordate suferinzilor de tot felul: deschiderea ochilor orbilor, scoaterea demonilor, învieri din morți, etc. c) Asupra Sa, cum ar fi: schimbarea la față, umblarea pe mare, învierea și înălțarea la cer.

2. *Împrejurările în care au fost săvîrșite minunile* nu au un specific aparte. Oricînd și oriunde; chiar în zile de sabbat, în sinagogi, în case particulare, pe marginea drumurilor, sau aflîndu-se chiar Domnul în drum spre anumite localități; pe mări involburate, sau chiar în cimitire. Oriunde a găsit suferință a alinat-o pe loc, fără ezitare și fără amîinare, fie celor din apropiere, care îi cereau cu disperare ajutorul, fie celor de departe prin credința altora, cum este cazul femeii cananeence, sau a sutașului.

3. *Modul în care au fost săvârșite minunile*: a) Majoritatea prin cuvînt. Așa cum Dumnezeu a creat prin cuvînt lumea și firea înconjurătoare, tot astfel au fost readuse la modul de existență originară, adică așa cum au ieșit din mîna Creatorului, din partea Aceluia care fiind Fiul lui Dumnezeu, este împreună Creatorul lumii și al omului. b) Prin iertarea păcatelor, dat fiind faptul că păcatul este izvorul dezordinei, a neputințelor și bolii. Prin iertarea acordată, firea se restabilește. c) Prin atingerea de El, ca de pildă, femeia cu scurgere de sînge; sau prin atingerea Lui de mîna uscată a bolnavului. d) Prin folosirea materiei din creația lui Dumnezeu, cum este de pildă tina și apa Siloamului, în cazul vindecării orbului din naștere.

4. *Caracterul minunilor*. a) Deși minunile evidențiază puterea dumnezeiască a lui Iisus, ele nu au un caracter spectacular. Cînd potrivnicii îi cer „semn” ca să creadă în El, Domnul le intuiește nesinceritatea și refuză. Cînd se afla la judecată, Irod Antipa îi cere să facă o minune. Domnul rămîne pasiv la cererea lui... b) Minunile nu schimbă scopul superior al activității Domnului, chiar dacă împrejurările în care se desfășoară sînt extrem de vitrege și chiar dacă o minune ar putea deveni salvatoare. Acest fapt reiese cu pregnanță atunci cînd Domnul este prins în Ghetsimani, dus la judecată și condamnat la moarte. S-ar fi putut salva, spune El Apostolului Petru... Dar numai după împlinirea misiunii apare minunea învierii... c) Caracterul discret al minunilor este evidențiat prin stăruința cu care Domnul le poruncește uneori celor ce beneficiau de ele, să nu spună nimănui; sau: „nimeni să nu știe”... Și Apostolii sînt îndemnați tot la fel. d) Minunile în cele mai multe cazuri reprezintă consecința credinței în Fiul lui Dumnezeu mărturisită cu anticipație. Dar ele nu exclud credința puternică a altora, ca în cazul sutașului și a femeii cananeence. În alte situații se exprima doar dorința efectuării lor și de multe ori lipsea și aceasta, ca în cazul vindecării slăbănogului de la Vitezda, a demonizaților, a furtunii pe mare... În alte ocazii, credința urma minunii, ca în cazul vindecării orbului din naștere, sau a pescuirii minunate cu prilejul alegerii primilor Apostoli (Luca 5, 1—11), sau a vindecării demonizatului din Gadara, precum și a prefacerii apei în vin la nunta din Cana Galileii. e) Alte situații evidențiază caracterul filantropic al minunilor, ca acte de îndurare și binefacere. Așa avem vindecările de tot felul, redarea vederii orbilor, învierea fiului văduvei din Nain, învierea lui Lazăr, a fiicei lui Iair, a înmulțirii pîinilor și peștilor, etc. f) Fiind acte ale iubirii și binefacerii, îndreptate spre suferință și spre restabilirea firii, minunile lui Iisus au avut un caracter universal și dezinteresat. El nu a căutat la fața omului, la poziția, la neamul din care face parte. Apoi, cîți nu au cheltuit și ar fi fost oricînd dispuși să ofere totul pentru salvarea vieții, asemenea femeii bolnave de 12 ani de scurgere de sînge..., iar Iisus le-a acordat vindecarea și i-a repus în condiția unei vieți normale în dar; fără a pretinde nimănui nimic. g) În fine, caracterul sfînt al minunilor Domnului. Deschizînd ochii orbilor, Iisus i-a pus în situația de a vedea nu

numai frumusețea creației lui Dumnezeu, ci pe Dumnezeu însuși în persoana Fiului. Lazăr cel înviat redobîndește nu numai cîteva zile trecătoare, ci și prietenia cu Cel care este Izvorul vieții veșnice. Celor ce și-au stîmpărat foamea cu pîinile înmulțite, le-a promis piinea veșnică din care hrănindu-se, nu vor mai flămînzii. Altor le-a tămădui sufletul și le-a schimbat viața păcătoasă într-o viață de sfințenie, cum e de pildă: Maria Magdalena, femeia samarineancă de la fîntina lui Iacob, Nicodim, Zacheu vameșul, Levi-Matei devenit Apostol.

5. *Scopul minunilor lui Iisus* este în primul rînd cel specificat cu prilejul primei minuni (a transformării apei în vin la Cana Galileii), de a crede Sfinții Apostoli în dumnezeirea Lui; că El este Mesia. În al doilea rînd, de a reface chipul lui Dumnezeu desfigurat de păcat și a-l reaseza pe om în demnitatea care a avut-o la creație. Iar în al treilea rînd, de a naște credința și iubirea față de Dumnezeu Tatăl prin comuniunea cu Fiul.

6. *Atitudinile față de minunile Domnului* au fost foarte diferite. Entuziasmată, de pildă, de minunea înmulțirii celor cinci pîini și doi pești, mulțimea îl declară proorocul cel așteptat și cu de-a silă voiau să-L facă rege. El însă s-a retras la munte... Totdeauna cei interesați să dobîndească vindecarea, îl urmau pretutindeni. Mulți din cei vindecați doreau și pe mai departe să-L urmeze. Unii I se considerau îndatorăți toată viața, altora le lipsea chiar simpla manifestare a recunoștinței. Alții îl mărturiseau ca Fiu al lui Dumnezeu. Iar despre unul dintre ei, slăbănogul de la Vitezda, se spune că ar fi fost tocmai el acela care L-a lovit pe Domnul în timpul judecății. Altă dată sufletele celor din jur erau atît de împietrite, încît Evangheliile ne spun că Domnul „nu a putut face nici o minune, din cauza necredinței lor”, sau că „deși a făcut atîtea minuni, tot nu credeau în El”. Potrivnicii îl priveau totdeauna cu dușmănie, acuzîndu-L că face minuni cu ajutorul demonilor. Cînd le răspunde că „o împărăție care se luptă întru sine, se va desființa...”, îi aduce la tăcere, nemaiaivînd nimic de spus, dar nu și la credință. Ei au rămas și pe viitor cu aceeași dușmănie și ură în suflete. Din această cauză minunile lui Iisus nu au devenit pentru ei un stimulent al credinței în El. De aceea, le va reproșa că „dacă nu ar fi făcut între ei minuni pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat nu ar avea...”.

7. *Numărul minunilor lui Iisus* este foarte mare și de nimeni cunoscut și precizat. Evanghelistul menționează că „sînt încă și alte multe cîte a făcut Iisus, care de s-ar fi scris cîte una, mi se pare că nici în lumea aceasta n-ar încăpea cărțile ce s-ar fi scris” (Ioan 21, 25).

IV. *Aprecierea*

Așa cum am văzut că încă în timpul în care au fost săvîrșite minunile de către Mîntuitorul, atitudinile față de ele au fost foarte diferite. Și aceasta nu datorită minunilor ca fapte în sine, ci a atitudinii pe care au avut-o față de Iisus.

În epocă modernă, contestându-se de către unii divinitatea lui Iisus, s-a luat atitudine de neacceptare și față de faptele minunate săvârșite de El.

Astfel, s-a spus că minunile fiind fapte ieșite din comun, prin înșăși acest fapt ele contrazic legile date de Dumnezeu, după care firea întreagă își desfășoară menirea în univers. Dar minunile lui Iisus nu contrazic legile date de Dumnezeu, fiindcă nu este normal ca cineva să fie bolnav, orb, olog, sau chiar mort... Neavînd, după cum am văzut, un caracter spectacular, minunile lui Iisus reasează starea naturală și normală a firii, așa cum a ieșit ea din mîna Creatorului: spre viață, nu spre moarte; spre sănătate, nu spre boală, spre liniște, nu spre tulburare... De aceea multe din minuni erau precedate de iertarea păcatelor; fiindcă păcatul este anormalul, boala aducătoare de moarte a firii... Ștergîndu-se păcatul, se anulează dezordinea și firea este reasezată în existența ei originară.

S-a contestat apoi minunea în ea înșăși, ca faptă ieșită din comun, spunîndu-se că Iisus a vindecat prin hipnoză, sau sugestie. Fără a contesta valoarea hipnozei, a sugestiei și a autosugestiei, nu trebuie totuși și nu putem să le acordăm importanța și valoarea ce nu li se cuvin. Cine, de pildă, a putut reda vederea orbilor, viață morților, tămăduire leproșilor prin sugestie, autosugestie, sau hipnoză?... Sau, cine ar fi putut liniști furia valurilor, cine ar fi putut prinde pește la cuvîntul altuia, sau cine s-ar fi putut scula din morți prin aceste metode.

Minunile sînt puse apoi în legătură cu fenomenele numite de parapsihologie, sau metapsihologie... Nu vom mai insista asupra acestor fenomene, ci venim cu precizarea că minunea rămîne pentru credincioși expresia puterii supranaturale venită din partea lui Dumnezeu.

V. Asocierea

Văzînd caracterul minunilor lui Iisus, putem face deosebire între adevăratele minuni și falsele minuni. Au existat minuni și în Vechiul Testament, ca mijloace de descoperire a lui Dumnezeu și de comunicare a voii Sale. Minuni au făcut și Sfinții Apostoli, ca și alți creștini din acea epocă. Ele erau haruri speciale ale Duhului Sfînt, avînd menirea să „zidească Trupul lui Hristos”, adică Biserica, ce nu cu mult timp înainte începuse să ființeze. Au fost însă de-a lungul veacurilor și foarte multe pretinse și false minuni. Ele au fost acte spectaculare ale unor pretinși profeți, oameni necinstiți, care au creat neînțelegeri, dezbinări și cîștig fără muncă. Mai curînd sau mai tîrziu însă adevărul a ieșit la lumină și ei au rămas de rușine....

Precum în activitatea Mîntuitorului a existat armonie desăvîrșită între cuvînt și faptă, minunile săvîrșite de El trebuie încadrate în înșăși menirea activității Sale. De aceea, puterii dumnezeiești arătată

în minuni trebuie să-i adăogăm și iubirea Sa. În felul acesta suprema minune și izvorul tuturor este iubirea lui Dumnezeu arătată în Întruparea, Jertfa și Învierea Fiului Său. De aceea, Sfântul Apostol Pavel arată că iubirea este veșnică și întrece profețiile și harismele, care au apărut numai într-un anume timp pentru a satisface nevoile Bisericii, ele nefiind veșnice. Din acest motiv, minunea prefacerii cinstitelor daruri în Trupul și Singele Domnului, alături de celelalte Sfinte Taine ale Bisericii, sînt adevărate minuni care prin harul Duhului Sfînt schimbă mereu în bine viața duhovnicească, aducînd vindecarea sufletului și trupului, prin restabilirea chipului lui Dumnezeu în ființa credincioșilor.

VI. Generalizarea

Minunile Mîntuitorului sînt fapte ale puterii și iubirii dumnezeiești, avînd menirea restabilirii firii și omului întru demnitatea creației originare.

VII. Aplicarea

Privită în esența ei, minunea este legată organic de viața duhovnicească a credincioșilor, în sensul că viața duhovnicească odrăsește și se dezvoltă din izvorul minunilor care stau la baza creștinismului și care sînt: Întruparea, Răstignirea, Învierea, Înălțarea Domnului și Pogorîrea Sfîntului Duh. Acestea au devenit evenimente cărora creștinii le-au acordat cea mai mare cinstire, socotindu-le praznice împărătești. La fel este și praznicul închinat minunii schimbării la față a Domnului, sărbătorită la 6 august.

Multe din relatările minunilor săvîrșite de Mîntuitorul au intrat în rîndul pericopelor duminicale de la sfînta liturghie, sau de la utrenie. Ele constituie în același timp cuvîntul lui Dumnezeu, care stă în centrul zidirii și instruirii duhovnicești a credincioșilor.

Alte pericope evanghelice relatînd minunile lui Iisus sînt rînduite de Biserică a fi citite cu prilejul oficierei Sfintelor Taine și ierurgii. Astfel, pericopa relatînd nunta din Cana Galileii se citește cu prilejul Tainei Sfintei Cununii. Despre vindecarea soacrei Sfîntului Apostol Petru, ca și despre vindecarea fiicei femeii cananeence se citește la oficierea Tainei Sfîntului Maslu. Despre vindecarea de la scîldătoarea Viteza se citește cu prilejul sfințirii apei. La rugăciunile speciale pentru boli molipsitoare și molime se citesc pericope evanghelice relatînd vindecările săvîrșite de către Mîntuitorul.

De asemenea se face apel la minunile săvîrșite de Mîntuitorul în cuvintele pe care le cuprind rugăciunile speciale de cerere pentru bolnavi, rostite de preot, fie în cadrul sfintei liturghii, fie particular. La fel, se face referire la minunile Domnului și cînd se rostesc rugăciuni

în situațiile de lipsă a ploilor, pentru schimbarea vînturilor, binecuvîntarea mrejelor pescarilor, etc.

La acestea adăugăm înălțătorul și de suflet ziditorul Acatist al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos ca rugăciune de laudă a minunilor săvîrșite de Mîntuitorul și de invocare a harului divin.

Pr. prof. SORIN COSMA

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

CÎNTĂREȚII BISERICEȘTI ÎN VIAȚA PAROHIALĂ

Resimțindu-se necesitatea perfecționării cîntăreților bisericești în deprinderea corectă a cîntării de strună și pentru impulsionarea generalizării cîntării în comun, din inițiativa Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-au actualizat întrunirile lor pe protopopiate. Anual se stăruie în preocuparea organizării lor corespunzătoare, urmărindu-se, evident, un progres continuu în pregătirea celor ce conduc cîntarea de strună și cea de obște.

Cultul divin constituie un tezaur inestimabil al Bisericii, întrucît formează o parte din cel de al doilea izvor al descoperirii dumnezeiești, Sfînta Tradiție. Această înălțătoare podoabă a Bisericii nu poate fi lăsată la voia întîmplării, sau la periferia preocupărilor noastre. Așa fiind, cîntăreții bisericești au și ei o importanță aparte în biserică. Începînd de la locul în care sînt așezați, adică între altar și naos, ei formează o legătură organică între preot și credincioși, devenind auxiliarii preoților în activitatea liturgică și în pastorație. „Auxiliarii preotului trebuie să știe că deși sînt socotiți credincioși laici, ei aparțin clerului bisericesc, numit în Biserica veche „cler inferior”, prin care au trecut ierarhii și sfinții părinți, sau chiar unele fețe împărătești, fiind așezați prin hirotonie și obligați de canoane și de organizarea Bisericii să dovedească evlavie, dragoste de Biserică și bună purtare”. (prof. Teodor M. Popescu, *Colaboratorii preotului*, în „B.O.R.”, nr. 7/1955, p. 630).

Credincioșii adevărați se manifestă la serviciile divine, și nu numai atunci, cu evlavie. Evlavia este barometrul care exprimă intensitatea, trăirii lor lăuntrice care în cazul cîntăreților bisericești, se poate deduce și din cîntare. Împărțirea textului, cum și modul în care ea se execută, exprimă evlavia cîntărețului. Felul în care el trăiește cîntarea arată dacă este temător și iubitor de Dumnezeu, pentru că cel cu adevărat evlavios nu privește numai la forma cîntării, ci mai ales la conținutul ei, fiind rugăciunea. Rămîne actual canonul 75 al sinodului VI ecumenic cu referire la cei care sînt ispitiți „să-și silească duhul spre răcnire”.

Dacă din cîntare se poate simți evlavia, tot așa poate răzbate și duhul deșart al mîndriei, de evidentiere personală și nu de a-l cinsti pe Dumnezeu, fie prin subestimarea celor mai puțin dotați fie prin afi-

șarea unei anume supremații asupra colegilor. Și cum „mîndria este tăgăduirea lui Dumnezeu..., disprețuirea oamenilor maica osîndirii..., cauza nemilostivirii, rădăcina hulei” (Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, în „Filocalia”, vol. IX, București, 1980, pp. 278—279), acest păcat nu are ce căuta în preajma stranelor. Locul lui trebuie să-l ocupe smerita manifestare cu glasul lin și privirea cucernică. Dar, semnul evlaviei îl exprimă cel mai corespunzător zăbava cîntăreților bisericești la scaunul spovedaniei, cum și deasa lor apropiere de sfîntul potir. Un cîntăreț bisericesc care ar ocoli Trupul Domnului, n-ar fi un exemplu bun pentru ceilalți credincioși, deoarece întreaga lui osteneală ar fi interpretată drept pornire deșartă după cîștig și nu o sinceră cînstire a lui Dumnezeu.

Dragostea de Biserică este o altă virtute ce trebuie să înflorească în sufletul cîntăreților bisericești. Rodul ei apare nu numai pe linie spirituală, prin îndrăgirea și cultivarea valorilor ei, ci și pe linie gospodărească. În Regulamentul pentru numirea și transferarea clerului la parohii (art. 37), printre atribuțiile cîntăreților intră și curățenia din interiorul și exteriorul bisericii. Este adevărat că pentru această muncă fiecare parohie remunerează îngrijitorii (crisnicii), cărora le revine și această obligație precum și grija altarului. Totuși ne întrebăm: este firesc ca în legătură cu marile praznice, cu perioadele mai importante din anul bisericesc, cîntăreții să-și vadă numai de cele ale stranei fără să fie alături de credincioși în împodobirea bisericii?

În rîndul unor cîntăreți bisericești s-a instaurat mentalitatea potrivit căreia munca ce-o prestează este suficientă dacă nu chiar prisositoare. Dar Biserica are un buchet de obiceiuri care, uneori, depășesc și priceperea comitetelor parohiale și a îngrijitorilor, cum ar fi împodobirea adecvată a bisericii cu ocazia unor sărbători, ca: Floriile cu împărțirea finicului, Rusaliile cu așezarea ierbii și a ramurilor de tei, Paștile cu tradiționalele pregătiri. Concepții de acest fel ar fi deci nepotrivite și chiar regretabile pentru cîntăreții bisericești, deoarece ele nu reflectă dragostea lor față de lăcașul Domnului care trebuie să-i așeze mereau alături de comitetul parohial, dacă nu în fruntea acestuia în amenajarea, împodobirea și curățirea bisericii. Spre a corecta o asemenea optică, e suficient să amintim ceea ce tot Sf. Ioan Scărarul scria: „Rugăciunea a fost socotită totdeauna ca o virtute parțială” (Idem, p. 335). Or cîntarea bisericească este rugăciune în care sînt antrenați toți credincioșii, iar cîntărețul, natural, este cel dintîi credincios. Cîntăreții, plecînd de la imnul iubirii (I Corinteni 13) ridicat de Sf. Ap. Pavel, denumit semnificativ „gura lui Hristos” (Sf. Grigorie Palama, în „Filocalia”, vol. VII, București, 1977, p. 483), trebuie să fie permanent cu sufletul și brațele alături de toate cele ale Bisericii, servindu-i interesele cu dragoste și abnegație.

Buna purtare este o altă caracteristică a cîntărețului bisericesc. Împodobind cu glasul său slujbele, el trebuie să fie, prin conduita generală de fiecare zi, un exemplu pentru toți semenii săi. Hainele cu-

rate și îngrijite, ținuta decentă produc o impresie bună, în schimb o ținută neglijentă duce la desconsiderarea actelor liturgice. A fost un timp când s-a crezut că o ținută vetustă este semnul smereniei, dar semnul smereniei este blindețea, bunătatea, purtarea cuviincioasă și înțeleaptă, nicidecum ținuta dezordonată care rămâne semnul neglijenței, al indiferenței. Clement Alexandrinul a socotit această ținută ca o urmare a păcatului: „Găuri ale păcătosului sînt zdrențele țesăturii trupului lui, găurite de gustul de plăceri; prin aceste găuri se poate vedea rușinea lăuntrică a sufletului păcătosului, adică păcatul, din pricina căruia nu se va putea mîntui cu ușurință țesătura trupului său, sfîșiată din toate părțile și putrezită din pricina multelor sale pofte, iar această țesătură îi taie de la mîntuire” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, vol. „Scrieri”, partea I, (4), București, 1982, p. 245).

O altă problemă legată de activitatea cîntăreților este cea a festivităților bisericești, la nivel parohial și familiar. Întrucît preoții sînt însoțiți de cîntăreții bisericești la hramuri, boteze, cununii, înmormîntări, pomene, sfințiri de case, etc. și în majoritatea lor aceste momente sînt urmate de mese comune, preoții și cîntăreții trebuie să se fearească de a consuma alcool mai mult decît este permis. Dacă ar fi să ne întrebăm cît este permis, atunci e bine să spunem că ceea ce se permite este simbolul, deoarece rostul lor la aceste mese nu este de a se desfăta, ci ca prezența lor să impună decență și limită comensurilor. Există falsa concepție a consumării băuturilor alcoolice fără discernămint, considerîndu-se că atunci cînd nu există saturație în băutură, masa oferită a fost făcută cu zgîrcenie, băutura abundentă fiind semnul belșugului. Dar momentele bisericești amintite sînt cu caracter de sfințire, deci cu ținută duhovnicească. Bucuria exprimată este determinată de satisfacția rudelor, a prietenilor pentru harurile ce s-au revărsat asupra celor ce constituie subiectul tainei. Incurajarea beției, risipa necugetată și petrecerea necuviincioasă lovesc profund în esența însăși a acestor momente bisericești care pînă la urmă pot da impresia că urmăresc păcatul și nu belșugul harului dumnezeiesc. Deci prezența preoților și a cîntăreților bisericești la aceste mese nu pentru a se desfăta, ci pentru a pune friu pornirii păcătoase spre beție, întrucît este știut că „bețivii (...) nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu” (I Corinteni 6, 10).

Pe lîngă cele menționate s-ar mai cuveni cîteva precizări:

1. Avînd privilegiul de a sta în strană, în mod firesc cîntăreții sînt supuși privirii credincioșilor. Cei de demult spuneau: „Anima in oculis habitat”, adică „sufletul în ochi locuiește”. Ochii sînt expresia stărilor lăuntrice, a bunătății și înțelepciunii oamenilor. Dacă împrejurări nedorite (în cazul cîntăreților bisericești, ivirea unor confuzii), sau poate firea personală determină stări cu expresie negativă, atunci acestea trebuiesc corectate și canalizate prin voință și educație, spre atitudini pilduitoare, deoarece, așa cum s-a remarcat, „unde se biruie firea se cunoaște că se află Cel mai presus de fire” (Sf. Ioan Scărarul,

o.c., pp. 222—223). Toate acestea sînt de dorit în ținuta și osteneala cîntăreților bisericești, care trebuie să fie exemplu, evitînd la strănă discuțiile zgomotoase, privirile provocatoare, somnolente sau apatice.

2. Cum tipicul bisericesc are și particularități ce diferă de la sărbătoare la sărbătoare, este foarte nimerit ca înainte de începerea slujbelor cîntăreții să pregătească tipicul împreună cu preoții, spre a se elimina eventualele confuzii în timpul desfășurării ritualului.

3. Este foarte important să se cultive între cîntăreții bisericești spiritul de frățietate și colegialitate. Monopolizarea de către o singură persoană a bucăților mai importante sau și mai grav a întregii cîntări ar duce la îndepărtarea de strănă a celor dornici de a-l cinsti pe Dumnezeu prin cîntare. O asemenea atitudine este contraindicată, fiecare cîntăreț putînd să aibă satisfacția că a fost mentorul unor colegi mai tineri ce vor duce mai departe cîntarea noastră tradițională.

4. Un cîntăreț bisericesc conștient de menirea lui trebuie să promoveze cîntarea de obște din biserică, de evident ajutor, ce se revărsă cu urmări favorabile asupra vieții duhovnicești din parohie. Cîntarea în comun nu este semnul vreunei uzurpări, cum ar fi înclinăți să mai creadă unii. Cîntărețul bisericesc reprezintă obștea credincioșilor, cu care, de altfel, trebuie să se identifice. Am amintit toate acestea, pentru că există o mai veche constatare în această privință: „Sînt unii cîntăreți care nu văd cu ochi buni apropierea de strănă a cuiva. Ei țin să cînte de unul singur, ca să fie admirați. Considerăm aceasta drept o mare greșală. În jurul stranei trebuie strinși o seamă de credincioși, care au dragoste de cîntare, și împreună cu cîntărețul titular să cînte în comun, și după pilda lor cîntarea în comun se va lărgi în toată biserica” (prot. Gh. Secaș, *Îndrumări bisericesc și de tipic pentru anul 1977*, în: „*Îndrumător bisericesc*”, Sibiu, 1977, p. 254).

5. Acolo unde n-a fost încă posibil să se generalizeze cîntarea în comun, este bine să se știe că însușirea ei de către credincioși nu se va face cîntînd din strănă ci, pînă la generalizarea ei, să se cînte din naos. Nu este o înjosire, ci doar începutul unei munci ce se va dovedi cu bune rezultate.

Considerăm că împlinirea celor mai sus-amintite poate contribui la continua îmbunătățire a activității și ținutei celor ce sînt împreună-lucrători cu preoții în ogorul Domnului.

Prot. dr. VASILE PETRICA

BANATUL ÎN ATMOSFERA REVOLUȚIONARĂ A ANULUI 1784

Marile evenimente din istoria popoarelor au cunoscut întotdeauna ecouri dincolo de teritoriile pe care s-au petrecut ele. Constatarea e valabilă și pentru însemnatul eveniment istoric românesc — răscoala din 1784.

Declanșarea în ținutul Zărandului, în 2 noiembrie 1784, revoluția lui Horia n-a rămas localizată în această zonă, ci și-a întins aria în restul Transilvaniei. A existat posibilitatea ca ea să se întindă și în sud spre Banat, și în părțile Aradului. Iobagii bănățeni așteptau cu înfrigurare sosirea răsculaților. Situația lor social-economică fiind asemănătoare celei din Transilvania, era firesc ca ei să aștepte pe moții răsculați.

În 1718 Banatul a fost incorporat la Imperiul habsburgic, fiind apoi împărțit în trei comitate : Caraș, Timiș și Torontal. Ca și Transilvania, a schimbat „jugul de lemn” otoman cu „jugul de fier” habsburgic. Situația românilor s-a înrăutățit treptat, constituind un motiv puternic de emigrare a iobagilor ardeleni. Se constată fuga lor individuală, sau în masă, spre Banat și principatele Țării Românești și Moldovei.

Semnificativ pentru starea de lucruri este pericolul haiduciei și în părțile Banatului, ca o formă de luptă antihabsburgică. Pentru asigurarea liniștei a fost trimis comisarul special Anton Jankovich. La conferința de la Tmișoara, din 27 octombrie 1784, cu delegați din celelalte comitate, el a luat măsuri de depistare și pedepsire a haiducilor ascunși „în munții de la Lugoș și Caransebeș”.

Izbucnită în Zărand, răscoala se întinde în toate părțile, inclusiv în Țara Hațegului. Magistrul poștelor, Iosif Bartoska din Săvirșin, a întâlnit un grup de bănățeni de la Coșava în drum spre Dobra, la tirg, cărora le-a zis : „unde vreți să mergeți ? Duceți-vă înapoi, aici nu-i deloc liniște”. Ei însă au plecat mai departe răspunzând deschis pe românește : „asta ne place, poate va da Dumnezeu să se întâmple și la noi”.

Gornicul Pășcuț din dreapta Mureșului a trecut și în Banat, la Coșava și Coșevița, ca să recruteze români pentru răscoală. Urmărit de autorități, a reușit să fugă. La invadarea Cîmpenilor (5 noiembrie), fiind zi de tirg, au fost oameni din multe sate. Se vorbește și despre unul din Banat. În 8 noiembrie — mărturisește circiumarul din Conop — un român din Lălasinți din Banat, cu alți doi au prădat și au ars grajdurile, căminul domnesc și casa șpanului.

În perioada de creștere a răscoalei (2—11 noiembrie), răsculații erau stăpîni peste întreg Zărandul, aproape întregul comitat al Hunedoarei, întreaga vale a Mureșului, peste Hațeg, inclusiv peste „trecătorile Banatului”. Nobilimea îngrozită s-a refugiat în toate părțile deci și spre Banat — la Timișoara, Lugoj și Făget aducînd alarma răscoalei.

Pentru stăvilirea creșterii răscoalei s-au luat măsuri. În 3 noiembrie nobilul refugiat Carol Bisztrai informa comitatul Caraș despre prăpădul revoluției, precizînd că mai sînt și alți refugiați în Făget. Comitatul a trimis de urgență delegați spre a afla detalii. Era teama că „nația valahă din Banat, gata la orice răzvrătire și omoruri, să se folosească de prilejul conșcripției, avînd exemplul și poate și instigații din partea celor ce trec din Transilvania. În urma acestor împrejurări triste trebuie să se ia cele mai întinse măsuri. „Comitatul cere și ajutor militar, întrucît armata din Lugoj era prea puțină, ca să se „pună friu cutezantei și sălbăticiei adepților lui Horea”.

La vestea că răsculații au intrat în Lipova în 9 noiembrie, comisarul Jankovich din Timișoara invită pe vicecomitele din Caraș să pună străji de-a lungul Mureșului și să cerceteze cu atenție pe cei din vecinătatea Transilvaniei. În 10 noiembrie, comisarul a dispus ca un căpitan de călăreți din Lugoj să plece spre Transilvania, iar comitatul Caraș să dea oameni înarmați, spre a împiedica trecerea răsculaților peste Mureș în Banat. În ziua următoare l-a informat pe cancelar, că, pe lângă căpitanul din Lugoj cu 84 de oameni, s-au dislocat din Timișoara două companii spre Coșava și Lipova și alte detașamente au fost trimise la Făget, Bulci, Birchis, Valea Mare. La Marga au fost postate două companii de grăniceri, pentru a împiedica pătrunderea răsculaților dinspre Hațeg. Măsuri similare au fost luate și în comitatele Timiș și Torontal. Dar toate acestea au rămas formale deoarece în 12 noiembrie răscoala s-a întrerupt pentru opt zile, prin încheierea armistițiului de la Tîbru.

Dar și după această dată, răsculații nu au depus armele. Munții au rămas în stăpînirea lor. Documentele vremii arată că agitațiile țărănimii continuă, ele nelipsind nici în Banat. Le deducem din măsurile luate. Administrația Banatului pune la adăpost casierile camerale, concentrînd disponibilul lichid la Timișoara, iar consiliul de război a luat măsuri, pe la mijlocul lunii noiembrie, ca tulburările să nu cuprindă și granița militară bănățeană. În vremea desfășurării răscoalei, în munți era supravegheat pînă și regimentul româno-ili-

ric organizat pe un teritoriu format din fostele districte Panciova, Palanca Nouă, Orșova-Almăj.

În Banat veștile sporeau agitațiile existente, cu deosebire împotriva dregătorilor comitatului. În legătură cu conscripția populației, se auzeau și printre bănățeni „cuvinte fără cuviință împotriva domnilor, a varmeghiei și împotriva judecătorilor”.

Administratorul domeniului Hunedoarei scria la 21 noiembrie: „Supușii din satul Bătrîna au adus la cunoștință că și din partea bănățeană, de care este aproape acest sat, sînt de așteptat răscoale și tilhării, ei bănuiesc aceasta din înhăitarea țăranilor bănățeni și din staționarea lor în pădurile din apropiere”.

Agitațiile existente au determinat pe comisarul Jankovich să ia măsuri pentru stăvilirea mișcării. Din raportul său din 22 noiembrie, rezultă că la cererea vicecomitelui Ignatiu Madarasz al Carașului, a trimis armata spre hotarele comitatului Hunedoara, comunicînd și guvernatorului Transilvaniei măsurile de preîntîmpinare a întinderii răscoalei în Banat.

Împotriva răscoalei au fost luate măsuri de represiune, inclusiv pentru Banat. Pe lîngă trupele din Buda, dislocate spre Transilvania, împăratul ordonă să se trimită și din Timișoara trupe de cavalerie și artilerie, de teamă că grănicerii regimentului din Caransebeș vor fraterniza cu răsculații. Împăratul recomandă ca acest regiment să fie retras din regiunea respectivă, pentru că „și așa sînt cam nedisciplinați și ar putea să țină cu țăranii”.

Reizbucnirea răscoalei, după armistițiile înșelătoare, au determinat autoritățile la sporită vigilență. Măsuri de prevedere se iau și în Banat. Vicecomitele Carașului, I. Madarasz, a cerut ca miliția din Lugoj să fie la îndemîină în caz de nevoie.

În comitatul Timiș au fost arestați cîțiva țărani suspectați ca rebeli. S-au trimis trupe spre Deva. Pentru a umple golurile create prin deplasările armatei spre Transilvania și a acoperi Banatul, s-au trimis escadroane la Aradul-Nou, Sînnicolaul Mare, Lugoj și Caransebeș. Pentru acțiunea de pacificare, un ordin din 27 decembrie hotărîa ca serbările poporului să se admită cînd sînt „foarte de trebuință”, iar nunțile să se „sloboadă numai întru cele deosebi”.

În legătură cu agitațiile țăranimii, dintr-un raport oficial rezultă îngrijorarea că și în satul Fibiș din Banat ar putea să izbucnească răscoala pe neașteptate.

Într-un memoriu din 9 ianuarie 1785, comitele din Hunedoara arăta că plebea e liniștită, dar așteaptă timpul potrivit pentru a reîncepe tulburările. Nădejdea lor să fie stîrpită, pentru că ei pot atrage și pe frații lor din principate, din comitatul Aradului și din districtul Timișului. Să se ia măsurile militare cuvenite în Zărand, în districtul Hațegului și să se preîntîmpine primejdia și dinspre Banat. Un grup de ostași era prevăzut să stea de pază în Grădiște, de unde să patruleze pe marginea Banatului, pînă la Băuțari.

Printre pedepsele aplicate răsculaților după reprimarea răscoalei, se numărau și deportările în confiniul grăniceresc din Banat, cum a fost cazul țăranilor care au maltratată pe Grigorie Keszey. În 17 februarie 1785 comitatul Caraș era anunțat că din cele 94 familii, un grup va trece prin Lugoj, Sinersig, Chevereș, Denta până la Sinmihai, iar celălalt grup prin Caransebeș, Brebu, Cilnic, Gornia, Petrovăț, Virșeș până la Alibunar. Era deportat și Ion Nicolae, fiul lui Horea.

Impotriva lătrilor, cu sediul mai ales în Caraș, se dispun aspre măsuri militare. Pe lângă trupe se mai creează și un grup mobil de 100 oameni, respectiv câte 20 în Doman, Tîrnova, Apadia, Rugi, Prisaca.

La 6 iulie 1785, contele Jankovich a prezentat raportul general asupra răscoalei, menționînd la început măsurile luate în Banat spre a opri propagarea răscoalei, printre care și ordinul dat comitatelor Caraș, Timiș și Torontal de a ține sub pază pe cei închiși. Se raporta, de asemenea, prinderea lui „Steaf” Trifu, supranumit „Fîrtală”, care călătorea prin Banat, pentru a-i invita pe români la răscoala începută de Horea.

Teama de o nouă izbucnire a răscoalei stăruie și în Banat. La 3 septembrie 1785, „Varmeghia Temișvarului” era îngrijorată, „căci s-au auzit niște glasuri de români: pînă în scurtă vreme iară se ridică”.

Presa vremii relatase despre primejdia răscoalei și în Banat. Ziarul sibian „Siebenbürger Zeitung”, apărut în 1784, scria că Jankovich a convocat la Timișoara o consfătuire, hotărînd unele măsuri pentru a opri întinderea răscoalei în Banat. „Pressbürger Zeitung” (din Bratislava), în noiembrie 1784 publică o informație din Timișoara despre măsurile luate în Lugoj și Caransebeș pentru prevenirea extinderii răscoalei. Ziarul slovac „Presspürske Nowny” însera, de asemenea, o informație asupra situației din Banat în timpul răscoalei. „Politisches Journal” din Hamburg, vorbind de refugiu nobililor în Banat, menționa că nici aici nu era siguranță deplină, deoarece „românii bănățeni se arătau tare mulțumiți de faptele fraților transilvăneni: ei au început să vorbească pe față și, pe cît le-a stat în putință, s-au grăbit să se alăture răsculaților”. Același ziar atribuia și bănățenilor rol activ în răscoală: „Frătuții din Banat încă se adunară în cete și comiseră felurite acte de violență, conjurîndu-se asupra ungarilor din Transilvania spre a-i nimici pe toți prin foc și sabie și a șterge amintirea lor”. Un ziar olandez arăta că „tulburările din Transilvania s-au extins și în Banatul Timișoarei” și că „răsculații au ocupat Poarta de Fier din districtul Hațeg, care face legătura cu Timișoara și Banatul”.

Din cele de mai sus rezultă cu claritate că Banatul a trăit intens atmosfera revoluționară a anului 1784. Revoluția s-a bucurat de adăziunea țăranimii din Banat, unde corifeii ei erau așteptați să sosească. De teama întinderii mișcării, ca și de posibilitatea solidarității bănățenilor cu moții din Transilvania, autoritățile imperiale și comitatense au luat măsuri civile și militare.

Horea nădăjduia să clădească o „altă lume”. Dacă românii de sub stăpînirea habsburgică și conducătorii lor din 1784 n-au izbutit să aducă decît cîteva clipe de libertate și dreptate socială, epoca noastră a făurit „lumea” românească visată de ei în urmă cu două sute de ani.

Prot. IEREMIA B. GHITA

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- ¹ I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș și alte informații despre revoluția lui Horea*, în „Analele Banatului” IV, 1931, nr. 1, fasc. 8.
- ² N. Edroiu, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea*, Cluj, 1976.
- ³ Gh. Georgescu-Buzău, *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania*, București, 1962.
- ⁴ I. P. Munteanu, *Măsuri administrative luate de autoritățile habsburgice în Banat în timpul răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan*, în „Apulum”, VI, 1967.
- ⁵ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, 2 vol. București, 1979.
- ⁶ C. Feneșan, *Știri despre ecoul răscoalei lui Horea în Banat*, în „Apulum” X, 1972.
- ⁷ A. Tintă, *Răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan în Banat*, în „Studii”, XIII, 1960.
- ⁸ Idem, *Lotria, formă de luptă a poporului din Banat împotriva stăpînirii habsburgice*, în „Studii”, XII, 1959.

PREOȚI HUNEDOARENI ÎN REVOLUȚIA LUI HOREA

Revoluția din 1784 a zguduit din temelii edificiul relațiilor feudale din Transilvania. Ea a cuprins marea masă a iobagilor români, dar a antrenat și alte pături și categorii legate de viața satelor.

În a doua jumătate a secolului XVIII, preoțimea românească din Transilvania era adeseori împovărată fie de nobile, fie de autoritățile locale habsburgice.

În comitatul Hunedoara, mulți preoți au fost hirotoniți în Țara Românească, după care s-au întors la locurile lor de baștină. Era însă necesară recunoașterea lor ca preoți atît de Episcopia Ortodoxă a Ardealului cît și de autoritățile habsburgice, situație care a creat multe neajunsuri¹. Uneori chiar guvernul Transilvaniei a intervenit pe lîngă nobili pentru scoaterea din iobăgie a unor preoți și pentru scutirea lor de impozite², așa cum a fost cazul preotului Ioan din satul Bulbuc³. Dar mai semnificative pentru starea materială a unor

¹ Arhivele Statului, Fil. Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dos. 12/1777, f. 15—19, 22.

² Idem, dos. 13/1784, f. 1—4.

³ Idem, dos. 12/1777, f. 22.

preoți ni se par două documente din anul 1785. Preoții Matei din satul Sintandrei și Aser din Deva sînt urmăriți ca datornici, primul cu trei ducați, iar cel de al doilea cu mai multe măsuri de porumb⁴.

Conviețuirea permanentă cu sătenii, privarea de drepturi și trimiteră la munci în rînd cu iobagii au făcut ca preoții să fie alături de țărani, să fie implicați direct în totalitatea frămîntărilor legate de anul 1784. Autoritățile habsburgice au sesizat în repetate rînduri acest lucru și au dispus urmărirea preoților români. Orice adunare sau deplasare trebuiau autorizate și apoi raportate autorităților. Abia la instalarea episcopului Ghedeon Nichitici (în 1784) s-a permis deplasarea preoților români atunci cînd au fost convocați la Sbiu⁵. În timpul răscoalei au fost interzise orice fel de adunări organizate de preoții români, care totuși au avut loc⁶.

Mulți dintre preoții hunedoreni nu s-au lăsat intimidați de măsurile luate de habsburgi, în repetate rînduri, făcînd propagandă împotriva autorităților. În ianuarie 1783, guvernul dispunea arestarea preotului ortodox Malaț din satul Sălașul de Jos din Țara Hațegului, sub motivul că a făcut agitație împotriva autorităților, în timpul serviciilor religioase. Agitațiile au luat asemenea proporții, încît s-a sesizat și prefectura armatei din Sibiu⁷.

Frămîntările legate de conscripția militară, începută în vara anului 1784, au implicat și numeroși preoți români. Solidarizarea lor cu masele de iobagi și jeleri s-a manifestat cu pregnanță. Problemele mari care îi frămîntau pe țărani, erau deopotrivă și problemele preoților. Ei redactează plîngerile împotriva nobililor și pornesc spre Alba Iulia sau spre Hațeg, în vederea înscrierii ca militari. Protopopul Tiron Dragoș din Alba Iulia a fost acuzat de a fi fost promotorul conscripției⁸. Sînt cunoscute și cazuri cînd preoții sau fiii lor au făcut înscrieri în mai multe sate. Este cazul fiului preotului din Coșlar, județul Alba, care a umblat prin mai multe sate, înscriind oamenii la oaste. Avînd studiile făcute la Viena, după revoluție s-a retras la Blaj, sub protecția episcopiei.

În comitatul Hunedoara, de asemenea, preoții au fost alături sau în fruntea satelor care s-au prezentat la Alba Iulia pentru înscriere ca militari în armată, sau la Hațeg în cadrul grănicerilor.

Vestea anulării conscripției a stîrnit puternice nemulțumiri în rîndurile țăranilor. A fost necesar ca autoritățile să-și asocieze armata și, în prezența militarilor sau a grănicerilor, să anunțe lipsa de valabilitate a conscripției. Adunările în care se anunța anularea conscripției au dat prilejul unor manifestări încheiate cu arestarea

⁴ Idem, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara. Colecția de documente, dos. 22/1785, f. 12, 50.

⁵ Idem, fond Prefectura județului Hunedoara, dos. 10/1784, f. 13—15.

⁶ Idem, dos. 13/1784, f. 19—20.

⁷ Idem, dos. 10/1784, f. 5—6.

⁸ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, 1979, p. 263.

„instigatorilor”. Aşa s-au întâmplat lucrurile în satele de pe Valea Streiului, în zona Orăştiei, în Zarand.

La rapoartele pline de nelinişte ale comitatului Hunedoara, privind tulburările generate de conscripţie şi anularea ei, guvernul a trimis un delegat, dar care nu a sesizat pericolul marii izbucniri. Legăturile dintre sate se primeau de la om la om, dar mai ales prin intermediul preoţilor care făceau parte dintre puţinii ştiutori de carte.

Incidentul de la sfârşitul lunii octombrie 1784, de la Curechi, a fost sinteza care a declanşat uriaşul incendiu ce avea să cuprindă o bună parte a Transilvaniei. Încă din primele zile, printre răsculaţi se aflau şi preoţi. Popa Constantin din Criscior este alături de Crişan. Când oastea lui Crişan se întoarce asupra Crisciorului, preotul Constantin (cunoscut mai ales sub numele de popa Costan) este printre primii care botează ca ortodocşi mai mulţi nobili maghiari⁹. Popa Costan a fost urmărit de comitatul Hunedoara şi după răscoală şi însuşi contele Anton Iankovich a intervenit pentru urmărirea şi prinderea lui. Comitatul a raportat că a luat toate măsurile pentru prinderea şi arestarea acestuia, deoarece a fost unul dintre cei care au agitat poporul, apoi a fost unul dintre conducătorii răsculaţilor¹⁰. Alţi preoţi oficiază şi ei ceremonia trecerii unor nobili de la confesiunile lor la „religia românească”, precum preoţii Ioan Toader şi Lazăr din Tebea şi Iova din Rişca¹¹.

Treptat, revoluţia a cuprins întreg comitatul Zărand. Preoţii erau mereu prezenţi, în multe cazuri în apropierea imediată a lui Crişan. Popa Marcu din Birtin, spre exemplu, se număra printre participanţii cei mai activi. Ulterior, organele comitatului au hotărât aplicarea unei pedepse corporale preotului, tocmai pentru acest motiv, cerându-se episcopului din Arad, excluderea lui din rîndul persoanelor sacre¹². În acest sens exista şi un ordin al contelui Iankovich prin care se cerea ca preoţii participanţi la revoluţia lui Horea să fie scoşi din funcţie, justificînd că ei nu şi-au condus credincioşii de mai mult timp şi în felul acesta nu şi-au îndeplinit una din obligaţiile clericale de bază¹³.

După cum relatează tricesimatorul din Hălmagiu, plecînd spre Deva să ducă banii de la oficiu, a fost prins de răsculaţi. Banii i-au fost luaţi, iar soldaţii dezarmaţi. Ținut în arest împreună cu soldaţii, a fost eliberat numai datorită rugămintelor preoţilor din jurul conducătorului celor 7 000 răsculaţi¹⁴.

⁹ Idem, p. 260.

¹⁰ Idem, p. 290.

¹¹ Arhivele Statului, Deva, fond Societatea de istorie şi arheologie a comitatului Hunedoara, dos. 120/1784, f. 130.

¹² D. Prodan, o. c., p. 299.

¹³ Arhivele Statului, Deva, fond Societatea de istorie şi arheologie a comitatului Hunedoara, Colecţia de documente, dos. 15/1785, f. 222.

¹⁴ Idem, dos. 15/1785, f. Sc.

¹⁵ D. Prodan, o. c., p. 301.

Despre situația din Hălmașiu, în acele zile și participarea tuturor celor asupriți la răscoală, scria protopopul Gavril Bucatos episcopul Aradului și „Orăzii”, la 4 noiembrie 1784; „Și ce-i acolo, să ferească Dumnezeu... Și popi și oameni, toți care pe unde învrăjbiți, așa îi la Hălmașiu. Și toate curțile domnești arse și risipite”¹⁶.

Din cercul Zărandului, răscoala s-a propagat în comitatul vechi al Hunedoarei, satele fiind în așteptare. Cetele de răsculați au ajuns la Sulighete, în Băița, au coborât pe Valea Căianului și au atins Mureșul. Toate satele se ridică, devastează curțile nobiliare, localnicii așteaptă și se asociază cu crișenii. Anii de suferință au răbufnit violent. În satul Buruieni (Păulișul de azi), după relatările nobilei Susana Mărcuțan, în fruntea răsculaților se găsea și fiul preotului din localitate¹⁷.

Pe valea Certejului, răscoala a cuprins sat cu sat, ajungând în zona minelor de la Săcărimb, unde și minerii, împreună cu preoții lor, s-au alăturat răsculaților. Așa este cazul preotului Anghel care a agitat poporul și „a spus vorbe periculoase”. A urmat un lung șir de cercetări din partea autorităților comitatense¹⁸.

Preoții români și bunurile lor au fost ținta atacurilor cetelor de nobili înarmați care s-au format după izbucnirea revoluției. În satul Birsău a intrat o ceată de nobili, compusă din aproximativ 18 persoane, iar din casa preotului Ioan și a celor trei dascăli au luat și mai multe obiecte. Pe preotul Anghel din Săcărimb l-au amenințat cu împușcarea, prădindu-l de bani și alimente¹⁹.

Pe Mureș în jos, s-au ridicat aproape toate satele, până la Zam, trecând și în comitatul Arad. Cetele de crișeni treceau din sat, în sat, majorându-și numărul cu alți țărani. Preotul din Burjuc s-a alăturat și el răsculaților. Comitatul Hunedoara a cerut și excluderea acestuia din rîndul persoanelor sacre²⁰. Preotul Biscă Gheorghe din Zam a fost și el alături de răsculați și tot el a citit chemarea la o nouă ridicare, după eșecul tratativelor de pacificare. Ulterior a fost arestat și condamnat la pedepse corporale, pentru participare activă la răscoală²¹. Spre Dobra, răscoala s-a întins până la granițele Banatului. Încercarea unora de a trece în Banat s-a izbit de vigilența autorităților habsburgice locale. Printre propagatori s-a numărat și preotul din Lăpușnic, comitatul Hunedoara intervenind ulterior pe lângă guvern spre a dispune arestarea și cercetarea acestuia²².

¹⁶ Idem, p. 304—305.

¹⁷ Arhivele Statului Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de documente, dos. 15/1785, f. 18.

¹⁸ Arhivele Statului, Deva, fond Prefectura județului Hunedoara, dos. 28/1784, f. 100—101.

¹⁹ Arhivele Statului, Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de Documente, dos. 4/1784, f. 70.

²⁰ Idem, dos. 15/1785, f. 244.

²¹ Idem, f. 209.

²² Idem, fond Prefectura județeană Hunedoara, dos. 28/1784, f. 65.

Revoluția a cuprins toate așezările românești din stînga și dreapta Mureșului. Într-un document redactat în cetatea Devei se menționa: „Noaptea curțile și conacele au îngrozit pe nobili și pe magnati... prin focul care le mistuia”²³. În Rapoltul Mare, preotul a îndemnat oamenii la răscoală, fiind arestat de armată și predat organelor comitatului spre a fi judecat și condamnat²⁴. S-au întîlnit și cazuri cînd unii preoți au fost arestați mai înainte de a se cunoaște cu exactitate dacă au participat sau nu la răscoală. Este cazul preotului Alexandru din Geoagiu, pentru care a intervenit episcopul Aradului, spre a fi eliberat din închisoarea comitatului Hunedoara²⁵.

Țăranii porniți în sus pe Mureș au trecut în comitatul Albei, ridicînd în drumul lor alte sate, pînă la periferia comitatului Sibiu.

Dinspre Hunedoara și Țara Hațegului, revoluția s-a întins pînă spre depresiunea Petroșanilor. În această parte este atestată prezența unui mare număr de militari în focul evenimentelor, lucru explicabil prin existența și răspîndirea grănicerilor români în această zonă. Preotul Dumitru din Satul Streisîngiorgiu, care a luat parte activă la răscoală, a fost condamnat de Habsburgi, iar pentru executarea pedepsei s-a cerut, în aprilie 1785, scoaterea lui din rîndul persoanelor sacre²⁶.

Surprinsă de izbucnirea revoluției, nobilimea s-a retras în orașe și în locurile unde era staționată armata. Autoritățile au întreprins demersuri spre a înțelege cauzele mișcării și a reduce la liniște iobăgimea răsculată, folosind pentru aceasta toate mijloacele, inclusiv influența preoților. Noul episcop al Ardealului a emis mai multe pastorele îndemnînd la liniște și pacificare.

În 12 noiembrie, la Tibru, județul Alba, a intervenit o înțelegere între răsculați și armată, stabilindu-se ca timp de opt zile țăranii să se abțină de la orice fel de acțiune. La 17 noiembrie, oculistul Ioan Piuaru Molnar reușea să obțină la Brad pacificarea pentru un timp a oastei lui Crișan. Printre participanții de la tratativele duse de Crișan cu Ioan Piuaru Molnar au fost mai mulți preoți²⁷, care au întărit înțelegerea încheiată. Actul a fost semnat de preoții Alexandru, Constandin sau popa Costan, Ioan Cleș, Samuilă Popovici, Mihail Popovici, Jurj Luncoian și Daniil Popovici²⁸. În numele tuturor preoților, i s-a mai încredințat lui Ioan Piuaru Molnar o scrisoare adresată guvernului prin care se cerea și pacea pentru răsculați.

Perioada ce a urmat înțelegerilor este străbătută de o mare neliniște în rîndurile răsculaților. Tot mai multe erau semnele care in-

²³ Idem, fond Societatea de istorie și arheologie a comitetului Hunedoara, colecția de documente, dos. 4/1784, f. 94.

²⁴ Idem, fond Prefectura județului Hunedoara, dos. 28/1784, f. 100—101.

²⁵ Idem, fond Societatea de istorie și arheologie a comitetului Hunedoara, Colecția de documente, dos. 15/1785, f. 86.

²⁶ Idem, f. 209.

²⁷ D. Prodan, o. c., p. 499.

²⁸ Idem, p. 501.

dicau că autoritățile și nobilimea se pregăteau intens pentru răfuiala finală.

În această perioadă, preoții întrețin o corespondență asiduă, comunicând știrile dintr-o parte în alta. Armata a reușit în acest interval să ocupe poziții în jurul munților. Au sosit ordinele de la împărat de reprimare a răscoalei. Demersurile locotenent-colonelului Schultz la Cîmpeni vizau doar depunerea armelor și predarea căpitanilor. Cei de pe Criș nu au așteptat alt răspuns, țărani pregătindu-se de o nouă ridicare la luptă. În tabăra lui Crișan, cel care agita oamenii era din nou popa Constandin din Criscior, același „popa Costan”. El spune oamenilor că au fost înșelați, că Ioan Piuariu Molnar nu a fost decît o unealtă, dînd ordin pentru arderea casei unui locuitor din Brad care a ușurat venirea aceluia cu patentă de împăciuire ²⁹.

Din tabăra lui Crișan au pornit emisari, purtînd asupra lor porunca: „Eu Gheorghe Crișan, căpitan militar, trimit această poruncă din mîinile lui Horea, prin acești patru oameni, care sînt trimiși ca să citească porunca aceasta din sat în sat, de la popă la popă, cit ține de la Prisaca la Homorod, ca toți țărani să vină înarmați la Homorod...” ³⁰. În 28 noiembrie scrisoarea a fost citită în fața oamenilor de preotul Constandin din Zam, apoi de preoții din Visca, Micănești, Cerbia, Glod, Burjuc.

Deși revoluția a fost înăbușită, țărani au continuat să se agite. La începutul anului 1785, A. Iankovich a răspîdit multe circulare episcopale prin care se propovăduia liniștirea țărănimii. La 21 aprilie 1785, la Brad, însuși episcopul Ghedeon Nichitici a vorbit oamenilor îndemnîndu-i la liniște. Patentă imperială cu dreptul de liberă strămutare a iobagilor a fost adusă la cunoștința țăranilor din Deva și din jur tot în prezența preoților. S-a atras însă atenția că aceasta nu dă dreptul la neglijarea serviciilor domeniale ³².

Autoritățile habsburgice au privit cu neîncredere pe preoții români, mergînd pînă acîto încît au afirmat că răscoala a fost opera acestora. Un ordin al guvernului din februarie 1785 pune pe toți preoții români sub supraveghere permanentă ³³, care a făcut necesară intervenția episcopilor ³⁴.

Cu toate măsurile luate de autoritățile imperiale, mulți preoți au continuat să fie alături de vechii răsculați. În lunile ianuarie și februarie 1785 — după cum se arată într-un raport al comitatului Hunedoara — mulți dintre „corifeii” răscoalei se mai aflau în păduri și pregăteau reizbucnirea acesteia. În același timp, preoții, în predicile lor, propagau o stare de spirit revoluționară care a determinat

²⁹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, București, 1979, p. 44.

³⁰ Idem, pp. 46—47.

³¹ Arhivele Statului, Deva, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de documente, dos. 15/1785, f. 50.

³² Idem, dos. 22/1785, f. 80.

³³ Idem, dos. 15/1785, f. 168.

³⁴ Idem, fond Prefectura județului Hunedoara, dos. 13/1784, f. 21—26.

rămînerea armatei în comitat pentru păstrarea liniștei și ordinii publice³⁵. Într-un alt document se mai arată că acțiunea pentru strîngerea lucrurilor nobiliare, pierdute în timpul răscoalei, se făcea greu, vinovați fiind tot preoții români³⁶.

Teama de o nouă ridicare a țăranilor a făcut autoritățile imperiale deosebit de circumspecte. S-au luat măsurat de supraveghere permanentă și prevenire a oricăror adunări, deoarece „strîngerea poporului în adunări, în împrejurările concrete este periculoasă”³⁷.

După înfrîngerea răsculaților, capii au fost prinși și executați în mod exemplar, cu aprobarea „bunului împărat”. S-au luat măsuri de represiune împotriva tuturor participanților, inclusiv a preoților români, mai atent supravegheați decît restul populației. Cu toate acestea, poporul a înțeles că nobilimea nu era de neînfrînt. Se aștepta doar un nou moment, mai prielnic, pentru realizarea marilor idealuri sociale și naționale pe care revoluția de la 1784 le-a evidențiat. Dorințele de libertate socială și națională ale țăranilor români, aspirația de a deveni stăpîni pe soarta lor s-au împletit armonios cu cele ale păstorilor lor sufletești, într-o luptă comună, dusă pînă la realizarea lor integrală.

Pr. IOAN MIHĂESCU

³⁵ Idem, fond Societatea de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara, Colecția de documente, dos. 20/1785, f. 15—16.

³⁶ Idem, dos. 15/1785, f. 96.

³⁷ Idem, dos. 20/1785, f. 85.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

PRESTIGIOASE REALIZĂRI ALE CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE TIMIȘORENE

Inaugurarea, la 26 mai 1984, a canalului Dunăre-Marea Neagră a reprezentat și pentru oamenii muncii de la Centrul de cercetare științifică și inginerie tehnologică pentru echipamente hidroenergetice Timișoara un moment de mari satisfacții, marcat de finalizarea unei activități de aproape zece ani, perioadă în care s-au elaborat proiectele tehnice și de execuție pentru echipamentele hidromecanice ale ecluzelor de la Cernavodă și Agigea, precum și porțile, vanele și instalațiile de acționare hidraulice și electrice, care reprezintă circa 90% din echipamentele ecluzelor. În prezent, specialiștii de aici au în curs de finalizare montajul pentru probele de punere în funcțiune a echipamentelor hidromecanice de la sistemul hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier II.

Cercetătorii de la Institutul de studii și proiectări energetice Timișoara și-au adus o contribuție deosebită la realizarea unor obiective de importanță națională, cum sînt: Centrala de sisturi bituminoase de la Anina, Centralele de cărbune de la Turceni, Craiova, Timișoara, Turnu Severin și Arad, precum și la proiectarea primei centrale nucleare-electrice din țara noastră.

PREMIERĂ TEHNICĂ

La Întreprinderea mecanică din Orăștie a fost concepută și realizată prima stație de ungere centralizată a instalațiilor din componența liniilor de la laminare. Printre autorii acestei importante creații tehnice se numără inginerii Marin Dinu și Mircea Lugoian, împreună cu mai mulți muncitori din sectoarele pe care le coordonează. Prima instalație de ungere centralizată, în premieră pe țară, a fost livrată Combinatului Siderurgic din Galați.

ÎNALTĂ TEHNICITATE

La Întreprinderea de aparate electrice de măsurat din Timișoara au fost introduse în fabricație noi produse de înaltă tehnicitate. Printre acestea se numără instalația START-20, o variantă a aparatului Redac 625, pentru încărcat acumulatori și cu alimentare directă de la rețea pentru pornirea autoturismelor, contorul trifazic cu dublu tarif și indicație de putere maximă, prin care se elimină exportul la acest produs, regulator electronic programabil. Sînt pregătite să intre în producție și alte aparate, printre care cel de măsurat grosimea pereților unor recipiente, cazane și țevi prin ultrasunete, tensiometre automate pentru măsurarea tensiunii cu citire prin afisaj numeric, aparate numerice de tablou, contorul de curent continuu pentru tramvaie și autobuze.

OȚEL PENTRU CONDUCTE SUBMARINE

Colectivul de siderurgiști al Combinatului reșițean a asimilat o nouă marcă de oțel cu caracteristici superioare, cea de a noua din acest an. Este vorba de un oțel special aliat cu vanadiu care va fi utilizat la construirea unor conducte submarine. Noua marcă de oțel, are mare rezistență la coroziune.

INSTALAȚIE PENTRU FORAJ GEOLOGIC

La Întreprinderea de prospecțiuni și exploatare geologice din Deva a fost realizată o nouă și interesantă instalație pentru foraj geologic. Cu ajutorul acesteia se execută, în mediu neexplosiv, foraje, verticale, orizontale sau înclinate, pînă la adîncimea de 250 metri. Muncitorii, tehnicienii

și inginerii care au contribuit la realizarea ei au numit-o F.G.-1.211.

NOI TIPURI DE MICROHIDROAGREGATE

La întreprinderea de construcții metalice din Caransebeș au fost realizate primele tipuri de microhidroagregate elicoidale destinate cursurilor de ape cu debite mici. Denumite în limbajul specialiștilor E.O.S. 700 și E.O.S. 1.100, aceste microturbine vor fi puse în funcțiune în cadrul amenajărilor hidroenergetice de la Obreja, județul Caraș-Severin, și Nedelea 2, județul Prahova. De menționat că la întreprinderea amintită a luat ființă o secție de fabricație a unor microhidroagregate de înalt randament economic, concepute și proiectate de specialiștii centrului de cercetare științifică și inginerie tehnologică pentru echipamente hidroenergetice Reșița.

CUART DE URICANI

În Tocul denumit Virful Siglăului, din apropierea orașului Uricani, a fost descoperit primul zăcămint de cuarț din Valea Jiului, cu valori superioare. Pentru exploatarea acestei resurse de materii prime a fost deschisă o carieră și construită o stație de preparare. Datorită calităților deosebite, cuarțul de la Uricani este solicitat cu prioritate de unitățile care realizează obiecte optice, în industria sticlei și în alte domenii unde este necesară materie primă de calitate superioară.

TEHNOLOGIE MINIERĂ

Specialiștii Institutului de cercetări și proiectări miniere pentru cărbune din Petroșani au elaborat o nouă tehnologie de execuție a galeriilor de mină, care a fost experimentată cu succes în mai multe întreprinderi miniere din Valea Jiului. Pe baza acestei tehnologii, săparea se efectuează cu combina de înaintări, special concepută și realizată de specialiștii institutului, iar susținerea se asigură cu panouri prefabricate concepute și realizate în același institut. Prin eliminarea susți-

nerii cu elemente metalice sau din lemn, cît și prin mecanizarea operațiilor de săpare și betonare a galeriilor, vitezele de avansare se dublează, consumul de material lemnos se reduce substanțial și se diminuează efortul fizic.

PRODUSE SIDERURGICE ÎN PREMIERĂ

Siderurgistii din Oțelul Roșu, jud. Caraș-Severin au asimilat o mare gamă de produse siderurgice de mare necesitate pentru economia națională: platine din oțel inoxidabil, bare calibrate din oțeluri carbon pentru industria aeronautică, benzi din oțel cu crom și nichel, table din oțeluri de scule pentru pînze de fierăstrău, benzi din oțel arc, etc., ce înlocuiesc cu succes importurile.

MARI SUCESE ÎN AGRICULTURA JUDETELOR TIMIȘ ȘI ARAD

Grație tehnologiilor adaptate la condițiile locale, calității semințelor, colaborării cu unele institute de cercetări agronomice și mai ales muncii desfășurate pe ogoare, agricultorii comunelor Topolovățu Mare (jud. Timiș), Pecica și Semlac (jud. Arad) au realizat producții record de cereale și porumb, livrînd fondului de stat importante cantități. Cooperativa agricolă de producție din Topolovățu Mare a realizat în medie 8.253 kg grîu la hectar, pe întreaga suprafață cultivată, 8.819 kg orz la hectar și 20.530 kg știuleți de porumb la hectar. Cele două cooperative agricole de producție „Ogoru” și „Steagul Roșu” din com. Pecica au realizat în medie 8.365 kg grîu la hectar, respectiv 8.264 kg grîu la hectar, prima dintre ele obținînd în medie și 21.865 kg știuleți de porumb la hectar. Întreprinderea agricolă de stat din Com. Semlac a obținut o producție medie de 20.020 kg știuleți de porumb la hectar, pe întreaga suprafață destinată culturii respective.

Apreciînd performanțele realizate de agricultorii unităților menționate, Președintele Nicolae Ceaușescu le-a distins, prin decret prezidențial, pe fiecare dintre ele, cu titlul de „Erou al Muncii Socialiste”.

RARITĂȚI DENDROLOGICE

După cele șapte decenii de existență, arboretumul din Bazoșul Nou (jud. Timiș) a devenit o rezervație științifică cu rezonanță în lumea silviculturilor din țară și străinătate. Cele aproximativ 60 hectare din parcurile amplasate în lunca Timișului, la o adâncime doar de 90 metri, cuprind peste 700 specii de arbori și arbuști ornamentali de pe continentul american și cel asiatic, o întinsă suprafață de pepiniere care permit îmbogățirea patrimoniului său cu 30—40 specii noi în fiecare an, pe baza unor schimburi internaționale de semințe cu aproximativ 400 grădini botanice și academii din lume. Alături de o pădure seculară de stejari, unde există și exemplare care au 450 ani, de o fascinantă colecție de conifere și plante exotice, aici există numeroase rarități și curiozități: specii de chiparoși și abanos, „Arborele vieții”, „Arborele pagodelor”, brazi uriași, „Arborele-lalea” și chiar unele unicate ca „Pinus Taeda”, „Picea Koyamai”, „Carpinus Caroliniana”, „Castanea”, „Pumila” și altele.

APARAT COMPLEX DE GIMNASTICĂ

Un colectiv de cadre didactice universitare de la Institutul politehnic „Traian Vuia” din Timișoara a conceput și realizat un ingenios aparat de gimnastică denumit simbolic „Forvit 1”. Acest utilaj complex, compus de fapt din zece aparate ce pot fi folosite simultan, se utilizează cu bune rezultate în procesul de instruire sportivă, asigurând dezvoltarea și menținerea unor calități indispensabile sportivilor: viteză, rezistență, forță.

NOUL SPITAL JUDEȚEAN DAT ÎN FOLOSINȚĂ

În municipiul Deva a fost dat în folosință noul spital județean cu o capacitate de 460 paturi, unul din cele mai mari și mai importante obiective sociale construite în ultimii ani în județul Hunedoara. În moderna clădire, care se încadrează armonios în ansamblul arhitectonic al orașului, funcționează secții de chirurgie, urologie, ortopedie, chirurgie plastică reparatorie,

maternitate și altele, dotate cu aparatură de înaltă tehnicitate.

Noul spital este cuplat cu o policlinică, în cadrul căreia funcționează peste 20 cabinete de specialitate, alcătuind împreună o instituție de sănătate deosebit de eficientă.

TRATAMENT COMPLEX PENTRU REUMATISM

În cadrul Centrului metodologic de terapie cu „Boicil” din Timișoara a fost dată în folosință o modernă bază de tratament cu agenți fizici. Noua secție de fizioterapie — care completează în mod fericit tratamentul cu „Boicil” — include noi proceduri medicale cum sînt electroterapia, hidrotermoterapia, gimnastica medicală, masaj. În felul acesta, anumite afecțiuni reumatismale cronice și inflamatorii, cît și unele afecțiuni neurologice, vor putea fi tratate mult mai complex și cu un plus de eficiență. Sînt utilizate și unele proceduri noi cum ar fi ultrasunet și ionoforeză cu „Boicil” cît și spumantul cu „Boicil”, în tratarea reumatismului și tulburărilor de circulație periferică.

GORUNUL DE LA ȚEBEA

Gorunul lui Horea, de la Țebea, a fost ajutat de specialiști să supraviețuiască. Datorită consolidărilor la care a fost supus în ultima vreme, circa 90 la sută din scoarța trunchiului său secular este formată acum din „beton armat”. Cu cîțiva ani în urmă, s-a fixat un pilon metalic pentru susținerea singurei ramuri care mai este vie. Ramura cu frunze a istoricului gorun are o lungime de circa 9 metri și este numai o mică parte din fosta coroană a bătrînului arbore.

TIBISCUM

Din acest an, rezervația arheologică Tibiscum, din apropiere de Jupa (Caraș-Severin) a intrat în circuitul turistic național. Cele peste 800 de piese expuse prezintă evoluția așezării din paleolitic, pînă în secolul X. Printre atracții: necropola dacică, inscripții dedicate lui Apollo, statuete, monezi.

PRINTRE FRĂȚII DE PESTE OCEAN

Între 19 și 30 septembrie 1984, o delegație sinodală formată din Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, Antonie al Ardealului și Nicolae al Banatului au vizitat S.U.A., și Canada. Cu acest prilej ierarhii Bisericii Ortodoxe Române au întâlnit pe Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin la Detroit împreună cu care au oficiat sf. liturghie duminică 23 septembrie în biserica din Troy — Detroit, Michigan și duminică 30 septembrie în biserica din Montreal, Quebec. La „Vatra Românească” de lângă Detroit au avut o întâlnire frățească cu Prea Sfințitul Episcop Natanael Pop, înconjurat de reprezentanți clerici și mireni ai Episcopiei ortodoxe române din America. Au mai fost vizitate parohiile din New-York, Windsor și Hamilton.

La New-York, delegația sinodală ortodoxă română a întâlnit pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Teodosie la sediul centrului său eparhial de la Syosset și la Seminarul Sfintul Vladimir.

Scopul vizitei în S.U.A., și Canada l-a constituit continuarea legăturilor frățești normale cu ortodocșii români de peste Ocean, promovarea unității de credință și „lege” în cadrul Bisericii Ortodoxe Române.

LUCRĂRILE SEMINARULUI TEOLOGIC SUD-EST EUROPEAN
DE LA HEIDELBERG

În zilele de 2—9 septembrie 1984 s-a ținut cea de a șaptea sesiune a Seminarului teologic sud-est european, de la Heidelberg, locul unde a luat ființă cu 14 ani în urmă acest așezământ de cercetare și cunoaștere a popoarelor și Bisericilor din sud-estul Europei, de către Facultatea de Teologie din Heidelberg, din inițiativa profesorului Heyer.

Lucrările s-au ținut în clădirea Petersstift, participând un număr de 51 delegați din diferite țări: Belgia, Bulgaria, Danemarca, Grecia, Italia (din partea Secretariatului pentru Unitatea Bisericilor), Olanda, Republica Federală Germania, Republica Democrată Germană, România și Ungaria.

Din România au participat P. S. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, prof. Emilian Popescu — București, prof. Victor Iliescu — București, dr. Ioan-Vasile Leb — Sibiu, prof. Hermann Pitters de la Institutul teologic protestant din Sibiu, preotul reformat Zoltan Albu din București.

Tema principală a conferinței a fost: Alegerea harului și voia liberă a omului după tradiția Bisericilor din Răsărit și Apus.

Lucrările au constat din referate, câte patru în fiecare zi, urmate de discuții. Ele au dezbătut probleme teologice cu caracter ecumenist și probleme istorice privind legăturile dintre popoarele și Bisericile din sud-estul Europei și legăturile lor cu Europa apuseană.

Discuțiile s-au purtat într-un spirit irenic și constructiv, arătându-se punctele convergente dintre mărturisirile de credință ale Bisericii din Răsărit și Apus, precum și legăturile ce au existat între popoarele din această zonă a Europei, care au avut o istorie comună și o credință ortodoxă.

Delegații din România au susținut următoarele referate: prof. Emilian Popescu: Credința vie a oamenilor în lumina inscripțiilor din Bizanț; P. S. Episcop Vasile Coman: Trepte ale comuniunii credincioșilor în sfânta liturghie; dr. Vasile Leb: Contribuția personalităților bisericești la Unirea din 1859; prof. Mircea Păcurariu: Legături culturale și bisericești dintre Biserica Ortodoxă și cea Evanghelică în Transilvania sec. XIX (referatul a fost citit de Rev. Mökel); prof. Victor Iliescu: O viziune duhovnicească a libertății creștine; prof. Hermann Pitters: Tălmăcirea unui manuscris din opera Sfântului Grigorie de Nazianz; pastor Zoltan Albu: Colaborare ecumenică premergătoare Mișcării ecumenice în București, între Biserica Ortodoxă și Protestantă.

Poetul Ion Alexandru a prezentat în cadrul unei agape dizertația: Poezia ca dar în lumina tradiției bizantine.

Din referatele cu conținut teologic au prezentat un interes deosebit acelea care au înfățișat în paralel tema sinergismului în concepția Bisericii Ortodoxe și a Bisericii Protestante.

Lucrările Seminarului au început în fiecare zi cu explicarea unui text biblic, ales de obicei spre a lămuri unele interpretări unilaterale ale Sfintei Scripturi. Seara au avut loc în sala Institutului ecumenic expuneri cu proiecții.

Instructivă a fost prezentarea dr. Athanasios Michales din Atena despre bisericile din România, în care a prezentat diapozitive cu bisericile și mănăstirile din Moldova.

P. S. Episcop Vasile a transmis salutul și doririle de bine din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin. În cadrul agapei dată de către episcopul landului dr. Engel Hard și decanul Facultății dr. Schmol, P. S. Sa a tălmăcit rolul pe care îl are acest Seminar în înfrățirea dintre popoare și Biserici precum și rolul Heidelbergului în cultura și civilizația Europei, mulțumind pentru dragostea cu care au fost primiți participanții.

Pentru viitoarea sesiune de lucru în anul 1986 s-a preconizat ținerea lucrărilor în Ungaria, Bulgaria sau Grecia întrucât în celelalte țări sud-vest europene s-au ținut asemenea întuniri. (Telegraful Român nr. 37—38/1984, p. 3).

INSTALAREA NOULUI CONDUCĂTOR AL VICARIATULUI ORTODOX ROMÂN DIN UNGARIA

Duminică, 26 august 1984, a avut loc instalarea noului conducător al Vicariatului ortodox român din R. P. Ungară, cu sediul la Gyula, în persoana preotului Pavel Ardelean de la Cenadul Unguresc, în postul rămas vacant prin moartea prematură a regretatului Teodor Mesaroș, decedat la 13 iulie 1983.

Noul vicar a fost ales de către Adunarea eparhială a Vicariatului ortodox român din Ungaria la data de 17 mai 1984, recunoscut apoi de Oficiul de stat pentru probleme bisericești din Budapeșta și confirmat de Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române.

Preotul Pavel Ardelean s-a născut la 27 iunie 1951 în localitatea Ujkigyos, din părinți țărani. Școala primară a făcut-o în satul natal, Seminarul teologic la Caransebeș (1966—1971), iar Institutul teologic la București (1971—1975). Actualmente este doctorand la Institutul teologic din București. A fost hirotonit ca diacon la 9 iunie 1975, iar întru preot la 13 iunie 1975, pentru parohia Cenadul Unguresc (R.P.U.).

Pentru instalarea noului vicar, Prea Fericitul Patriarh Iustin l-a delegat pe P. S. Episcop dr. Vasile Coman al Oradiei, care — în acest scop — a săvârșit duminică 26 august 1984 sf. liturghie în catedrala din Gyula, înconjurat de toți preoții ortodocși români din Ungaria, la care s-a adăugat diaconul dr. Teodor Savu, inspector eparhial, de la Episcopia Oradiei. Biserica a fost plină de credincioși din localitate și din celelalte parohii ortodoxe române din Ungaria, cîntînd cu toții la răspunsurile liturgice.

În cadrul sf. liturghii, ierarhul l-a hirotosit pe noul vicar în gradul de iconom-stavrofor, înminîndu-i din partea Prea Fericitului Patriarh Iustin Crucea Patriarhală și un rînd de odăjdii noi. Ierarhul l-a dăruit o Biblie, o carte de rugăciuni și o frumoasă icoană cu chipul Mîntuitorului, iar celorlalți preoți cite o carte de rugăciuni.

După otpust, a urmat actul formal al instaurării noului vicar, la care au fost de față autorități reprezentînd Oficiul de stat pentru probleme bisericești din Budapesta, Sfatul județean Bichiș și Sfatul orășnesc Gyula. De asemenea au fost de față secretarul general al Uniunii Democratice a românilor din Ungaria și directorul liceului românesc „N. Bălcescu” din Gyula. Au mai fost de față reprezentanți ai cultelor din localitate: romano-catolic, reformat, ortodox-maghiar și evanghelic.

În cuvîntarea de instalare, P. S. Episcop Vasile a transmis binecuvîntări din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, preoților și credincioșilor ortodocși români din Ungaria, iar noului vicar rodnică activitate. Apoi, adresîndu-se noului vicar, ierarhul l-a îndemnat ca, în calitatea lui de întîistătător al preoților și credincioșilor din Ungaria, să fie model întru toate, deopotrivă preot devotat al Bisericii strămoșești și cetățean devotat al patriei în care trăiește, omul păcii și bunei înțelegeri cu toată lumea, fără nici un fel de deosebire. L-a îndemnat să se îngrijească și de formarea de noi preoți. A adus mulțumiri reprezentanților autorităților de stat, județene și locale pentru sprijinul dat bunei desfășurări a vieții religioase în cadrul Vicariatului ortodox român din Ungaria. De asemenea a mulțumit pentru participare în spirit ecumenist reprezentanților cultelor conlocuitoare.

În cuvîntul de răspuns, P. C. Părinte vicar Pavel Ardelean a exprimat calde mulțumiri Adunării eparhiale, preoților și credincioșilor pentru alegerea sa în noua demnitate, Prea Fericitului Patriarh Iustin pentru confirmare și pentru înminnarea Crucii Patriarhale și a unui rînd de odăjdii, Prea Sfințitului Episcop Vasile pentru bunăvoința de a fi venit să-l instaleze și pentru darurile făcute, ca și pentru îndemnuri și sfaturi; la fel a adus mulțumiri tuturor oaspeților și invitaților și în special bunilor credincioși ce au venit într-un număr atît de mare.

La restaurantul „Park”, s-a dat o agapă, la care s-au rostit toasturi, luînd cuvîntul: d-l Kovács Andras din partea Oficiului de stat pentru probleme bisericești, prot. dr. Berki Feriz din partea Bisericii ortodoxe maghiare, preotul reformat Nagy László în numele Bisericii reformate și evanghelice, preotul Teodor Rocsin și părintele vicar Pavel Ardelean. Tuturor le-a răspuns P. S. Episcop Vasile, mulțumind pentru atmosfera de caldă prietenie și încrede. (Telegraful român nr. 37—38/1984, p. 3).

NOUL DIRECTOR AL COMISIEI MISIUNE ȘI EVANGHELIZARE

Din ianuarie a.c., Comisia Misiune și Evanghelizare are un nou director în persoana pastorului Eugene L. Stockwell, membru activ de muți ani în mișcarea ecumenică. Pastorul Stockwell va face ca această comisie să beneficieze de bogata experiență pe care a acumulat-o în diverse posturi de conducere, cel mai recent fiind cel de secretar general adjunct al Departamentului de peste ocean al Consiliului Național al Bisericilor din S.U.A. În afară de aceasta, el a fost mulți ani în America Latină.

EPSCOPUL ANGLICAN DE CULOARE DESMOND TUTU —
LAUREAT AL PREMIULUI NOBEL PENTRU PACE

În toamna anului 1984, Premiul Nobel pentru Pace a fost decernat episcopului anglican de culoare Desmond Tutu din Johannesburg, pentru activitatea sa neobosită consacrată desființării apartheidului în Republica Sud-Africană, țară în care 73% din totalul populației o formează negrii. Desmond Tutu este cel de al treilea laureat de culoare al Premiului Nobel pentru Pace, după concetățeanul său Albert Lutuli (în 1960) și regretatul pastor american Martin Luther King (în 1964).

Născut la 7 octombrie 1931 într-o localitate de lângă Johannesburg, a urmat cursurile Colegiului din Fretoria, apoi pe cele de teologie, în țara sa și în Anglia. După ce a funcționat un timp în învățământul universitar — pentru negrii — între anii 1972—1975, Tutu a ocupat postul de director al fondurilor pentru educație din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În anul 1975 a fost ales episcop anglican de Johannesburg, funcție deținută pentru prima oară de un om de culoare, iar din 1978 cumulează și funcția de secretar general al Consiliului sud-african al Bisericilor.

Episcopul Desmond Tutu este unul dintre principalii militanți sud-africani împotriva politicii rasiste, activitate pentru care a fost arestat și internat în repetate rânduri de către autoritățile din Pretoria. Prin decernarea înaltei distincții, i s-a recunoscut „rolul de lider al luptei pentru soluționarea problemei apartheidului în Africa de Sud”, juriul argumentând că „mijloacele prin care este dusă această luptă sînt de o importanță vitală, atît pentru continentul african în ansamblul său cît și pentru cauza păcii mondiale”.

Propovăduind reconcilierea rasială, împotriva violențelor, deviza episcopului Tutu este că numai abolirea apartheidului va evita „o baie de sînge” în Africa de Sud. „Eu sînt un militant pentru pace, dar nu un pacifist, și voi face tot ceea ce îmi stă în putință pentru a distruge acest sistem diabolic, care este apartheidul... Sîntem pe cale de a cîștiga, dreptatea este pe cale de a cîștiga. Prin decernarea acestei distincții pe 1984 se aduce un nou omagiu curajului și eroismului negrilor sud-africani care utilizează metode pașnice în lupta împotriva apartheidului” — declara noul laureat al Premiului Nobel pentru Pace.

„SPAȚIUL APARTINE ÎNTREGII OMENIRI”

În ziua de 2 octombrie a.c., S. Sa Papa Ioan-Paul II a primit în audiență un grup de 30 savanți proveniți din 15 țări ale lumii, participanți la un colocviu cu tema „Rezultatele explorărilor spațiale asupra neamului omenesc”, cărora le-a declarat printre altele:

„Cercetările științifice asupra naturii universului nostru au progresat și vor progresa încă, utilizînd mijloace tehnice sofisticate și perfecționate. La întrebarea cui aparține spațiul acesta, nu ezit să răspund că spațiul aparține întregii omeniri, că el există spre folosul tuturor. El nu trebuie niciodată să fie rezervat doar folosului unei țări sau al unei grupări sociale. Sateliții joacă un rol benefic, facilitînd dialogul între culturi, esențial pentru pacea lumii. Tehnologia spațială modernă nu trebuie utilizată în nici o formă de imperialism cultural sau ideologic, în detrimentul culturii autentice a oamenilor, ci spre respectul diferențelor legitime care s-au dezvoltat în istoria fiecărui popor. Programele spațiale trebuie să ajute lumea, trebuie să se restabilească ordinea și dreptatea, să se restaureze armonia între om și natură”. (*L'Osservatore Romano*, nr. 42/16 octombrie 1984, p. 2).

RELIGIILE SE PRONUNȚĂ PENTRU DEMNITATEA OAMENILOR ȘI PACE

Aproximativ 600 participanți din 60 de țări ale lumii, reprezentând aproape toate religiile, s-au întrunit la Nairobi în cea de a patra Conferință mondială pentru religii și pace, din 23—31 august 1984.

C.C.P. a fost reprezentată prin secretarul său general dr. Lubomir Mirejovsky și de secretarul C.C.P. al Africii, pastorul Stanford Shauri.

Cu toate deosebirile de tradiții religioase, un punct comun i-a unit pe toți participanții la Congres: problema păstrării bunului celui mai de preț, pacea și apărarea de amenințarea nucleară.

În declarația de la închiderea lucrărilor participanții și-au arătat îngrijorarea în fața pericolului amenințărilor nucleare, numind armele nucleare și mijloacele de distrugere în masă ca imorale și criminale.

S-a subliniat clara legătură reciprocă dintre dezarmare și dezvoltare. „Dezarmare înseamnă eliberare — nu numai de arsenale ci și o eliberare de continua teamă și nesiguranță pe care ne-o dau aceste instrumente ale morții. Dezvoltarea înseamnă eliberare de foame și sărăcie, înseamnă o dreaptă împărțire a resurselor naturale și economice a lumii și ne lasă să ne investim energiile în viață și viitor”.

De asemenea, a fost condamnată ideologia și „teologia” de apartheid din Africa de Sud.

„Noi ne obligăm — se spune în declarația comună — să lucrăm împreună la o schimbare a structurilor politice și economice internaționale, susținute de regimul sud african.

Cu toate deosebirile religioase, sociale, politice și culturale, care nu au fost ușor de învins, în cadrul discuțiilor — participanții au manifestat o coeziune de interese în problema păcii. (Information CFK nr. 338, 11 sep. 1984, p. 5—6) (Livius Ioan Jebelean).

LIBERTATE ȘI PACE ÎN ASIA

Revista „Information CFK” nr. 340/22 octombrie 1984 anunță că cea de a doua întrunire generală a conferinței creștine pentru pace din Asia a avut loc la Tokio între 15—19 octombrie 1984, deschisă sub președinția profesorului dr. Russel Chandran. Au participat 60 delegați din 12 țări ale Asiei. Tema întrunirii a fost „Libertate pentru pace, întru dreptatea și demnitatea oamenilor, a tuturor popoarelor din Asia”. Au participat în calitate de observatori, reprezentanți ai Republicii Populare Chineze și ai Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga.

Referatul principal al întrunirii a fost prezentat de clericul Tissa Balasuriya din Sri Lanka, avînd ca temă: „Hristos ne cheamă la pace și dreptate în Asia”. Analizînd situația asiatică referentul a cerut Bisericilor o nouă înțelegere a misiunii lor în Asia, o teologie inspirată din viața și învățătura lui Iisus Hristos și din mărturiile Bisericii primelor veacuri.

Alte trei referate au analizat situația precară a lumii a treia exploatată de conserne internaționale.

Cele trei grupe au tratat temele: „Procesul recolonizării țărilor asiatice”, „Militarismul” și „Datoria menținerii păcii în relație cu pluralitatea religiilor”.

În timpul conferinței, dl. Abraham Thampy din India a fost ales în funcția de președinte al C.C.P. a Asiei. Fostul președinte, prof. Russel Chandran, și-a oferit sprijinul în vederea organizării unui institut de cercetări în problema păcii în Asia.

La încheierea lucrărilor a fost elaborat documentul intitulat „Realități asiatice”. A fost redactată și o „Scrisoare deschisă” către Bisericele din Japonia (Livius Ioan Jebelean).

AL DOILEA CONGRES INTERECLEZIAL DE ISTORIE

Cel de al doilea Congres intereclezial de istorie a avut loc la Bari sub înaltul patronaj al Papei Ioan Paul II și al Patriarhului Dimitrios I al Constantinopolului. Tema a fost: „Dimensiunea europeană a operei Sf. Chiril și Metodiu”. Referatele principale au fost prezentate de profesorii Vlassios Fidas de la Facultatea de teologie ortodoxă din Atena și Vassilios Istavridis de la Istanbul, precum și de preoții dominicani Gerardo Cioffari și Salvatore Manna.

Primul congres a avut loc în 1969. Pr. Salvatore Manna, președintele Institutului ecumenic de teologie din Bari, care organizează aceste întâlniri de studii, a anunțat că viitoarea întâlnire va avea loc în 1987 și va fi dedicată celui de al doilea Sinod de la Niceea, ultimul din cele șapte Sinoade ecumenice, căruia i se va sărbători cel de al 12-lea centenar (La Documentation Catholique, 17 iunie 1984, pag. 649).

LIMBA ARAMAICĂ NU ESTE O LIMBĂ MOARTĂ

Una din cele mai vechi limbi semitohamitice, limba aramaică, limba primilor creștini, era de multă vreme considerată de lingviști ca o limbă moartă. Se pare însă că lucrurile nu stau așa. Iată ce scrie, legat de aceasta, Japan Times Weekly: „Se pare că limba aramaică trăiește și servește ca mijloc de comunicare locuitorilor a trei sate siriene, situate în munții Antilibanului, la 60 de kilometri de Damasc. Creștini din localitatea Maalula și din alte două sate situate în apropiere vorbesc limba pe care învățați lingviști o numesc dialectul arameic de vest. Acest idiom a fost vorbit în Palestina în timpul stăpînirii romane și a apariției primilor creștini, și, după cum susțin teologii, în această limbă vorbea Iisus Hristos”. În prezent limba aramaică, trecută de specialiști în rîndul limbilor moarte, e studiată în puține universități din lume. Pînă la noi au ajuns vechi texte aramaice și diferite fragmente de inscripții. În aramaică sînt scrise două cărți, incluse în Biblie. Desigur, majoritatea celor 4.000 de locuitori ai Maalulei cunosc bine araba, dar între ei și în familie folosesc de obicei limba lor maternă. În biserica mănăstirii Sfîntul Gheorghe, situată pe creasta unui munte, slujba religioasă are loc în aramaică. Această biserică a fost locul în care creștinii din secolul al IV-lea al erei noastre și-au afirmat concepțiile și datinile lor; astăzi, printre icoanele cu chipuri palide, șterse, pot fi văzute statui atinse de aripa vremii, înfățișînd sfinți vechi, de nimeni știuți în momentul de față. După părerea unor cunoscători, supraviețuitorii limbii aramaice în trei sate siriene se explică prin inaccesibilitatea și prin izolarea acestor locuri, unde vreme îndelungată primii creștini au putut să se salveze de persecuții. În prezenti între locuitorii celor trei așezări — catolici, ortodocși și musulmani — domnește o pace deplină. Ei primesc cu plăcere pe savanții care sosesc aici din toate colțurile lumii, înregistrează cu dragă inimă pe bandă de magnetofon graiul lor molcom și cîntător și se miră de interesul pe care limba ce-o vorbesc îl stîrnește pe mapamond (Flacăra nr. 44 (1533) din 2 nov. 1984, p. 23).

SE MAI PĂSTREAZĂ VESTIGII DIN ARCA LUI NOE?

Cu aproape doi ani în urmă, presa anunța că o expediție de cercetare întreprinsă pe muntele Ararat, din estul Turciei, descoperise resturile unei corăbii antice, presupusă a fi arca lui Noe. Treptat, entuziasmului incipient i-au luat locul îndoielile, declarațiile contradictorii, confuziile.

Trei prestigioși exploratori americani — Marvin Steffins, Ron Wyatt și James Irwin — și-au propus să elucideze „cazul”, dar l-au complicat și mai mult. Primul dintre ei oferă presei două declarații contradictorii, într-un interval de numai câteva zile, și l-a dezavuat pe cel de al doilea — cu care fusese împreună — în afirmația că ar fi găsit bucăți de lemn fosilizat și ar fi identificat locul, forma și dimensiunile corăbiei, în concordanță cu cartea Facerii. În sfârșit, cel de al treilea, efectuându-și cercetările de unul singur, nu a ajuns la nici un rezultat, promițând că le va relua în cursul anului viitor („Revista Cultului Mozaic”, nr. 563/1984, p. 3).

MOARTEA UNUI VREDNIC SLUJITOR AL ALTARULUI

În 24 august 1984 a trecut la cele veșnice protopopul stavrofor Aurel Uroș, fostul conducător al Vicariatului Ortodox român din Virșeț, R.S.F. Iugoslavia, în vîrstă de 74 ani.

S-a născut în anul 1910 în comuna Doloave din părinți agricultori. După ciclul elementar efectuat în comuna natală, a urmat școala normală la Timișoara și cursurile Academiei teologice din Caransebeș. În anul 1932 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Dobrița. A mai servit succesiv și parohiile Mramorac, Cuvin, Jamul Mic și Virșeț, după ce a devenit protopop al Panceovei.

În anul 1971, după înființarea Vicariatului Ortodox român din Virșeț, protopopului Aurel Uroș i s-a încredințat conducerea noului organism bisericesc, funcție pe care a îndeplinit-o timp de zece ani cu tact pastoral și înțelepciune, respectiv pînă în anul 1981 cînd s-a pensionat.

În cursul celor aproape cinci decenii de activitate neîntreruptă, a acordat atenție și scrisului teologic, numărîndu-se printre colaboratorii unui număr de reviste de acest profil din Iugoslavia și România. A inițiat și condus, de asemenea, organul de presă „Credința” al Vicariatului, precum și „Calendarul bisericesc”.

Sicriul cu osemintele sale a fost depus în biserica românească din Virșeț, unde în ziua de 25 august a.c. a fost oficiată slujba înmormîntării, printr-un sobor de 17 preoți români și sîrbi, în prezența a numeroși credincioși și a unor reprezentanți ai altor culte religioase. Cuvîntări funebre au rostit preoții Moise Ianeș, actualul conducător al Vicariatului Ortodox Român din Virșeț, Andrei Turcoane din Nicolinț și protopopul Marinco Giuricin, delegat al Episcopiei Ortodoxe Sîrbe din Virșeț. Rămășițele pămîntești ale regretatului vicar Aurel Uroș au fost apoi înhumate în cîmîtirul românesc din Virșeț.

„PE ACEL MIC MUNTE ATHOS”

În vara acestui an, doi călugări romano-catolici italieni, Moise și Ilie, de la mănăstirea Villa Bricco din Capriata d'Orba, Alessandria, ne-au vizitat țara, fiind oaspeții unui număr de așezăminte monastice românești. Activitatea lor este în general orientată spre studierea spiritualității ortodoxe, a vieții monahale răsăritene, pentru stabilirea de contacte și dialog.

Impresiile culese de cei doi călugări în cursul a două săptămâni de călătorie prin mănăstiri moldovene — la care și-au circumscris periplul românesc — au fost reproduse în cotidianul local „La Voce Alessandrina” nr. 30/28 iulie 1984 și apoi în cel de mare tiraj „Avvenire”, apărut în aceeași vreme. Descrierea locurilor vizitate, considerațiile proprii, punctate cu interesante digresiuni și caracterizări, se constituie în adevărate pagini de antologie beletristică.

Cele două relatări la care ne referim se completează reciproc, dar pe alocuri sînt și identice. Reluarea din cotidianul „Avvenire” explică oricum interesul stîrnit în mijlocul cititorilor italieni. Sînt opiniile și simțămintele a doi clerici de pe alte meleaguri, care ne-au vizitat țara, asemenea unui imens număr de călători străini, cunoscuți și anonimi, din cursul veacurilor precedente și pînă în zilele noastre. Dat fiind importanța considerațiilor formulate, culoarea și ineditul descrierilor, ecoul celor văzute și trăite pe pămînt românesc în sufletele lor, reproducem în continuare, în versiune prescurtată, cele încredințate presei italiene:

„Ne-am întors de puțină vreme din România, după o vizită de două săptămîni la mănăstirile Moldovei și în împrejurimile Bucureștiului, ca invitați ai prealubitului părinte Ioanichie Bălan de la Mănăstirea Bistrița din Moldova, profund cunoscător al monahismului românesc, ca unul care a publicat deja în țara sa mai multe cărți asupra acestui subiect. Pe lîngă, firește, interesul studiului, ne mîna dorința să cunoaștem direct acea tradiție monahală românească, încă și astăzi foarte vie, și care se poate defini ca o sinteză originală între temperamentul latin și spiritualitatea bizantină și slavă... Această experiență istorică proprie poporului român i-a permis să-și exprime geniul său creator într-o fecundă operă de sinteză între cele două lumi, în formele vieții sale artistice și religioase. Ne gîndim la bisericile mănăstirilor din Moldova — Bucovina din secolele XV și XVI, ca Voroneț, Moldovița, Sucevița, etc., cu pereții exteriori împodobiți cu splendide fresce, unde feluritele elemente de proveniență gotică, sîrbă, bizantină, sînt contopite într-o perfectă unitate de stil, după canoanele unei viziuni estetice tipic românești. De altfel, acel monahism, în sensul în care a fost posibil să conceapă asemenea capodopere, s-a dezvoltat în albia aceleiași experiențe istorice și acest fapt îl face interesant prin trăsăturile sale originale față de marile tradiții greacă și slavă, singurele care sînt practic cunoscute de noi în Occident.

„Grație lucrărilor monahului Ioanichie Bălan și a unei întregi istoriografii religioase românești, putem avea acum o cunoaștere mai puțin sumară asupra tradiției spirituale românești, la fel de vie și azi, cu numeroasele sale mănăstiri, cu figurile sale „harismatice” și cu slujbele sale liturgice, în biserici înțesate de oameni, într-un climat de intensă participare...

„Pentru noi, ca monahi, ceea ce constituia elementul primordial, era să avem o cunoaștere directă a acestei tradiții monastice românești, obiect al cercetărilor și

studiului nostru, în care presimțeam o anume afinitate cu sensibilitatea noastră. Am petrecut două săptămâni în mănăstiri ortodoxe ale Moldovei, întîmpinați pretutindeni cu cordialitate și simpatie, grație îndeosebi părintelui Ioanichie, însoțitorul nostru săritor și priceput, cunoscut în toate mănăstirile, fie personal, fie prin mijlocirea cărților sale.

„Peisajul caracteristic al Moldovei, o întreagă succesiune de munți și de coline acoperite de clăi de fin, de crînguri și păduri întrerupte de minuscule luminișuri, brăzdate de numeroase cursuri de apă, pare să reveleze în istorie ambianța ideală pentru așezările monahale. Cu câteva secole înainte de marile mănăstiri de piatră (prima bine documentată e Vodița, întemeiată în 1370 de Sf. Nicodim de la Tismana), la marginea imenselor păduri, se aflau răspindite construcții simple de lemn, unde sihăștrii sau grupuri de solitari duceau un mod de viață idioritm, potrivit idealului exprimat de termenul grecesc „isihia” — redat în românește cu „sihăstria” — în care se găseau contopite în armonie puterile ascetice, rugăciunea, viața practică de fiecare zi și contactul strîns cu credincioșii din satele limitrofe. Chiar și după înflorirea extraordinară a vieții monahale, din secolele XIV—XV, în acele mari mănăstiri care fuseseră întemeiate sub patronajul domnilor, stilul de viață caracteristic, inspirat de „isihia”, s-a menținut de-a lungul timpului, sfîrșind prin a implica însăși marile comunități monastice...

„Prima etapă a fost Bistrița, una dintre cele mai vechi și vestite mănăstiri românești. Am fost dintr-odată uimiți, remarcînd complexul mănăstirii complet restaurat, de la zidurile de incintă la biserică, cu clopotnița din sec. XV.

„Și nu mică ne-a fost uimirea de a constata în diferitele mănăstiri pe care le-am vizitat o întreagă serie de lucrări de restaurare și de înfrumusețare, rod al puterii lăuntrice a Bisericii românești cu sprijinul deschis al statului, interesat să valorifice patrimoniul artistic și cultural al mănăstirilor, în sensul unei reafirmări a identității naționale în continuitate istorică cu trecutul.

„De la Bistrița am urcat de-a lungul văii riului Tarcău pînă la mănăstirea cu același nume, așezată într-un dulce luminis, înconjurat pretutindeni de pădure carpatină. Un simțămînt de liniște, de odihnă parvine de la oameni și lucruri. Ambianța naturală încîntătoare și caracterul blînd și liniștit al monahilor, ca și al restului oamenilor în general, îți dă senzația că nu există timpul. Într-o căsuță de-a lungul riului, în fundul unei văi, am cunoscut pe părintele Nicodim, fost profesor de teologie, acum, de 25 de ani, călugăr în acel loc. Totul înrînsul exprimă blîndețe și cumpătare. Al zice că este mereu în rugăciune și cuvintele sale smerite au lăsat un ecou de lungă durată în sufletul nostru...

„La Sihla, lângă grota Sfintei Teodora — o celebră ascetă din secolul XVIII — trăiește, acum octogenar, părintele Paisie „duhovnicul”, părintele spiritual, sau părintele confesor prin excelență: un autentic om al lui Dumnezeu, punct de referință sigur pentru mulți monahi, monahii și credincioșii care urcă adesea aici sus pentru a-și deschide sufletul lor și a primi un „cuvînt de mîntuire”. Despre el se spune că plînge păcatele altora ca pe ale sale proprii: o întîlnire pentru noi de neuitat...

„Marile mănăstiri ale Moldovei pe care le-am vizitat (Bistrița, Sihăstria, Secul, Neamț, Agapia și Văratec) se află toate pe o rază de câteva zeci de kilometri, concentrate într-o zonă pe care românii o numesc micul lor „Munte Athos”. Eram curioși în special să vizităm Agapia și Văratecul, cele două dintre cele mai mari mănăstiri de măici din România, cu circa 300 monahii fiecare. Ne-am găsit în fața unui adevărat sat de monahii, alcătuit din foarte numeroase căsuțe, cum se văd în toate satele moldovenești, răspindite pe latura unei coline, cu bisERICA principală în centru. Văzînd monahiile îngrijindu-se, în trecere, sau șezînd să se odihnească pe veranda căsuței lor, ți se comunică imediat simțămîntul firescului vieții lor religioase, care ilustrează bine acel caracter de liniște și dulceață așa de tipic al mănăstirilor românești...

„La Sihăstria, alt renumit centru de viață spirituală, am putut ajunge abia noaptea tîrziu. Ajungem la rugăciunea de la miezul nopții, surprinși de a remarca printre monahi, chiar și la ora aceea, un mic grup de credincioși, care, în-genunchiați, urmăreau în liniște desfășurarea slujbei. Și aici o întîlnire unică,

aceea cu părintele Cleopa, un om cu o profundă știință duhovnicească, care trăiește în singurătate în chilia lui, la câțiva pași de mănăstire.

„În întâlnirile noastre, am fost mereu uimiți de bunătatea și căldura cu care am fost înconjurați, iar în conversații, insistența cu care ne era prezentat esențialul profesiei monahale, care constă în a avea o inimă blândă și înțelegătoare față de oameni. Poate că în această aprofundare trebuie să fie căutat adevăratul motiv al acelui simț al armoniei și liniștei ce se poate recunoaște în însăși arhitectura mănăstirilor, rod al unei viziuni spirituale, înrădăcinată adânc în tradiția culturală și spirituală a populației țărănești a Moldovei. Aceeași măreție oferă și caracterul impunător al mănăstirii Neamț, cea mai celebră din România, ctitorită de domnii Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, în secolul XV. Se vede limpede că mănăstirile respiră un climat de adâncă religiozitate, care se exprimă și în acte concrete ale vieții de toate zilele...”

„Am avut posibilitatea să observăm de aproape, în zilele petrecute, că un raport foarte strâns și firesc îi leagă între ei pe monahi de credincioși, cu toții respirând același climat spiritual. O astfel de simbioză a produs totdeauna însemnate roade culturale și spirituale. Chiar astăzi încă acest fapt constituie una dintre caracteristicile cele mai izbitoare și originale ale societății românești, deosebindu-se din acest punct de vedere chiar și de celelalte țări ortodoxe...”

„Aici găsește inspirațiile cele mai fecunde însăși cercetarea teologică a unor oameni ca părintele Dumitru Stăniloae, teolog de faimă internațională, pe care l-am întâlnit în biroul său la București, și care înțelege teologia ca experiență a lucrării lui Dumnezeu în om și printre oameni, cu scopul de a-i ajuta să devină în Hristos mereu tot mai umani...”

Iată câteva aprecieri edificatoare, ce ilustrează de la sine, încă odată, prestigiul și popularitatea Bisericii și a țării noastre în lume.

VIAȚA BISERICĂSĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PRĂZNUIREA SFÎNTULUI IOSIF CEL NOU DE LA PARTOȘ

Sărbătorirea patronului duhovnicesc al Mitropoliei Banatului a adunat și de data aceasta, ca în fiecare an, mulțime de preoți și credincioși din Timișoara și de pe toate meleagurile bănățene.

Rînduiala hramului a început din ajun cu slujba vecerniei săvîrșită în prezența I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului de către Prea Sfințitul Episcop Timotei, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi și un cuvînt de învățătură rostit de părintele Dimitrie Negrei, de la parohia Zlagna, protopopiatul Caransebeș. Credincioșii au avut cu acest prilej posibilitatea de a cinsti după cuviință moaștele Sfîntului, depuse în acest scop în fața ușilor împărătești, mulți dintre ei rămînînd în biserică toată noaptea la priveghere, solicitînd preoților servicii duhovnicești particulare.

În ziua hramului, 15 septembrie, s-a oficiat sfînta liturghie arhierască. Predica zilei a fost rostită de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

Șirul slujbelor s-a încheiat cu vecernia din seara hramului, în cadrul căreia a predicat părintele Gheorghe Șuvăgău de la parohia Mitnicul Mare, protopopiatul Caransebeș.

Sărbătorirea Sfîntului Ierarh de la Partoș s-a făcut în tot cuprinsul eparhiei, și în deosebi la bisericile care îl au ca patron.

NOI CLERICI AI EPARHIEI

În ultima perioadă de timp, numărul clericilor eparhiei a fost întregit cu noi absolvenți ai școlilor noastre teologice. Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitul Episcop Timotei a procedat la hirotonirea lor, după cum urmează :

— *Emilian Șerban*, licențiat al Institutului teologic universitar din București, hirotonit diacon în 14 iunie, iar preot în 15 iunie a.c., pe seama parohiei Iertof din protopopiatul Oravița ;

— *Marius Iuga*, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon și apoi preot în 4, respectiv 5 octombrie a.c., pe seama parohiei Coșava din protopopiatul Făget ;

— *Ioan Mura*, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon în 5 octombrie, iar preot în 6 octombrie a.c., pe seama parohiei Calacea din protopopiatul Timișoara ;

— *diaconul Ionel Popescu*, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș, hirotonit preot în 7 octombrie a.c., pe seama paraclisului seminarului ;

— *Alexandru Oprîșoni*, licențiat al Institutului teologic universitar din Sibiu, hirotonit diacon și apoi preot în 25, respectiv 27 octombrie a.c., pe seama parohiei Sintești din protopopiatul Făget;

— *diaconul Ioan Țirnea*, hirotonit preot în 25 octombrie a.c., pe seama catedralei mitropolitane din Timișoara;

— *Mihai Boran*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon și apoi preot în 27, respectiv 29 octombrie a.c., pe seama parohiei Dezești, protopopiatul Reșița;

— *Iosif Boroica*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon în 29 octombrie, iar preot în 30 octombrie a.c., pentru parohia Globucraiova, protopopiatul Caransebeș;

— *Solomon Dragotă*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon și apoi preot în 30, respectiv 31 octombrie a.c., pe seama parohiei Bogodiniș din protopopiatul Oravița.

După efectuarea practicii liturgice și administrative la catedrala mitropolitană și Centrul eparhial, tinerii clerici, primind îndrumările necesare, au fost instalați în oficiile pe seama cărora au fost numiți și hirotoniți.

ANIVERSAREA BICENTENARULUI REVOLUȚIEI LUI HOREA

Potrivit hotărîrii Sfîntului Sinod, cea de a patra conferință preotească din acest an s-a desfășurat în a doua jumătate a lunii octombrie la sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei, dezbătînd tema aniversară „Momente din lupta poporului român pentru afirmarea ființei sale naționale de-a lungul veacurilor, (cu prilejul împlinirii a 200 ani de la revoluția lui Horea, Cloșca și Crișan)”. Similar manifestărilor culturale organizate în întreaga țară, conferințele preoțești s-au transformat în adevărate simpozioane închinete memoriei înaintașilor care au luptat cu abnegație și dîrzenie pentru cele mai scumpe idealuri ale poporului român, de libertate, emancipare socială și națională, unitate statală și independență. Pregătite din timp, sub îndrumarea factorilor de răspundere de la Centrul eparhial, conferințele preoțești au constituit deopotrivă un nou prilej pentru afirmarea sprijinului entuziast al clerului și credincioșilor ortodocși români de pe aceste meleaguri ale țării, asemenea înaintașilor, la toate strădaniile de mai bine și progres ale poporului căruia aparțin. Înalț Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae a participat personal la conferințele protopopiatelor Reșița, Caransebeș, Oravița și Deta, iar Prea Sfîntul Episcop Timotei la conferința protopopiatelor Timișoara, Lugoj și Făget.

Referatele, alcătuite cu grijă, au fost prezentate de preoții parohi Ioan Bălăngeanu — Stamora Română la Timișoara, Ioan Rușoni — Budiniș la Lugoj, Iulian Oprîșoni — Făget la Făget, Arhim Miloș — Deta la Deta, Spiridon Ștefan — Ocna de Fier la Reșița, Dimitrie Negrei — Zlagna la Caransebeș și Iosif Romănu — Iam la Oravița. Referenții au evidențiat că revoluția românească din 1784 este un crîmpei din lupta multiseclară a poporului nostru pentru idealuri ce s-au împlinit cu adevărat în contemporaneitatea noastră, cînd România traversează cea mai luminoasă epocă din istoria ei, de progres multilateral și pace, spre fericirea și bunăstarea materială și spirituală a tuturor fiilor ei. Martiriul lui Horea, Cloșca și Crișan se înscrie în seria multor sacrificii pentru ca fiii României contemporane să poată trăi astăzi idealurile lor împlinite.

Pe marginea referatelor s-au înscris la cuvînt 82 preoți care au reliefat importanța temei aniversare în contextul participării pămîntului a Bisericii noastre

strămoșești la toate etapele devenirii poporului român și în optica prezentului luminoș pe care îl trăiește întreaga noastră țară.

Concluziile formulate de Întâistătătorul eparhiei au rememorat cele mai importante momente ale luptei poporului român pentru dreptate socială și națională, pentru unitate și neamținare, accentuând îndatorirea clerului de a sprijini prin cuvânt și faptă munca entuziastă a poporului nostru, strâns unit în jurul ilustruului său conducător Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru înălțarea țării pe culmile civilizației și progresului.

VIZITA UNUI DISTINS OASPETE

La invitația Patriarhiei Române, Excelența Sa Ronald Băr, episcop romano-catolic al Rotterdamului — Olanda, a făcut o vizită în țara noastră între 5—14 octombrie a.c.

Programul vizitei a avut în vedere câteva obiective între care și Mitropolia Banatului.

Astfel, însoțit de secretarul său și Prea Sfințitul episcop Vasile Tirgovișteanul, asistat de preotul Alexandru Tudor, din cadrul sectorului relații externe bisericești al Patriarhiei, distinsul oaspete a sosit la Timișoara, luni, 8 octombrie a.c.

A fost primit de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și Prea Sfințitul Episcop Timotei, asistați de membrii Permanenței Consiliului Eparhial.

În aceeași zi au fost vizitate catedrala mitropolitană, colecția de artă bisericească veche din incinta acestora, sediul oficiului protopopesco și mai multe biserici parohiale de pe raza orașului.

Dejunul oficial oferit la reședința mitropolitană a reunit pe gazde și oaspeți, alături de care au mai luat parte: preotul Vladimir Marcovici, conducătorul Vicariatului ortodox sârb din Timișoara, monseniorul Ferdinand Csiza, din partea protopopiatului romano-catolic, pastorii Leo Penker și Sandor Feyer, reprezentând comunitatea evanghelică, respectiv reformată și dr. Ernst Neumann, prim-rabinul cultului mozaic.

În după-amiaza zilei, oaspeții, însoțiți de P. S. Episcop Timotei și P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, s-au deplasat la mănăstirea Arad-Gai, unde l-au întâlnit pe P. S. Gherasim Hunedoreanul, arhiepiscopul vicar al Eparhiei Aradului și obștea monahală de aici.

A doua zi, marți 9 octombrie, însoțit de P. S. Episcop Timotei și P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, cărora li s-au alăturat P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei și dl. Sorin Moldovan, membru al Consiliului Eparhial, oaspeții s-au deplasat la parohia Lovrin unde au fost întâmpinați de preotul locului Ioan Brânzei și reprezentanții consiliului parohial, credincioși și credincioase. A fost vizitată biserica recent construită, în legătură cu edificarea căreia s-au oferit lămuririle necesare. Discuțiile au continuat la casa parohială unde a fost prezent și preotul romano-catolic din localitate.

Prânzul oferit la reședința mitropolitană, a fost un nou prilej de întâlnire între gazde și oaspeți și de împreună trăire în atmosferă cordială și ecumenică.

În seara aceleiași zile înaltul oaspete olandez și însoțitorii săi s-au reîntors la București.

Deși s-a desfășurat pe parcursul a doar două zile, vizita la Timișoara a reprezentantului Bisericii romano-catolice din Olanda, a constituit un binevenit prilej pentru mai buna cunoaștere reciprocă prin împărtășirea experienței fiecăruia, episcopul Roland Băr exprimând bucuria de a fi luat contact nemijlocit cu viața eparhiei noastre, de a fi putut întâlni pe ierarhii, clericii și credincioșii ei.

PRAZNICUL FRAȚILOR ORTODOCȘI ROMÂNI DIN CADRUL VICARIATULUI ROMÂN DE LA VÎRȘET

Ascultînd cu părintească dragoste dorința credincioșilor parohiei Coștei din cadrul Vicariatului Ortodox Român din Vîrșet R.S.F. Iugoslavia, Prea Fericitul Patriarh Iustin a delegat spre a le face sfințirea bisericii pe Prea Sfințitul Episcop Timotei. În împlinirea acestei misiuni, P. S. Sa a fost însoțit de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.

Duminica din 21 octombrie ac. a reprezentat o zi de mare sărbătoare pentru credincioșii din Coștei, care împreună cu soborul preoților l-au întîmpinat pe delegatul Prea Fericitului Patriarh Iustin. Cuvîntul de bun venit a fost rostit de preotul paroh Virgil Magda, la care a răspuns P. S. Sa împărtaşind tuturor binecuvîntarea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

După ritualul sfințirii, în cadrul sfintei liturghii s-a făcut și hirotesia întru iconom stavrofor a fostului paroh, protopopul onorific Ioan Jumanca, la împlinirea a peste cinci decenii de activitate preotească. În cuvîntul de învățătură, P. S. Sa a vorbit despre „Obștea și familia creștină”, în sensul contribuției pe care o aduce Biserica la înfrățirea popoarelor și pacea lumii. S-a exemplificat cu relațiile dintre Bisericile Ortodoxe surori Română și Sîrbă, în contextul bunelor raporturi dintre poporul român și popoarele Iugoslaviei.

La sfîrșitul sfintei liturghii, după raportul prezentat în numele parohiei de P. C. Părinte vicar Moise Ianeș, P. S. Sa a apreciat rîvna deosebită a preotului și credincioșilor locali ca o garanție pentru noi realizări. La agapa tradițională ce a urmat sfințirii prinoaselor, s-au rostit toasturi Printre vorbitori s-a numărat și P. C. Protopop Dușan Kolarov din Vîrșet, reprezentant al Prea Sfințitului Episcop Sava, administratorul Eparhiei Vîrșetului, care a evidențiat bunele raporturi româno-iugoslave. Corul parohial și fanfara căminului cultural din Coștei au intonat și executat mai multe bucăți religioase și populare românești.

La întreaga festivitate a fost de față și reprezentantul local al Comisiei iugoslave pentru relațiile cu unitățile religioase, ca delegat al autorităților locale.

Oaspeții din România au fost rugați, la plecare, să se facă interpretii simțămîntelor tuturor credincioșilor locali de atașament față de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin.

În drum spre țară, delegații Bisericii Ortodoxe Române au mai vizitat centrul vicarial din Vîrșet, parohiile ortodoxe române din Iablanca și Mesici, precum și mănăstirea ortodoxă sîrbă din Mesici, fiind înconjurați pretutindeni de stimă și simpatie.

DESCHIDEREA FESTIVĂ A NOULUI AN ȘCOLAR 1984—1985 LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Duminică 7 octombrie 1984 a avut loc deschiderea festivă a noului an de învățămînt la Seminarul teologic din Caransebeș în prezența Prea Sfințitului Episcop dr. Timotei Sevciciu și a P. On. Părinte vicar Ilie Maier ca delegați ai Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit Nicolae, cu participarea profesorilor, elevilor și părinților acestora, a unor reprezentanți ai clerului, a credincioșilor, a foștilor profesori de teologie, precum și reprezentanți ai celorlalte culte din localitate, ca invitați din partea școlii.

Începutul s-a făcut cu cele cuvenite lui Dumnezeu, prin oficierea liturghiei arhieresti la biserica Seminarului de către Prea Sfinția Sa, înconjurat de un sobor format din toți profesorii clerici ai școlii, în cadrul căreia a fost hirotont întru

preot diaconul profesor Ionel Popescu, iar la momentul indicat preotul profesor Nicolae Morar a rostit predica zilei.

După terminarea serviciului divin, programul a continuat în sala festivă a școlii, unde P. On. Părinte director Trăilă Gherga, rostind cuvîntul de deschidere a noului an școlar, a subliniat rolul școlii, atât în formarea viitorilor slujitori ai altarelor, cît și ca păstrătoare a credinței și tradiției ortodoxe românești, a legii strămoșești și contribuția adusă unității neamului. A mai menționat în mod deosebit și grija pe care Conducerea bisericească o acordă învățămîntului teologic, asigurînd condiții optime ce oferă posibilitatea desfășurării unei activități tot mai rodnice în școlile teologice, potrivit cerințelor actuale.

A urmat apoi prezentarea unui program artistic de către corul și orchestra elevilor seminariști, instruiți și conduși de preotul, prof. Nicolae Belean, care a cuprins interpretarea unor bucăți muzicale cu caracter religios și patriotic, precum și recitarea unor poezii.

În încheiere Prea Sfințitul Episcop dr. Timotei Sevcicu a rostit un cuvînt de îndrumare pentru elevi și profesori, insistînd asupra responsabilității ce revine tuturor celor ce ostensec în școală pentru ca rezultatele să fie dintre cele mai satisfăcătoare, împărtaşînd totodată arhierestii binecuvîntări și urări de succes în munca ce urmează să se desfășoare în anul școlar început.

Agapa oferită la sufrageria școlii tuturor participanților, a marcat sfîrșitul momentului festiv.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

În ziua de 30 august 1984 s-a stins din viață la locuința sa din București, preotul pensionar *Mihail Marcu Avramescu*, în vîrstă de 75 ani, fost paroh la Jimbolia din protopopiatul Timișoara.

S-a născut în 17 ianuarie 1909 la București, unde și-a efectuat întreaga pregătire generală și profesională, acumulînd bogate și profunde cunoștințe literare, filozofice și teologice. După ce a obținut titlul de licențiat în teologie în anul 1949, a fost hirotonit preot în 1951, slujind pentru început la biserica „Stavropoleos” și apoi la „Schitul Maicilor” din București. Transferîndu-se în anul 1960 în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, a păstorit un timp parohia Văliug, iar din anul 1962 parohia Jimbolia de unde s-a pensionat în 1976.

A fost un preot de luminată spiritualitate și trăire creștină, de aleasă propovăduire a cuvîntului evanghelic. S-a remarcat, de asemenea, printr-o colaboratorie a unui număr de reviste și periodice de specialitate literară și teologică.

Sicriul cu trupul neînsuflețit al regretatului preot Mihail Avramescu a fost depus în biserica parohială din Jimbolia, unde în ziua de 3 septembrie a.c. au avut loc funeraliile, în prezența membrilor familiei și a unui mare număr de credincioși care l-au stimat și iubit. Serviciul religios al prohodului a fost oficiat de un sobor de șase clerici în frunte cu P. Cuv. Arhim. Sofian Boghiu din București, iar cuvîntările funebre au fost rosite de preoții Ioan Olariu din Timișoara și Ioan Budulan, actualul paroh din Jimbolia. În dangătul clopotelor și spre regretul tuturor deopotrivă, osemintele celui ce a fost preotul Mihail-Marcu Avramescu au fost apoi înhumate în cimitirul parohial.

În ziua de 9 septembrie a.c. a trecut la cele veșnice preotul pensionar *Nicolae Bojin*, în vîrstă de 77 ani, fost paroh la Var din protopopiatul Caransebeș.

S-a născut la data de 3 aprilie 1907 în comuna Obreja, jud. Caraș-Severin, din părinți agricultori. Și-a efectuat întreaga pregătire de cultură generală și profesională în Caransebeș, unde a urmat, consecutiv, cursurile școlii generale, ale liceului „Traian Doda” și ale Academiei teologice pe care a absolvit-o în anul 1932.

Doi ani mai târziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Căpăt din protopopiatul Lugoj. În anul 1942 a fost transferat la parohia Var din protopopiatul Caransebeș, pe care a păstorit-o pînă la pensionarea intervenită în toamna anului 1973.

În cursul activității desfășurate în parohia Var, a executat lucrări de restaurare a bisericii, a primenit mobilierul și a îmbogățit inventarul parohial. Pentru meritele sale a fost distins cu rangul de „sachelar”.

Prohodul a fost oficiat la Obreja în ziua de 12 septembrie a.c. printr-un sobor de 19 clerici, în frunte cu P. On. Părinte Dimitrie Grama, protopopul Caransebeșului, care a rostit și necrologul. Pe ultimul său drum, regretatul preot Nicolae Bojin a fost condus de membrii familiei și de un mare număr de credincioși din Obreja și Var.

Duminică 28 octombrie 1984 a încetat din viață la domiciliul său din Timișoara, preotul pensionar *Iosif Caiman*, în vîrstă de 78 ani.

Născut la 16 iunie 1906 în com. Ticvaniul Mare, jud. Caraș-Severin, dintr-o familie de învățători, a urmat ciclul elementar în comuna natală, iar cursurile învățămîntului mediu la liceul „Coriolan Brediceanu” din Lugoj, pe care le-a absolvit în 1926. S-a înscris ulterior la Academia teologică din Oradea, încheindu-și pregătirea profesională în anul 1936. În același an a fost hirotonit preot. În cursul activității a servit mai multe parohii, printre care Ticvaniul Mare, Bărbosu și Cerna de unde s-a pensionat la sfîrșitul anului 1976, după patru decenii de slujire preotească. S-a distins prin modestie, aleasă ținută morală și credință profundă.

Înmormîntarea a fost oficiată în ziua de 30 octombrie a. c. în biserica parohială din Timișoara-Vii, în prezența Prea Sfințitului Episcop dr. Timotei Sevciciu, a membrilor familiei și a unui număr de credincioși. Soborul slujitor a fost compus din patru clerici în frunte cu preotul Ioan Olariu din Timișoara care a rostit și cuvîntarea funebră. Rămășițele pămîntești ale regretatului preot Iosif Caiman au fost apoi înhumate în cimitirul Timișoara I.

EPISCOPIA ARADULUI ȘI HUNEDOAREI

SLUJIRI ARHIEREȘTI, BINECUVÎNTĂRI ȘI TÎRNOSIRI DE BISERICI

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, în zilele de 25 și 26 august 1984, Prea Sfințitul Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul a fost oaspetele credincioșilor din parohia Bobilna, protopopiatul Orăștie, păstorită de vrednicul preot Ioan Săbău.

În după amiaza zilei de 25 august, în fața bisericii parohiale, P. S. Sa a fost întâmpinat de un sobor de preoți în frunte cu P. C. Părinte Mircea Olariu, protopopul Orăștiei, și de credincioși îmbrăcați în pitoreștile lor costume naționale. S-a oficiat slujba vecerniei și privegherii, după care P. S. Sa a binecuvîntat lucrările de reparații capitale, precum și pictura în frescă executată de pictorul Ioan Nițulescu. La sfîrșit, P. S. Arhiepiscop vicar a rostit un înălțător cuvînt de învățătură, felicitînd pe preot și credincioși pentru frumoasele realizări înregistrate.

A doua zi, duminică 26 august, P. S. Arhiepiscop vicar a oficiat tîrnosirea celei de a doua biserici din parohie. În asistența numeroasă a credincioșilor, sfînta liturghie a fost oficiată în curtea bisericii, după care la priceasnă P. C. Părinte Cornel Oros a rostit predica, axată pe pericopa evanghelică din duminica respectivă.

La sfîrșitul sfînteii liturghii, P. C. Părinte paroh Ioan Săbău, a prezentat o scurtă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate în parohie cu sprijinul și jertfelnicia credincioșilor din Bobilna.

Ca și în biserica parohială, P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul a rostit un cald cuvînt de învățătură în legătură cu rostul și însemnătatea sfîntirii bisericii. Îndemnînd la păstrarea dreptei credințe a Bisericii noastre strămoșești, la muncă constructivă pe altarul patriei, P. S. Sa a mulțumit credincioșilor pentru jertfelnicia lor întru înfrumusețarea bisericilor, pictarea și renovarea acestora.

În duminica din 2 septembrie a. c., avînd încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Arhiepiscop vicar, Gherasim Hunedoreanul s-a deplasat în parohia Răpsig din protopopiatul Ineu pentru a sluji sfînta liturghie.

În fața bisericii parohiale, P. S. Sa a fost întâmpinat de credincioșii satului, îmbrăcați în haine de sărbătoare, împreună cu un sobor de preoți în frunte cu preotul paroh Petru Tripa care a rostit un cuvînt de bun venit. La momentul potrivit din timpul sfînteii liturghii a predicat P. C. Părinte Victor Biliboacă, de la Centrul eparhial, care a însoțit pe P. S. Arhiepiscop vicar în această misiune.

La sfîrșitul sfînteii liturghii, preotul paroh a făcut o dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, încheind cu cuvinte de mulțumire față de credincioșii care l-au sprijinit cu dăruire și față de P. S. Arhiepiscop vicar care a binevoit să dăruiască bucurie deplină celor prezenți prin frumoasa slujbă arhierescă oficiată cu puține momente înainte.

După ce a transmis tuturor arhieresti binecuvîntări din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și după ce a felicitat pe toți credincioșii pentru atașamentul față de lăcașul lor de închinare, P. S. Arhiepiscop vicar a hirotesit întru iconom stavrofor pe vrednicul paroh, P. C. Părinte Petru Tripa. A continuat apoi cu un indemn stăruitor la păstrarea dreptei credințe și la îndeplinirea tuturor îndatoririlor față de societatea noastră actuală.

În duminica următoare, din 9 septembrie, Prea Sfințitul Arhiepiscop vicar a dat curs invitației primite din partea credincioșilor din parohia Cinte, protopopiatul Arad, de a binecuvînta strădanile pentru pictarea bisericii.

După o primire plină de căldură, P. S. Sa a săvîrșit slujba pentru sfințirea lucrărilor de pictură și apoi sfința liturghie, fiind înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. La momentul rînduit, protopopul Traian Gavrilă al Aradului a rostit predica zilei.

Preotul paroh Ioan Rus, hirotesit întru „sachelar”, a făcut îndătinata dare de seamă privind activitatea administrativ-gospodărească desfășurată în cei șapte ani de păstorie a parohiei Cinte. În acest timp s-au efectuat importante lucrări de reparații la casa parohială și la biserică, încheiate cu pictarea ei în tehnica „frescă” de către prof. N. Hilohi din București.

Luînd cuvîntul, P. S. Arhiepiscop vicar a transmis tuturor arhieresti binecuvîntări din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, împreună cu binemeritele felicitări pentru munca și jertfelnicia credincioșilor, de pe o parte, și destoinicia, râvna și stăruința preotului paroh pe pe altă parte, depuse întru realizarea unor frumoase lucrări de reparații și împodobire. A continuat cu un cuvînt de învățătură despre Biserică, încheind cu un îndemn la unitate, pace și frățietatea la muncă cinstită și rodnică pentru înflorirea patriei. A urmat o agapă frățască la casa parohială.

Cu multă căldură și cu alese sentimente de dragoste, credincioșii din parohia Olari, protopopiatul Arad, au primit în mijlocul lor pe P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul în duminica din 23 septembrie. În cuvîntul de întîmpinare, P. C. Părinte Traian Gavrilă a dat glas emoției și bucuriei cu care cei de față l-au așteptat pe P. S. Sa.

Potrivit rînduielilor tipiconale, s-a oficiat mai întîi sfințirea bisericii și după aceea sfința liturghie la care au slujit și un numeros sobor de preoți.

La timpul potrivit din cadrul sfinței liturghii, diaconul Traian Micoroi, fiu al satului, a fost hirotonit întru preot, iar tînărul licențiat în teologie Corneliu-Corolian Nedescu întru diacon. Răspunsurile liturgice au fost date de corul bisericii, iar predica a fost rostită de P. C. Părinte Traian Gavrilă.

După otpust, preotul paroh Vasile Pop a primit îngăduința să prezinte o sumară dare de seamă asupra vieții religio-morale din parohie, reliefind atașamentul sincer și spiritul de jertfă pe care credincioșii le-au manifestat pe toată durata lucrărilor de reparații și de pictură executate la biserică. Pentru activitatea sa, tînărul preot paroh, a fost distins cu rangul de „sachelar”.

În cuvîntul de învățătură, P. S. Arhiepiscop vicar a lăudat mai întîi pe enoriașii parohiei pentru strădanile lor întru împodobirea bisericii, după care a vorbit despre Sf. Taină a Preoției și rolul preotului în viața credincioșilor, despre lucrarea lor de păstorie pentru mîntuirea lor.

Din încredințarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, duminică 7 octombrie 1984, P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul s-a deplasat în mijlocul credincioșilor din parohia Almașu-Sec, protopopiatul Deva. Cu acest prilej a tîrnosit biserica cu hramul „Sf. Arhangheli Mihail și Gavrilă”, care a suferit, în ultimii ani, importante lucrări de reparații interioare și exterioare, încununate cu înveșmîntarea ei cu o pictură în tehnica tempera de către pictorul Ioan Axente Bozeșan din Deva.

Prea Sfințitul Arhiepiscop vicar a fost primit de obștea credincioșilor și de un sobor de preoți, în numele cărora P. C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul Devei a rostit alocuțiunea de bun venit.

După îndeplinirea ritualului tîrnosirii s-a oficiat sfința liturghie. Din sobor a făcut parte și P. C. Părinte Teodor Greucean consilier administrativ bisericesc care a și predicat.

În încheierea serviciului divin, preotul paroh Ioan Pădurean, hirotesit întru iconom stavrofor, a prezentat o succintă dare de seamă asupra lucrărilor efectuate, evidențiînd dragostea și jertfelnicia credincioșilor parohiei, mulțumind Prea Sfințitului Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul pentru frumoasa slujbă arhierască oficiată.

În cuvîntul de învățătură, P. S. Sa s-a referit la pericopa din Apostolul zilei, arătînd că Sfînta noastră Biserică propovăduiește învățătura pe care ne-a revelat-o însuși Mîntuitorul Iisus Hristos. De aici a îndemnat pe credincioși să rămîină statornici în credința strămoșească și în iubirea față de patria noastră scumpă.

TRECUȚI ÎNTRU ODIHNA VEȘNICĂ

În ziua de 22 septembrie 1984, după o lungă și grea suferință, a adormit întru Domnul preotul iconom **Lazăr Măciucă** în vîrstă de 71 ani fost paroh la Ocolîșul Mare.

S-a născut în anul 1913 în satul Ocolîșul Mare. Școala primară a urmat-o în Hunedoara, după care s-a înscris la liceul „Decebal” din Deva.

După absolvirea liceului, răspunzînd unei chemări lăuntrice urmează cursurile Academiei teologice din Sibiu.

În anul 1937 a fost hirotonit pe seama parohiei Ocolîșul Mare, satul său natal, unde a păstorit pînă la pensionare.

În îndelungata sa activitate preotească s-a îngrijit de buna păstorie a credincioșilor, de înfrumusețarea bisericilor în care a slujit, dovedindu-se a fi un vrednic slujitor al altarului și un bun gospodar. Pentru activitatea sa a fost distins cu rangul de „iconom”.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită de un sobor de preoți în prezența unui mare număr de credincioși veniți să-și ia rămas bun și să conducă pe ultimul drum pe păstorul lor suflătesc. Despre personalitatea și activitatea decedatului au vorbit P. On. Părinte protopop Mircea Olariu și preoții Ioan Hămăruș, Ioan Săbău, Romulus Cociag și Anton Rudeanu.

În sunetul duios al clopotelor, trupul neînsuflețit al preotului Lazăr Măciucă a fost așezat în mormîntul din cimitirul parohial.

În ziua de 24 septembrie a.c. a trecut la cele veșnice preotul dr. **Roman Popa** din Socodor, în vîrstă de 82 de ani.

S-a născut în anul 1902 în satul Ribicioara, jud. Hunedoara, unde urmează școala primară. Liceul l-a făcut la Brad, iar studiile teologice la Arad, după care și-a luat doctoratul în drept la Cluj.

A slujit ca preot timp de 20 ani la Bontesti și 38 ani în Socodor. Între anii 1948—1950 a fost protopop la Chișineu Criș, jud. Arad.

Pentru activitatea sa a fost distins cu brîu roșu.

Slujba prohodului a fost oficiată în ziua de 27 septembrie a.c. în biserica din Socodor, de un sobor de preoți.

Personalitatea și activitatea adormitului în Domnul au fost evidențiate de P. C. Părinte Dimitrie Cuzman și P. C. Părinte Viorel Boțoc.

În ziua de 27 septembrie a.c., a adormit în Domnul preotul pensionar **Aron Muntean**, în vîrstă de 77 de ani.

S-a născut la 4 iunie 1907 în satul Timpa, jud. Hunedoara. Școala primară a urmat-o în satul natal, iar liceul la Deva. Studiile teologice le-a făcut la Sibiu.

Și-a început activitatea preotească în 1931 în parohia Mintia, de unde s-a transferat la parohia Bejan. Aici a desfășurat o activitate deosebită încununată cu construirea unei biserici noi, fapt pentru care a fost distins cu brîu roșu. A mai păstorit în parohiile Vinerea, Bampoțoc, Chimindia, Simeria-Biscaria și Baru Mare, de unde s-a pensionat în 1973.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în biserica din Timpa de un sobor de clerici. Meritele adormitului au fost evidențiate de preoții Romulus Cîndea, misiionar protopopesc, Dimitrie Gornic și Ioan Dragoman.

Regretat de credincioși, de soția și de cei șase copii, trupul neînsuflețit al părintelui Aron Muntean a fost înmormîntat în cimitirul satului Timpa.

Dr. Maria Tatu (coordonator) — Petre Florea — locotenent-colonel Paul Abrudan, *Bărbați ai datoriei 1848—1849. Mic dicționar*, Editura militară București, 1984, 302 pp.

Așa cum ne-a obișnuit de mult timp, Editura militară publică o serie de cărți cu caracter istoric, de importanță deosebită.

Evenimentele de la 1848 au făcut ca — la împlinirea a 136 de ani — aceeași editură să aducă un omagiu sincer celor care au contribuit la desfășurarea revoluției în Muntenia, Moldova și Transilvania. Desigur, a prezenta pe toți participanții la revoluție înseamnă în primul rând, un spațiu mai larg, incomparabil unui „Mic dicționar”. De aceea, autorii au făcut o selecție riguroasă, care să permită alcătuirea unui tablou al amplitudinii luptelor revoluționare. Au adoptat criteriul valorii faptelor, al contribuției efective la pregătirea și desfășurarea revoluției românești de la 1848—1849, participarea în cadrul diferitelor organisme ca și cea directă la luptele pentru apărarea cuceririlor revoluționare. „Dicționarul” cuprinde reprezentanți ai tuturor claselor sociale românești, angajați în lupta pentru dobândirea drepturilor. Desigur, figurile mărețe ale lui Nicolae Bălcescu, trații Golești, Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza, Avram Iancu, Simion Bărnuțiu și a celorlalți fruntași revoluționari nu puteau să lipsească. Alături de aceștia întâlnim însă, numele a o serie de țărani participanți la revoluție: Neagu Benescu, reprezentantul țăranilor din Domnița — Buzău, Crețu Anton, țăran din Jibou, (jud. Sălaj), ucis la 2 noiembrie 1848, Cure Ștefan din Ortelec (Sălaj), ucis la 18 ianuarie 1849, Gore Mihai și mulți alții. Sunt prezentate, de asemenea, o serie de personalități săsești și maghiare care au participat la aceste evenimente alături de români. Amintim doar câteva nume: Theodor Fabini, Gabor Aron, Johann Gött, Iosif Obueger, Stephan

Ludwig Roth, Karl I. Schuller, Georg. Daniel Teutsch și alții.

Între femeile care au participat la evenimentele din 1848, prezentate în „Dicționar”, amintim pe Ana Ipătescu, Alexandrina Magheru-Haralamb și Maria Rosetti. Impresionantă apare figura țărăncii Suzana Lugojeanu din Suseni, care, după moartea soțului ei a condus, în septembrie 1848, o ceată de câteva sute de țărani iobagi înarmați care luptau pentru înlăturarea nedreptăților și care, în decembrie 1848, a căzut în lupta cu gărzile nobiliare (p. 154). O faptă asemănătoare este aceea a țărăncii Pelaghia Roșu din Mărișel-Cluj care, la 12 martie 1849 a luptat pe muntele Grohotu, conducând un detașament călare, alcătuit din aproape 100 femei, împotriva a 2 000 de honvezi (p. 238—240).

Este impresionant, numărul profesorilor, învățătorilor juriștilor, preoților participanți la aceste evenimente. Desigur, în rîndul acestora se remarcă figura mărească a mitropolitului Andrei Șaguna care a militat pentru crearea unui stat național românesc, s-a preocupat de școala românească, fiind și unul dintre fondatorii „Astrei” și primul ei președinte (p. 257). Sunt prezentați și alți reprezentanți ai clerului ca: Nicolae (Nifon) Bălășescu, Dionisie Romano, Timotei Cipariu, Simeon Groza, Ioan Hannia, Nicolae Maniu, Ioan Popasu, Nicolae Popea, Ghenadie Popescu, Ioan Pușcariu și mulți alții.

Despre preotul Radu Șapcă din Celei se menționează că era membru al „Frăției”, prieten cu Christian Tell și Nicolae Pleșoianu, fiind un mare propagator al ideilor revoluționare. „Om cu minte pătrunzătoare, cu sufletul îndrăzneț și cu dragoste de neam”, el s-a aflat în fruntea locuitorilor adunați pe cîmpul Islasului pentru proclamarea „Constituției”. Arestat și surghiunit la Athos și Bruzza, s-a refugiat la țară abia în 1855. Poporul l-a imortalizat în creațiile

folclorice: „C-a scăpat țara de clacă” și „Pe țărani i-a dezrobit” (p. 259).

Desigur, numărul clericilor participanți la revoluția din 1848—1849 a fost mult mai mare, însă spațiul de care a dispus acest „Dicționar” n-a putut permite amintirea tuturor celor ce au contribuit la desfășurarea evenimentelor. Este însă meritoriu faptul că autorii au pus la fiecare medalion o bibliografie minimală, accesibilă tuturor celor interesați în mod special de una dintre personalitățile prezentate.

Alcătuirea unui asemenea „Dicționar” vine în întâmpinarea multora dintre jubitorii istoriei noastre naționale. Munca începută cu acest „Dicționar” poate fi continuată prin monografii, mai ales că multe dintre personalitățile prezentate în el sînt mai puțin cunoscute de marele public. Este un merit în plus al autorilor cărții de a-i scoate din paginile de arhivă. Stilul concis, plăcut și informația bogată contribuie și ele la creșterea valorii cărții de față.

Dr. Ioan V. Leb

Corneliu Mircea, *Ființă și conștiință*, Ed. Cartea Românească, București, 1984, 426 pp.

Semnalăm un nou tratat de filosofie. Mai precis, o nouă și viguroasă peldoare pentru filosofie. O încercare ontologică, adică un discurs despre Ființă, despre Ființa nemărginită, despre Ființa ca ființare și oglindire de sine.

Noua carte deci nu tratează probleme de filosofie, ci filozofia însăși, adică despre „tot”, despre „tot ceea ce este”, ca întreg, antrenat de o mișcare care-i este proprie și reprezintă modalitatea de a fi.

Un discurs filosofic, adică un discurs despre Ființă, în care Ființa se întemeiază și se expune progresiv, conștientă de sine, transformă datele furnizate de alte științe și le explică din perspectivă ontologică. Dar o carte despre Ființă este, în primul rînd, o carte despre conștiință. Ființa se desprinde de Sine, și se întoarce, în aceeași clipă, spre Sine, revenind la Sine și în Sine, pentru a dobîndi conștiința propriei Sale Ființe. Și în această neconținută mișcare a ființării intervine o multitudine de judecăți.

„Care este natura și structura acestei conștiințe? Care este sensul ei? Ce anume și cît îi datorăm din întregul ființei noastre? Care e raportul conștiinței cu

instanțele subterane, inconștiente? Cît și cum depinde ea de acestea? Spre ce dimensiune a lumii și, implicit, a propriei noastre ființe ne deschide?” (p. 7 ș.u.). Sînt cîteva din întrebările pe care și le pune și la care răspunde autorul.

Corneliu Mircea are o viziune filosofică optimistă, dar avertismentele aspre, rechizitoriile grave, pledoariile împotriva posibilității de întoarcere în „anonimatul cosmic” sînt tulburătoare. Absența unei „conștiințe morale” sau desfiderea ei, ar indica, paradoxal, proeminența instinctului agresiv. „Cu siguranță că niciodată conceptele predilecte ale filosofiei nu și-au desvăluit mai clar și mai pregnant stringenta lor actualitate ca în acești ultimi ani ai mileniului ce se apropie de sfîrșit. Niciodată conștiința omenirii nu s-a alipit, ca-n aceste ultime decenii, cu atîta fermiate și speranță de Ființă și niciodată ea nu s-a îndepărtat, mai deconcertată, de neantul amenințător, real și concret, ascuns în focosul puzderiei de arme atomice presărate pe întinderea pămîntului”... Sînt întîile cuvinte ale filosofului, zguduitoare ca un memento în fața genunei și ... neființei:

S-a vorbit și s-a scris mult despre conștiință din perspective diferite, dar încă se mai pot scrie multe. Filosofia nu se află în situația fericită — cugetă Corneliu Mircea — a celorlalte științe care și-au fixat un obiect și care pornesc de la cîteva „axiome fundamentale”, delimitîndu-și de la început un domeniu de studiu. Filosofia abordează întreaga realitate, întreaga existență, totul, chiar și propria noastră ființă — Ființa. Drumul și obiectul filosofiei au fost dintotdeauna într-o continuă mișcare, într-o continuă definire, căci esența filosofiei este filosofarea” (p. 17). A conduce rațiunea spre categoria ei fundamentală este însăși misiunea filosofiei (C. Noica). Obiectul filosofiei — Ființa — se schimbă nelncetat pentru a rămîne același, și rămîne același pentru a deveni cu adevărat. Ii dăm nume diferite, în mod convențional, pentru că nu-i știm nu-i putem ști numele adevărat, pentru că este „totul”. Autorul optează pentru cuvîntul Ființă. Ființa nu este doar un concept, o abstracție între alte abstracțiuni, ea deschide, numește și descrie un nou și mai adînc orizont al cunoașterii și ființării (p. 345).

Domeniul Ființei „infinite”, supus creșterii fără limite, pluridimensionale, este tratat trihotomic: 1. Inconștientul (Cartea

intli: Conștient și inconștient; Orizontul magic; Imagine și adevăr; Tărîmul imaginar-simbolic).

2. Conștiința de sine (Cartea a doua: Intemeierea; Subiect și obiect; Reflectarea; Conștiința ca deschidere). 3. Tărîmul Ființei (Cartea a treia: Ontonomia; Poetica Ființei; Tărîmul Ființei). Tratatul este precedat de o „Introducere” despre „Orizontul Ființei”.

O atare lucrare nu se poate rezuma într-un spațiu prea limitat, pentru că pe fiecare pagină găsim esențe de gândire care ar merita să fie reținute. Autorul însuși încheie fiecare capitol cu un rezumat.

Deși folosește, cu onestitatea cuvenită, elemente de sprijin din afară, eseistica gânditorului Corneliu Mircea își menține autonomia față de alți gânditori care au abordat subiectul, realizându-l în structuri mai mult sau mai puțin impunătoare. Trimiterile la autori străini sau indigeni, comparațiile posibile, nu ne-ar descoperi nimic deosebit. Filosoful nostru se explică prin sine însuși.

Ceea ce remarcăm, dincolo de realizările filosofului, în noua sa încercare, este energia viguroasă, capacitatea de a construi, de a lărgi și adânci sistemul de gândire început acum șase ani, despre care am scris la timpul său, în coloanele acestei reviste. Amplificarea demonstrației este un coreactiv al aprofundării în obstinată încercare ontologică.

După „Cumpăna dorului” (1978), „Intercomunicare” (1979) și „Cartea ființei” (1980), pe care le-am prezentat la timpul lor, cu acest al patrulea volum de eseistică filosofică, autorul Corneliu Mircea și-a asigurat un loc fruntaș în rîndurile tinerei generații de gânditori români cu sensibilitate lirică. Locul pe care-l ocupă Corneliu Mircea în filosofie îl vor stabili, desigur, generațiile care urmează, avînd perspectiva necesară a distanței. Deocamdată constatăm, cu nedisimulată încîntare, că filosoful înaintează încă un pas. Urcușul este, fără îndoială, greu, dar eseul filosofic nu se impune ca poezia sau romanul.

Prot. dr. Marcu Bănescu

John Evangelist Walsh, *The Bones of Saint Peter (Osemintele Sfîntului Apostol Petru)*, Londra, Editura Collins — Fount Paperbacks 1984, 197 pp. 32 planșe.

Cunoscut redactor al prestigioasei publicații „Reader's Digest” din New-York, John Evangelist Walsh este autorul mai multor volume cu subiecte de larg interes ca: monografia despre frații Wright, Emily Dickinson sau cel dezbătînd delicata problemă a giulgiului de la Torino, în cartea cu același titlu (*The Turin Shroud*). Pe aceeași linie a expunerii de subiecte istorico-religioase de larg interes, se înscrie și volumul „Osemintele Sfîntului Apostol Petru”. Apărut în editura Collins în condiții grafice îngrijite, volumul înfățișează într-o formă atractivă munca de investigare și interpretare a rezultatelor săpăturilor arheologice, efectuate în subsolul catedralei Sfîntului Petru din Roma, legate de existența mormîntului Apostolului.

Conform tradiției locale, actuala bazilică este ridicată pe locul unde, odinioară, au fost îngropate osemintele Sfîntului Apostol Petru. Și pentru multă lume „nu era puțin lucru și cu neputință ca o parte a rămășițelor pămîntesti ale Sfîntului Petru” cel peste care s-a revărsat harul lui Iisus, dîndu-i puterea de-a vindeca pe cei bolnavi și de-a învia pe cei morți, să existe încă” (p. 1). Dar a trebuit ca să treacă 19 secole pînă cînd o acțiune de amploare, executată cu mijloace și metode științifice, să încerce a afirma ceea ce era numai o „pioasă tradiție”.

Cartea de față se vrea o prezentare a acestei munci și a rezultatelor ei, desfășurate pe parcursul a citorva decenii. De aceea este explicabilă atitudinea autorului care, în fața noianului de fapte și date, rezultate ale săpăturilor arheologice din subsolul bazilicii, mărturisește în prolog: „A existat o ezitare din parte-mi în a mă apropia de subiect, circumspect față de mărimea și complexitatea lui, întrebîndu-mă dacă totuși este posibil a-l desprinde din domeniul academic, de a-l face larg accesibil” (p. 4).

Lucrarea lui John Evangelist Walsh, dincolo de narațiunea faptelor axate pe succesiunea strictă a evenimentelor, este o frescă de un pitoresc aparte a lumii romane de acum 1900 de ani, punctată de afirmarea tot mai pleneră a creștinismului, o pagină de istorie creștină de autentică valoare.

Volumul împărțit în 12 capitole și un apendice cu rol de aparat critic, se întinde pe 197 de pagini. Primul capitol intitulat „Mormintele” prezintă evenimentele

care au dus la inițierea săpăturilor arheologice din subsolul bazilicii, urmare a modificărilor impuse, în vederea înmormintării papei Pius XI, decedat în 1939.

În urma lucrărilor impuse de eveniment, săpăturile au scos la iveală un cimitir roman. Era un cimitir păgîn presupus cu mult înainte și a cărui existență a fost confirmată sporadic, de descoperiri întâmplătoare, majoritatea cauzate de lucrările de reparații la interiorul bisericii. Aceste descoperiri însă, nu au stîrnit vreun interes deosebit și nu au dus la inițierea unei munci sistematice de investigare a teritoriului. Astfel — de exemplu — o relatare din sec. XVII povestește despre descoperirile unui sarcofag din marmură al cărui posesor s-a dovedit a fi un oarecare Flavius Agricola. Pe capacul sarcofagului, alături de bustul decedatului, era gravată o inscripție păgînă al cărei conținut parafrăzat ar suna asemănător cu devisa epicureilor: „edite, bibite, post mortem nula voluptas”. Autoritățile papale au fost atît de ofensate de acest provocator epitafor, încît au ordonat distrugerea sarcofagului și aruncarea lui în Tibru. (p. 15).

Prezentînd sumar fundalul istoric al epocii, autorul explică cum s-a ajuns la faptul ca un cimitir să fie descoperit sub o biserică creștină. După anul 330, prin edictul de la Milan, prin care creștinismul a fost recunoscut ca religie oficială, terenul cimitirului a fost acoperit, parțial, de o mare bazilică creștină ridicată de împăratul Constantin cel Mare. Și spune autorul „nu există nici o îndoială că ea a fost construită în onoarea și pentru a proteja ceea ce confidențial se credea a fi mormîntul lui Simon Petru, Apostolul” (p. 15).

Al doilea capitol al cărții intitulat „Strada morții” prezintă cititorului, captivat deja de interes după lectura primelor pagini, desfășurarea ulterioară a săpăturilor. Permișiunea continuării investigațiilor arheologice, pe un plan mai amplu, a fost obținută de la noul papă Pius XII. O echipă de arheologi, compusă din patru membri ai Institutului papal de arheologie creștină, a fost constituită din preoții ieziți Antonio Ferrua și Engelbert Kirschbaum, arhitectul vaticanului Bruno Appolonj — Ghetti și autoritatea de necontestat în materie, profesorul Enrico Josi, inspector al catacombelor. Conducătorul nominal al grupului a fost numit, prin virtutea funcției sale, preotul Ludwig Kaas, admi-

nistratorul bazilicii Sfîntul Petru. Săpăturile efectuate pentru prima dată sistematic au descoperit noi edificii ale cimitirului roman, cuprins între zidurile de fundație ale bazilicii, ridicate toate între sec. II—III. Vechea părere că mormîntul Sfîntului Apostol Petru s-ar afla în mijlocul unui cimitir păgîn părea că nu e greșită. Totuși mormintele descoperite în vecinătatea altarului, unde se bănuia localizată gropnița, nu erau mai vechi de sec. II, deci ulterioare înmormintării Apostolului cu circa 150 ani.

La mai puțin de zece luni de la începerea săpăturilor, importanța descoperirilor a devenit clară. În total au fost descoperite nu mai puțin de 19 mausoleuri, care au fost localizate și identificate. Împreună, ele conțineau peste 100 morminte înregistrate. Mormintele se înșirau pe două rînduri paralele, pe o distanță de aproape 100 de picioare, dar semne precise arătau că inițial ele se întindeau mult mai departe, probabil peste un sfert de milă. Cel mai vechi mormînt identificat era în apropierea altarului principal, cel numit al lui Matucius, datat din anul 125. Totuși nu acesta a fost cel mai vechi. Pentru ridicarea lui, constructorii au degajat alte morminte mai vechi, iar osemintele din ele au fost adunate în locuri comune numite „osuarie”. Ceea ce au stabilit cu precizie arheologii a fost data pînă la care cimitirul a fost în folosință activă — anul 330 cînd s-a început construcția bazilicii constantiniene. Pentru ridicarea ei, arhitecții împăratului au nivelat terenul cimitirului care se întindea pe panta unuia din dealurile Vaticanului. Astfel se explică păstrarea „în situ” a porțiunii de cimitir, așa cum arăta la acea vreme, căci nivelarea s-a făcut prin acoperirea cu pămînt a mormintelor din părțile joase ale terenului. Și — afirmă autorul — pentru actul de desființare a cimitirului, împăratul Constantin a trebuit să facă uz de întreaga forță a autorității sale imperiale, știut fiind faptul că toate mormintele în Roma antică erau protejate de lege și orice profanare a lor era pedepsită cu moartea. Iar acea vreme, nu trebuie uitat că, majoritatea locuitorilor Romei erau încă păgîni și resentimentele lor nu trebuiau deșteptate.

În localizarea mormîntului Apostolului, arheologii trebuiau să înceapă săpăturile sub altarul principal, unde se bănuia existența lui. Aprobarea a fost obținută din partea papei Pius XII. Încuviințarea s-a

dat sub rezerva ca: „până nu se va întocmi un raport complet, oficial, oricare ar fi rezultatele investigațiilor, să nu se comunice nimic marelui public”.

„Sub altarul principal”, cel de al 3-lea capitol al volumului, atinge miezul problemei întregii cărți: mormintul sfântului Apostol Petru. În conformitate cu sfintele Evanghelii și Sfânta Tradiție, completate cu date istorice sporadice, Apostolul Petru a suferit moarte martirică pe vremea împăratului Nero, fiind crucificat în apropierea circului roman, între anii 64—68 d.Hr. și înmormântat în apropiere.

În cursul anilor mormintul a fost imboldit cu diferite construcții anexe, toate puse în evidență de săpăturile efectuate de echipa de arheologi. Rezultatele propriuzise ale acestei munci sînt înfățișate în capitolul „Mormintul lui Petru”. Prezintă diferitele structuri arhitectonice adiacente sau suprapuse morminului roman, în care au fost depuse osemintele Apostolului, John Evangelist Walsh subliniază grija credincioșilor primei comunități creștine din Roma pentru ceea ce va deveni loc sfînt și de pelerinaj pentru toată creștinătatea. Că este așa, o probează și dezvelirea, în urma săpăturilor, a unei structuri arhitectonice datată precis între anii 312—320, numită „zidul roșu” care conține un păienjenis de semnături și rugăciuni acoperind o lungă perioadă de timp, ce se întinde până în evul mediu, cînd respectivul zid a fost înglobat într-o construcție nouă. Considerăm oportună o informație care vine să confirme un aspect controversat al istoriografiei bisericești. Este vorba de afirmația istoricului Eusebiu al Cezareii menționată pentru prima dată, în lucrarea sa „Istoria bisericească” referitoare la viziunea împăratului Constantin cel Mare și formulată în celebrele cuvinte: „in hoc signo vinces”, că ar fi o invenție personală sau o interpolare ulterioară. Dar, descoperirea inscripției respective pe un perete datat cu precizie, anterior lucrării istoricului cu cîteva decenii, confirmă autenticitatea informației, a faptului că martori ai minunii au fost și soldații din legiunile care îl însoțeau pe împărat și, afirmă autorul, „nu este exclus ca unul din acești martori să fi scrijelit pe zid însemnele inscripției „HO VIN”.

Momentul culminant al întregii acțiuni a fost atins la deschiderea morminului Sfîntului Apostol Petru. La eveniment a participat însuși Pius XII. Cele circa 250

de oase găsite au fost adunate într-o cutie și duse în apartamentul papal. Cu aceasta, practic, lucrările de investigație arheologică au fost încheiate. Vor urma ani de muncă de interpretare a datelor culese, de coroborare a lor și de formulare a unei teorii unitare cu privire la mormintul Sfîntului Apostol; este de fapt și conținutul capitolelor următoare ale cărții: „Complexul zidului roșu”, „Lovitura soartei” și „Cutia de lemn”. Acum se cerea rezolvată problema, identificării morminului Sfîntului Apostol Petru.

Materialele descoperite de echipa celor 4 arheologi au fost puse la dispoziția specialiștilor spre a fi studiate și date. Printre aceștia s-au numărat: profesorul de epigrafie dr. Margherita Guarducci de la Universitatea din Roma și profesorul Venerando Correnti de la Universitatea din Palermo, unul dintre cei mai mari antropologi din Europa. Rezultatul muncii lor de peste două decenii formează finalul cărții lui John Evangelist Walsh.

Studiind inscripțiile epigrafice de pe peretele de grafit care străjuia mormintul apostolului, dr. Guarducci a fost frapată de absența aproape constantă a numelui Sfîntului Petru. Și numai efortul lunilor de muncă asiduă în descifrarea păienjenisului de inscripții a putut lămuri această aparentă absență, ducîndu-o pe autoare la fundamentarea unei discipline pînă acum ignorate sau tratate superficial de către specialiști: epigrafia creștină compusă din simboale și prescurtări uzitate de membrii primelor comunități creștine. Căci ceea ce părea la prima vedere absență a numelui Apostolului era numai o aparență. Cercetînd îndeaproape semnele gravate în mortarul zidului, s-a găsit peste tot numele Sfîntului Apostol sub formă de monogramă. Explicația logică și istorică nu a lîntziat.

Cînd Apostolul a fost înmormîntat, persecuțiile pîgine erau în toi, însăși moartea lui martirică fiind rezultatul uneia din ele. De aceea, cînd creștinii erau vînați peste tot ca animalele și locurile lor de închinare și celebrare a sfîntei Euharistii — mormintele martirilor — erau profanate, cum putea fi indicat printr-un monument și prin inscripții locul cel mai scump al primei comunități creștine din Roma, mormintul Apostolului Petru?

Capitolul următor intitulat „Oasele examinate”, prezintă deziluzia și apoi bucuria descoperirii adevărului. Căci atunci cînd

prof. Corenti a purces la examinarea oaselor găsite în mormîntul roman din subsolul bazilicii, identificat ca autentic și datat cu precizie din epoca martirajului Apostolului, nu mică a fost stupefarea constatîndu-se că oasele nu aparțin unui singur ci a... trei indivizi, iar ca o deziluzie finală, doi din ei avuseseră la înmormîntare vîrsta cuprinsă între 40—50 de ani, ceea ce contravenea în mod evident cu ce se știa despre Sfîntul Petru, care a suferit martirajul la vîrsta de 65 ani. Cel de al treilea care se încadra în limita de vîrstă s-a dovedit a fi o... femeie.

În 1958 Pius XII murea, ducînd în mormînt cea mai mare deziluzie din viața sa: adevărul că oasele găsite în subsolul altarului nu sînt ale Apostolului Petru. Însă adevărul nu putea sta mult timp ascuns. În nișa zidului din grafit, care străjia mormîntul, au fost găsite resturile unui schelet, învelite în purpură țesută cu fir de aur. Mult timp s-a crezut că oasele ar aparține unuia din urmașii Apostolului Petru la conducerea comunității, care a dorit să fie înmormîntat cît mai aproape de înaintașul său. Dar după reconsiderarea ultimelor rezultate ale investigațiilor arheologice, problema a luat o întorsătură neobișnuită. Cercetate de profesorul Corenti, oasele s-au dovedit a fi ale unui bărbat de statură mijlocie, robust care a decedat la vîrsta de 70 ani. Completată de descoperirea ulterioară a unei inscripții, pe o bucată de material desprinsă din zidul nișei, în limba greacă, ce conținea cuvintele „Petros eni” — aici zace Petru — n-a mai fost nevoie decît de un singur pas pînă la a identifica osemintele ca aparținînd Apostolului Petru. Iar acest pas a fost făcut după ce s-au executat trei teste de verificare care au cuprins:

a) analiza chimică a resturilor de pămînt de pe oasele găsite în nișă, comparate cu cea a pămîntului din mormîntul pămînt aflat în subsolul altarului;

b) analiza țesăturii de porfiră, spre a se constata dacă este de proveniență romană;

c) compararea craniului aflat în osuarul de la Lateran unde, conform tradiției, s-ar afla capul Sfîntului Petru, cu scheletul găsit în nișa zidului de grafit.

Toate testele fiind pozitive, concluzia s-a impus de la sine. Și astfel în vara anului 1968, după aproape 30 de ani de la începerea săpăturilor, papa Paul VI anunța că „rămășițele pămîntesti ale Sfîntului

tului Petru în sfîrșit au fost găsite și în mod satisfăcător identificate” (The New-York Times, 27 June 1968 p. 1).

Deși, în general, s-au cunoscut rezultatele investigațiilor făcute pentru descoperirea mormîntului Apostolului și implicit a osemintelor acestuia, investitura oficială a anunțului dat de papă a stîrnit un val de reacții pro și contra. Astfel pentru credincioșii romano-catolici, declarația papei nu a fost decît confirmarea din partea autorității centrale a ceea ce ei credeau de la început, pe cînd pentru majoritatea credincioșilor protestanți, sensibili la aspectele problemei privind primatul Sfîntului Apostol Petru, tendința naturală era de respingere a concluziilor finale ale săpăturilor.

Lucrarea se încheie cu un apendice cuprinzînd o bibliografie selectivă și un index alfabetic, toate oferind volumului o serioasă ținută științifică.

Diacon M. Lăuțas

Karl Matthiae — Edith Schöner-Gess, *Münzen aus der urchristlichen Umwelt (Monede din ambianța paleocreștină)*, Editura evanghelică din Berlin (R.D.G.), 1981, 128 pp., 73 reproduceri de monede.

Cu mai mulți ani în urmă apărea cartea lui Yaakov Meshorer, *Jewish Coins of the Second Temple Period (Monede iudaice din timpul celui de al doilea templu)*, Tel-Aviv, 1967, apoi cartea lui Heinz Schröder, *Jesus und das Geld — Wirtschaftskommentar zum Neuen Testament (Iisus și banii. Comentariu economic al Noului Testament)*, pînă acum singurul volum de amploare, Karlsruhe, 1979, dar cartea aceasta este editată de o Biserică creștină, ce dezbate monedele din ambianța paleocreștină. O expunere amplă și o bogată iconografie cu text explicativ dă posibilitate nenumăratului să înțeleagă perfect viața și economia mediului ambiant paleocreștin din Galileea, Samaria, Iudea și Idumea.

Cartea are patru capitole: I. „Fundalul istoric și politic al imprimării monedelor” (cu sub capitolele: Lupta pentru libertate a macabeilor, Dinastia hasmoneilor, Relațiile în Imperiul Roman, Iudea sub stăpînire și intervenția partilor, Irod și fiii săi, Procuratori romani în Iudea, Ultimii regi iudaici, Răscoalele iudaice); 2. „Monedele în lumea antică”; 3. „Prezentarea și descrierea monedelor” (sînt redată, în fotografii ambele fețe, la mai toate din cele

73 de monede); 4. Tabele cronologice" (ale stăpînitivilor din Egipt, Siria, Palestina, Iudea cu dinastia hasmoneilor, dinastia lui Irod și procuratorii romani, apoi împărații romani). Tabelul prescurtărilor, indicele bibliografic și un index al provenienței monedelor încheie această interesantă carte.

Importanța studiului monedelor din ambianța paleocreștină este ilustrată și de discuția din jurul pinzei mortuare a Mîntuitorului Iisus Hristos (Marcu 14, 46; Matei 27, 59 și Luca 23, 53), sau giulgiul păstrat la Torino. Dacă unii au susținut că această pinză ar fi un produs al secolului XIV, astăzi se poate ușor dovedi autenticitatea ei. Pinza este lungă de 436 cm și lată de 110 cm; corpul învelit în ea avea cca 180—183 cm, purtînd toate urmele crucificării, inclusiv ale coroanei de spini. Cercetările întreprinse arată că pinza este din bumbac sirian, recoltat în jurul anilor 30 e.n. Polenul găsit pe pinză provine de la plante din jurul Ierusalimului. Cu cîțiva ani în urmă, cercetătorii de la N.A.S.A. au constatat că pe ochii Mîntuitorului au fost puse și monede, ce s-au imprimat și pe pinza în discuție. Aceste monede au putut fi și ele identificate: moneda de pe ochiul drept a fost o imprimare a procuratorului Pontius Pilatus, din anii 26—30 e.n., iar cea de pe ochiul stîng aparținuse procuratorilor Coconius (6—9 e.n.) sau Ambibulus (9—12 e.n.). Identificarea acestor monede pe pinza în discuție, aduce o dovadă suplimentară pentru autenticitatea ei (dr. N. Heutger: *Prokuratoren-Münzen auf dem Turiner-Grablinnen* — Modele ale procuratorilor pe pinza mortuară de la Torino, în „Money Tred”, Vaduz, nr. 2/1984, pp. 13, 23).

În țara noastră s-a publicat puțin despre monedele iudaice. De remarcat ar fi o monedă aparținînd lui Simon Bar Kochba, din anii 133—134, găsită în anul 1971 la Pojejena din jud. Caraș-Severin (N. Gudea, *O interesantă descoperire arheologică în județul Caraș-Severin*, în „Revista Culturii Mozaic”, 271/1972, p. 4.

Hans Bauer: *Reise in das goldene Byzanz (Călătorie în Bizanțul de aur)*, ediția II-a, Leipzig, 1983, 270 pp., 119 fotografii, 12 planșe colorate și trei hărți.

Orașul lui Constantin cel Mare a fost timp îndelungat un centru de mare atracție pentru artiști și învățați, meșteșugari

și comercianți din toate colțurile lumii romane. Aici s-au întîlnit forțe creatoare ce s-au inspirat reciproc și au creat un stil nou — pe cel bizantin — care a unit modernul de atunci cu anticul, străinul cu cel autohton, influențînd și alte state.

Descrierea modului de viață bizantină și a formelor de artă născute din aceste, completate cu o bogată ilustrație de fotografii grăitoare din punct de vedere istoric și artistic, oferă o incursiune instructivă în cultura Imperiului roman de Răsărit.

Cartea este structurată pe următoarele 18 capitole: „Roma în antichitatea tirzie”, „Hotărîri istorice mondiale”, „Structuri sociale”, „Stop opus ochiului lumii”, „Julian și Theodosie”, „Cele trei țeluri ale lui Iustinian”, „După Iustinian”, „Islamul intră în istoria mondială”, „Epoca iconoclasmului”, „Bizanțul și francii”, „Feudalismul se dezvoltă”, „Înflorirea culturii”, „Luptele pentru existență”, „Epoca cruciadelor”, „Bizantini în exil”, „Început nesigur”, „Apariția otomanilor” și „Prăbușirea”.

Anexa cărții cuprinde un tabel cronologic cu cele mai semnificative date și întîmplări, începînd cu anul 248 (împlinirea a 1000 ani de existență a Romei) și pînă în anul 1453 (cucerirea Constantinopolului de către turci); un tabel cu împărații bizantini, un indice de nume, de persoane, un indice de locuri și un indice iconografic.

Autorul arată că istoria Bizanțului, în redarea contemporanilor, este istoria păturilor bogate, a împăratului și a Bisericii iar despre viața poporului există puține relatări. De aceea, H. Bauer, caută să reconstituie viața omului simplu, în paralelă cu cea a curții imperiale și a marilor latifundiați.

O bună parte a istoriei și a artei Bizanțului era strîns legată de viața Bisericii. În Imperiul bizantin, spre sfîrșitul secolului VII, existau peste 100.000 călugări. Sub împărații Leon III Isaurul și Constantin IV Pogonatul, fiul său, apare veridictul împotriva icoanelor și prima schismă între Biserica din Constantinopol care era împotriva icoanelor și cea din Roma în care nu s-au interzis icoanele. Referitor la marea schismă din 1054, autorul afirmă că cei de atunci nu i-au acordat o importanță mai mare: asemenea dezbinări se încadrau în întîmplările obișnuite și trăite,

odinioară fără urmări, așa încît nimeni dintre contemporani nu i-a putut aprecia consecințele.

Ilustrația cărții, bazată în special pe iconografia bisericească, împreună cu textul ușor și clar formulat, i-au asigurat un succes instantaneu, în anul 1983 apărînd două ediții.

Dincolo de eroarea strecurată în textul planșei nr. 70, care face referire la un „în-vățat la masa sa de lucru”, deși este o reprezentare a Sfintului Apostol Ioan, cartea lui H. Bauer este de incontestabilă valoare prin optica abordării subiectului și contribuția personală a autorului.

POȘTA REDACȚIEI

PE URMELE EPISCOPULUI ROMAN CIOROGARIU

Înapoiat recent dintr-o călătorie de studii efectuată în străinătate, dl. prof. Eugen Glück din Arad ne scrie următoarele :

„Sistematizînd fișele culese cu ocazia cercetărilor făcute la Leipzig (Lipsca), am găsit două informații referitoare la tînărul ROMAN CIOROGARIU, viitorul tribunist, director al Institutului teologic — pedagogic din Arad, vicar și apoi episcop la Oradea.

„Este vorba despre registrul „Verzeichniss“ („Personal“) al Universității din Lipsca, aflat în biblioteca de istorie a Muzeului orășănesc instalat în vechea primărie. Din registru rezultă că tînărul bursier al Episcopiei din Arad s-a înscris la Facultatea de filozofie în semestrul de iarnă 1877—1878, fiind înmatriculat la poziția 92. Se precizează că a avut vîrsta de 25 ani și locuia pe Emilienstrasse nr. 7.

„Roman Ciorogariu își continuă studiile la aceeași facultate și în semestrul de vară 1878, de această dată fiind înmatriculat sub nr. 93. În schimb, el se mutase într-o altă locuință, pe Rednitzerstrasse nr. 19.

„Cu aceste două semestre se încheie prezența lui Roman Ciorogariu la Leipzig. Datele de mai sus completează informațiile privind biografia acestei personalități atît de importante“.

Îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție detalii ce completează biografia regretatului ierarh și om de cultură.

S O M M A I R E

Année XXXIV-e, no. 9—10

septembre — octobre 1984

Rédaction: Le symbole de la renaissance de la Dacie. — — — — — 523

ÉTUDES

Prêtre Dr. DUMITRU MEGHEȘAN: Prière et humanisme: — — — — —	527
NACU STOENESCU, candidat au doctorat: Enseignements dogmatiques dans „Apophthegmata Patrum”. — — — — —	533
Archiprêtre NICODIM BELEA: Les prières de l'Eglise pour l'homme et pour toute la nature environnante. — — — — —	547
Archiprêtre ION B. MUREȘIANU: De la révolte de Banat à la révolution contre les Habsbourgs. — — — — —	553
Prêtre EUGEN GREUCEANU: Contribution concernant la position du clergé orthodoxe de la région d'Arad pendant le mouvement révolutionnaire de 1784. — — — — —	564
IOAN MIRCEA BOGDAN: Echos de la révolution de Horea dans la presse européenne. — — — — —	569

LA CHAIRE DES PRÊTRES

Prêtre Prof. NICOLAE MORAR: La jeunesse et la vie. — — — — —	579
Prêtre GABRIEL CERNĂUȚEANU: Jésus Christ — le Verbe de Dieu incarné. — — — — —	581
Prêtre JIVOIN FORGA: La communauté et la famille chrétienne. — — — — —	583
Prêtre Prof. SORIN COSMA: Catéchèse au sujet des Miracles du Sauveur. — — — — —	585

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

Archiprêtre Dr. VASILE PETRICA: Les chants ecclésiastiques dans la vie paroissiale. — — — — —	591
---	-----

VESTIGES DU PASSÉ

Archiprêtre IEREMIA B. GHITA: Le Banat dans l'atmosphère révolutionnaire de l'année 1784. — — — — —	595
Prêtre IOAN MIHĂESCU: Prêtres de Hunedoara dans la révolution de Horea. — — — — —	599

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Prestigieuses réalisations de la recherche scientifique à Timișoara. Première technique. Haute technicité. Acier pour des conduites sousmarines. Installation de forage géologique. Nouveaux types de microhydroagréats. Quartz d'Uricani. Technologie minière. Produits sidérurgique en première. Grands succès dans

l'agriculture des départements Timiș et Arad. Raretés dendrologiques. Appareil complexe de gymnastique. Nouvel hôpital départemental. Traitement complexe du rhumatisme. Le rouvre de Tebea. Tibiscum. — — — — — 606

CRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

Parmi les frères d'au-delà de l'océan. Les travaux du Séminaire théologique Sud-Est européen de Heidelberg. Installation du nouveau dirigeant du Vicariat orthodoxe roumain de Hongrie. Nouveau directeur de la commission „Misior et Evangélisation”. L'Evêque anglican de couleur Desmond Tutu — lauréat du Prix Nobel pour la paix. „L'espace appartient à l'humanité tout entière”. Les religions se prononcent pour la dignité des hommes et pour la paix. Liberté et paix en Asie. Le deuxième congrès interecclésial d'Histoire. La langue araméenne n'est pas une langue morte. Y a-t-il des vestiges de l'arche de Noé? La mort d'un digne serviteur de l'autel. — — — — — 609

NOTES ET COMMENTAIRES

Archidiacre Dr. Silviu Anuichi: „Sur ce petit Mont Athos”. — — — — — 616

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Fête de Saint Joseph le Nouveau de Partoș. Nouveaux membres du clergé de l'éparchie. Anniversaire du bicentenaire de la révolution de Horea. La visite d'un distingué hôte. Ouverture festive de la nouvelle année scolaire 1984—1985 au Séminaire théologique de Caransebeș. Endormis dans le Seigneur. — — — — — 619

L'Evêché d'Arad, Ienopole et Hălmagiu

Liturgies épiscopales, bénédictions et consécration d'églises. In memoriam — 625

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

Dr. Maria Tatu — Petru Florea — Lt. col. Pavel Abrudan, *Hommes du devoir 1848—1849. Petit dictionnaire*, Bucarest, 1984 (I. V. Leb); Corneliu Mircea, *Être et conscience*, Bucarest, 1984 (M. Bănescu); John Evangelist Walsh, *The Bines of Saint Peter*, Londres 1984 (M. Lăutaș); Karl Matthias — Edith Schöne — Geiss, *Münzen aus der urchristlichen Umwelt*, Berlin, 1981 (Red.); Hans Bauer, *Reise in das goldene Byzanz*, Leipzig, 1983 (Red.). — — — — — 628

COURRIER DE LA RÉDACTION

Sur les traces de l'évêque Roman Ciorogariu. — — — — — 636

„Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA” —
sectorul export-import prese P. O. Box 12—201 telex 10376 prslir. București,
Calea Griviței nr. 64—66.

T.A.T.

tăți dendrologice. Aparat complex de gimnastică. Nou spital județean dat în folosință. Tratatament complex pentru reumatism. Gorunul de la Tebea. Tibiscum. — — — — — 606

CRONICA BISERICESCĂ

Printre frații de peste ocean. Lucrările Seminarului teologic sud-est european de la Heidelberg. Instalarea noului conducător al Vicariatului ortodox român din Ungaria. Noul director al Comisiei Misiune și Evanghelizare. Episcopul anglican de culoare Desmond Tutu — laureat al Premiului Nobel pentru Pace. „Spațiul aparține întregii omeniri”. Religiile se pronunță pentru demnitatea oamenilor și pace. Libertate și pace în Asia. Al doilea congres intereclesial de istorie. Limba aramaică nu este o limbă moartă. Se mai păstrează vestigii din arca lui Noe? Moartea unui vrednic slujitor al altarului. — — — — — 609

NOTE ȘI COMENTARII

* * * „Pe acel mic Munte Athos”. — — — — — 616

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Prăznuirea Sfintului Iosif cel Nou de la Partoș. Noi clerici ai eparhiei. Aniversarea bicentenarului revoluției lui Horea. Vizita unui distins oaspete. Praznicul fraților ortodocși din Banatul jugoslav. Deschiderea festivă a noului an școlar 1984—1985 la Seminarul teologic din Caransebeș. Trecuți la cele veșnice. — 619

Episcopia Aradului și Hunedoarei

Slujiri arhieresti, binecuvântări și tirnosiri de biserici. Trecuți întru odihna veșnică. — — — — — 625

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Dr. Maria Tatu — Petru Florea — lt. col. Pavel Abrudan, *Bărbați ai datoriei 1848—1849. Mic dicționar*, București, 1984 (I. V. Leb); Corneliu Mircea, *Ființă și conștiință*. București, 1984 (M. Bănescu); John Evangelist Walsh, *The Bones of Saint Peter*, Londra, 1984 (M. Lăutaș); Karl Matthias — Edith Schönerer-Geiss, *Münzen aus der urchristlichen Umwelt*, Berlin, 1981; Hans Bauer, *Reise in das goldene Byzanz*, Leipzig, 1983. — — — — — 628

POȘTA REDACȚIEI

Pe urmele episcopului Roman Ciorogariu. — — — — — 636

52419